

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie

Studijní program: B 7505 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání

Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

KVAKERSKÉ HNUTÍ A JEHO VLIV NA
ANGLICKOU SPOLEČNOST A POLITIKU
V LETECH 1649-1660

The Quaker's Movement and its Influence on English
Society in 1649-1660

Bakalářská práce: 11-FP-KHI-046

Autor:

Jana Semiánová

Podpis:

.....

Adresa

Vinecká 4

293 01, Mladá Boleslav

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M. A., Ph. D.

Konzultant: PhDr. Jaromír Soukup, Ph. D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
91	0	0	0	0	13

V Liberci dne: 29. dubna 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra historie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Janu Semiánovou

adresa: Vinecká 4, Mladá Boleslav, 293 01

studijní obor (kombinace): Angličtina - historie

Název BP: Kvakerské hnutí a jeho vliv na anglickou společnost a politiku v letech 1649 - 1660

Název BP v angličtině: The Quaker's Movement and its Influence on English Society in 1649 - 1660

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D.

Konzultant: PhDr. Jaromír Soukup. Ph.D.

Termín odevzdání: 15. května 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 17. dubna 2009

děkan

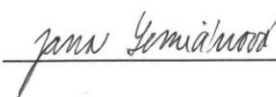

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): JANA SEMIÁNOVÁ

Datum: 24. 8. 2009

Podpis:

- Název BP: Kvakerské hnutí a jeho vliv na anglickou společnost a politiku v letech 1649 - 1660
- Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D.
- Cíl: Cílem bakalářské práce bude analyzovat vznik, působení a vliv kvakerů na anglickou společnost a politiku v letech 1649-1660. V první části práce bude autorka analyzovat období anglické revoluce, republiky a nastolení vojenské diktatury pod vládou Olivera Cromwella v roce 1653. V hlavní části bakalářské práce půjde o rozbor vzniku, působení a rozvoje kvakerského hnutí v 50. letech 17. století. Dále bude autorka analyzovat, jaký vliv mělo kvakerské hnutí ve srovnání s ostatními radikálními náboženskými hnutími ve sledovaném období.
- Požadavky: Autorka bakalářské práce bude vycházet ze studia odborné literatury převážně anglické a české provenience. Pro zpracování a analýzu daného tématu bude čerpat z odborných monografií a převážně anglicky vydaných pramenů. V souladu s moderními badatelskými trendy využije též četných internetových zdrojů.
- Metody: V bakalářské práci bude autorka vycházet z analýzy vydaných pramenů a archivních materiálů. Autorka uplatní srovnávací metodu, kde porovná názory jednotlivých historiků na sledované téma. V práci bude také využito metod indukce, dedukce, přímé a diachronního přístupu. V rámci diachronního přístupu autorka uplatní progresivní metodu.
- Literatura: -BRAITHWAITE, W. C, *The Beginnings of Quakerism*, Cambridge 1961
-BARBOUR, H. – ROBERTS, A. O., *Early Quaker Writings 1650-1700*, Michigan 1973
-REAY, B., *The Quakers and the English Revolution*, London 1985
-REAY, B., *Quakerism and Society*, in: MCGREGOR, J. F. – REAY, B., *Radical Religion in the English Revolution*, Oxford 1984
-VANN, R. T., *Quakerism and the Social Structure in the Interregnum*, Past and Present, č. 43, 1969
-KOVÁŘ, M., *Stuartovská Anglie: stát a společnost v letech 1603-1689*, Praha 2001
-KOVÁŘ, M. – TUMIS, S., *Zrození velmoci: Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746)*, Praha 2007
-BARBOUR, H., *The Quakers in Puritan England*, New Haven 1964
-NOBLE, V., *The man in Leather Breeches. The life and Times of George Fox*, London 1953
-ACHESON, R. J., *Radical Puritans in England 1550-1660*, London 1995
-NICKALLS, J. L., *Journal of George Fox*, Cambridge 1952
-CROSS, C., *Church and People: England 1450-1660*, Oxford 1999

Čestné prohlášení

Název práce: Kvakerské hnutí a jeho vliv na anglickou společnost
a politiku v letech 1649-1660

Jméno a příjmení autora: Jana Semiánová

Osobní číslo: P07000226

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 29. dubna 2011

Jana Semiánová

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat především vedoucímu bakalářské práce PhDr. Stanislavu Tumisovi, M.A., Ph.D. za velice cenné rady, připomínky a trpělivost při zpracování práce. Dále bych chtěla poděkovat rodině za podporu, pomoc a trpělivost, bez níž by tato práce vznikala jen stěží.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o vzniku, vývoji a vlivu kvakerského hnutí na anglickou společnost a politiku v letech 1649-1660. V úvodní části autorka analyzuje období anglické revoluce, republiky a protektorátu pod vládou Olivera Cromwella od roku 1653. Zaměřuje se zejména na rozbor vzniku a vývoje společnosti kvakerů v padesátých letech 17. století. Závěrečná část je věnována životům nejvýznamnějších osobností, které ovlivňovaly vývoj hnutí ve sledovaném období.

Kvakerské hnutí

George Fox

Oliver Cromwell

Anglická revoluce

„Vnitřní světlo“

Náboženství

Cestující kazatelé

Summary

The BA thesis deals with the birth, development and influence of the Quaker movement and politics on English Society in 1649-1660. In the opening chapter the author analyses period of the English revolution, Commonwealth, and Protectorate (from 1653 under the supremacy of Oliver Cromwell). The main body focuses on the birth and development of the Society of Friends in the 1650s. The last chapter deals with lives of the most significant personalities who influenced the process of the movement in this period.

Quaker movement

George Fox

Oliver Cromwell

English revolution

“Light within”

Religion

Travelling ministers

Obsah

Úvod.....	9
1. Dějiny Anglie v letech 1649-1660	12
1.1. Vláda Karla I. v letech 1625-1642	12
1.2. První občanská válka 1642-1646	17
1.3. Druhá občanská válka a poprava Karla I.....	19
1.4. Commonwealth 1649-1653	21
1.5. Protektorát 1653-1658	23
1.6. Závěrečná léta Protektorátu a obnovení monarchie 1658-1660.....	26
2. Vznik a vývoj kvakerského hnutí v Anglii do roku 1660.....	27
2.1. Kdo byli a jsou kvakeři	27
2.2. Vývoj kvakerského hnutí v letech 1652-1655.....	33
2.3. Vývoj kvakerského hnutí v letech 1655-1660.....	40
2.4. Vývoj kvakerského hnutí – Wales, Irsko, Skotsko	48
2.5. Vliv kvakerského hnutí na společnost a politiku.....	54
3. Hlavní osobnosti kvakerského hnutí v padesátých letech 17. století	59
3.1. George Fox	59
3.2. James Nayler	61
3.3. Francis Howgill, Edward Burrough, William Dewsbury a Richard Farnworth	64
Závěr.....	71
Seznam zkratk	73
Seznam literatury a pramenů	74
Seznam příloh	78
Přílohy	79

Úvod

O kvakerském hnutí pojednává řada odborných publikací psaných především v anglickém jazyce. Ve své době je současníci obdivovali i nenáviděli, stejně jako jeho zakladatele. Vznikem a vývojem kvakerského hnutí jsem se rozhodla zabývat, protože jsem se chtěla dozvědět něco bližšího o jeho historii a osobnostech a zjistit, jaký vliv mělo v padesátých letech 17. století na anglickou společnost a politiku.

V úvodní kapitole práce pojednávám o dějinách ostrovního státu v letech 1649-1660. Do této části zahrnuji i panování Karla I. Stuarta, neboť jeho rozhodnutí v náboženských i politických otázkách měla dopad na pozdější vývoj. Karel I. se velmi lišil od svého otce Jakuba I., jenž svým nestranným postojem v náboženských otázkách udržoval křehkou rovnováhu mezi jednotlivými náboženskými skupinami. Jeho nástupce se touto cestou nevydal a přiklonil se k arminiánské frakci v *Church of England*, což mělo za následek radikalizaci dosud umírněných hnutí a sekt. Již od dob panování Alžběty byl nedílnou součástí anglické společnosti i náboženský radikalismus. Svého vrcholu dosáhl po popravě Karla I. v roce 1649, kdy vznikala hnutí, jež měla významný vliv na tehdejší společnost. Vzniku a rozvoji těchto skupin velmi napomáhal liberální postoj Olivera Cromwella v náboženských záležitostech.

Hlavní část práce se zabývá vznikem a vývojem kvakerského hnutí v padesátých letech 17. století. Tuto kapitolu jsem rozdělila na několik částí: v první pojednávám obecně o kvakerech a jejich víře, v dalších třech se zabývám vlastním vznikem a vývojem hnutí v Anglii, ve Walesu a Skotsku, a v poslední části analyzuji vliv kvakerů na anglickou společnost a politiku ve sledovaném období. Kvakeři věřili, že skrze tzv. vnitřní světlo působí v každém z nás Bůh. Neměli jednotnou věrouku, pouze několik základních principů, které dodržovali. Podnikali cesty po celé Anglii a šířili své učení. Někde byli přijímáni s velkým nadšením, jinde naopak chladně. V 18. a 19. století bylo kvakerství velmi uznávaným náboženstvím nejen v Anglii, ale též v Americe. Podstata hnutí se změnila, již se nepodnikaly misijní cesty a kvakerství se nerozšiřovalo. Kvakeři zdůrazňovali zejména pacifismus. Opětovné cestování kvakerů začalo až v průběhu 20. století, kdy se zakládaly různé kvakerské organizace.

V závěrečné kapitole se zaměřuji na nejvýznamnější kvakerské osobnosti a jejich činnost, vliv a působení na společnost a politiku. Nelze vynechat samozřejmě zakladatele hnutí George Foxe, který procestoval nejen celou Anglii, Wales a Skotsko, nýbrž dostal se i na kontinent a do Nového světa. Osobně se znal s Oliverem Cromwellem a několikrát se setkali a vedli spolu rozhovory na náboženská témata. Další významnou osobností byl bezpochyby James Nayler, který se proslavil jako vynikající kazatel. Je ale znám v první řadě díky své duchovní krizi, již zažil v polovině padesátých let 17. století a jež jej dostala do vězení. K osobnostem, které sice nejsou tak významné, ale přece jenom měly v hnutí své nezastupitelné místo, patřili například William Dewsbury, Edward Burrough, Francis Howgill či Richard Farnworth. O nich se zmiňuji v závěrečné kapitole.

Cílem mé práce je analyzovat vznik a vývoj kvakerského hnutí na pozadí dějinných událostí, které se odehrávaly v padesátých letech 17. století. Zajímalo mne také, jaký vliv měli kvakeři v tehdejší společnosti.

V bakalářské práci uplatňuji především diachronní přístup, kdy analyzuji založení hnutí až do konce padesátých let 17. století. Dále využívám komparativní metodu, díky níž srovnávám, jak na kvakerské hnutí nahlíželi v jednotlivých hrabstvích. Porovnávám též počty členů v jednotlivých oblastech. Prostřednictvím analytické metody rozebírám vznik a rozvoj hnutí v daném období.

Při psaní bakalářské práce jsem vycházela především z odborné literatury a pramenů. V úvodní kapitole jsem využila zejména knihy Martina Kováře (Stuartovská Anglie: Stát a společnost v letech 1603-1689, Praha 2001), britského historika Austina Woolryche (Britain in Revolution 1625-1660, Oxford 2002) a také společnou práci Martina Kováře a Stanislava Tumise (Zrození velmoci: Anglie na cestě k postavení první mocnosti 1603-1746, Praha 2007) nebo velmi obsáhlé dílo Normana Daviese o dějinách Anglie (Ostrovy: Dějiny, Praha 2003). Nesmím zapomenout též na studii Stanislava Tumise (Radikální náboženství a jeho vliv na anglickou společnost a politiku v letech 1649-1660, Praha 2005), která mi poskytla přehled vývoje náboženských radikálních skupin.

Pro dějiny kvakerů bylo neocenitelné dílo Williama Braithwaitea (The Beginnings of Quakerism, Cambridge 1912) nebo práce Barryho Reaye (The Quakers and the English Revolution, London 1985). Vynikajícím dílem

k dějinám radikálních skupin jsem shledala sborník v edici J. F. McGregora a Barryho Reaye (Radical Religion and the English Revolution, London 1984).

Z edic pramenů jsem čerpala především z práce, kterou sepsal George Fox a která byla vydaná ve Philadelphii v 19. století (A Journal or Historical Account of the Life, Travels, Sufferings, etc. of George Fox, Philadelphia 1808). Většinu pramenů jsem našla v elektronické podobě, zmínila bych se například o edici spisů Johna Thurloea (A Collection of the State Papers of John Thurloe 1652-1658) nebo o pamfletu Johna Toldervyho (The Foot out of Snare, 1656).

Z odborných publikací a pramenů pojednávajícím o životech nejvýznamnějších kvakerských osobností nelze opomenout práci Vernona Noblea o životě George Foxe (The Man in Leather Breeches: The Life and Times of George Fox, London 1953). K působení Jamese Naylera jsem vycházela z jeho The Works of James Nayler (1618-1660).

Velkým přínosem pro mě byla již zmíněná společná práce autorů Martina Kováře a Stanislava Tumise, jež mi poskytla ucelený přehled o dějinách Anglie v letech 1603-1660. Dílo Martina Kováře o Stuartovské Anglii bylo též velmi přínosné a doplnilo obraz o Stuartovské Anglii o řadu dalších detailů. Velmi jsem ocenila práci Austina Woolryche, především obrazovou část, kde se nacházejí mapy Anglie, Irska a Skotska během občanských válek.

Práce George Foxe mi byla velmi užitečnou pomůckou při sledování vývoje kvakerského hnutí. Přínosem pro mě byla již zmíněná edice spisů Johna Thurloea, která mi umožnila sledovat korespondenci státního sekretáře s mnoha lidmi, což bylo velmi zajímavé. Ocenila jsem i naskenovanou verzi těchto dokumentů.

1. Dějiny Anglie v letech 1640-1660

Léta 1640-1660 lze charakterizovat jako jedny z nejdramatičtějších v dějinách Anglie. Nespokojenost s vládou Karla I. vyvrcholila v občanskou válku, v popravu panovníka, pád monarchie a nastolení protektorátu. V jeho čele stanul Oliver Cromwell a po jeho smrti syn Richard. Padesátá léta byla výjimečná nejen neexistencí monarchie, ale i neobyčejnou složitostí politických, náboženských a sociálních poměrů.¹ Toto komplikované období skončilo v roce 1660 restaurací monarchie a nástupem Karla II. Stuarta na anglický trůn.

1.1. *Vláda Karla I. v letech 1625-1642*

V roce 1603 nastoupil na anglický trůn skotský král Jakub I. Stuart² (ve Skotsku vládl jako Jakub VI.), který byl prvním anglickým panovníkem z rodu Stuartovců.³ Král udržoval zdání souladu mezi Korunou a parlamentem i přesto, že nebyl příliš výkonný a Koruna trpěla nedostatkem financí. Ještě horší pověst si Jakub získal díky skandálnímu výstřednostem, jež se odehrávaly na jeho dvoře.⁴ Přes všechny chyby byl Jakub relativně úspěšným panovníkem – stál nad jednotlivými náboženskými skupinami a dokázal zajistit zemi mír; mírovou politiku zastával i v zahraničněpolitických vztazích (například se nepostavil za svého zetě Fridricha Falckého v třicetileté válce, i když veřejnost chovala sympatie k Alžbětě Falcké).⁵

Po smrti Jakuba na trůn nastoupil jeho syn a nástupce, Karel I.⁶ Dostalo se mu vynikajícího vzdělání – učil se řecky, francouzsky, italsky; kromě toho se zabýval teologií a věnoval se některým sportům (lov, tenis, tanec, šerm). Na rozdíl od svého otce byl Karel velmi plachý a uzavřený a z duše nenáviděl skandály odehrávající se

¹ COWARD, B., *Oliver Cromwell*, Praha 2000, s. 12.

² HILL, C. P., *Who's Who in Stuart Britain*, London 1988, s. 1-6.

Jakub I. Stuart byl synem popravené Marie Stuartovny a lorda Darnleye. Narodil se v roce 1566 v Edinburghu. Oženil se s Annou Dánskou a měli spolu tři děti: prince Jindřicha, Alžbětu (provádala se za Fridricha Falckého) a Karla. Jakub byl velkým vyznavačem lovecké zábavy a vládní povinnosti raději přenechával svým úředníkům. Zemřel v roce 1625.

³ Genealogická tabulka rodu Stuartovců – viz příloha 1.

⁴ MORGAN, K. a kol., *Dějiny Británie*, Praha 1999, s. 279.

⁵ MUNCK, T., *Evropa sedmnáctého století 1598-1700*, Praha 2002, s. 97.

⁶ HILL, *Who's Who...*, s. 51-57.

Karel I. se narodil v roce 1600 jako syn Jakuba I. a Anny Dánské. Po smrti svého staršího bratra Jindřicha se stal následníkem trůnu.

na Jakubově dvoře.⁷ Již předtím, než se stal Karel I. králem, bylo jasné, že by se měl výhodně oženit. Po neúspěšném vyjednávání sňatku se španělskou infantkou Marií Annou si nakonec vzal za ženu sestru francouzského krále Ludvíka XIII. Jindřišku Marii.⁸

Po nástupu na trůn Karel jasně ukázal, že bude vládnout jinak než jeho otec. V první řadě zavedl u dvora přísnou disciplínu a řád, jimiž se řídil i v osobním životě. V mnohem větší míře se věnoval státním záležitostem a jeden den v týdnu si vyhradil pro setkání s veřejností.⁹ Přesto se k němu nedostal nikdo nepovolaný, což bylo dáno nejen jeho introvertní povahou, ale i přesvědčením, že ke králi může mít přístup jen omezený počet lidí (Karel měl za to, že panovník má božský původ, a tudíž je všem nadřazen).¹⁰ Negativním důsledkem nepřístupnosti krále bylo, že Whitehall přestal být místem, kde probíhala důležitá komunikace mezi dvorem a zbytkem anglické země (*court and country*).¹¹

Období vlády Karla I. v letech 1625-1640 je možné rozdělit do tří fází. Za prvé: do roku 1629 svolal a rozpustil několik parlamentů, probíhaly zde neúspěšné války se Španělskem i s Francií a čelil nedostatku financí. Za druhé: v letech 1629-1640, kdy Karel vládl bez parlamentu. Za třetí: vypuknutí anglo-skotské války na konci třicátých let 17. století, která trvala až do svolání tzv. Dlouhého parlamentu.¹² Ten omezoval vládu krále až do jeho popravy v roce 1649. V počátečních letech Karlovy vlády se projevovalo napětí mezi Korunou a parlamentem. Důvodem byl nedostatek financí (především spory o *tonnage and poundage*¹³ nebo nařízení tzv. nucené půjčky¹⁴), válka se Španělskem, která vypukla

⁷ KOVÁŘ, M., *Stuartovská Anglie: Stát a společnost v letech 1603-1689*, Praha 2001, s. 77.

⁸ <http://www.panovnici.cz/henrietta-marie-bourbonska> (15. 4. 2011).

Manželka Karla I. a anglická královna. Nesnášela se s vévodou z Buckinghamu, který byl Karlovým nejbližším přítelem a rádcem. Avšak po jeho smrti v roce 1628 se vztahy královského páru velmi výrazně zlepšily. Po popravě manžela odešla dožít na zámek Colombes poblíž Paříže. Ze svazku s Karlem vzešlo šest dětí, přičemž dva synové se stali anglickými králi (Karel II. a Jakub II.).

⁹ KOVÁŘ, M., *Stuartovská Anglie...*, s. 80.

¹⁰ KOVÁŘ, M. – TUMIS, S., *Zrození velmocí: Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746)*, Praha 2007, s. 36.

¹¹ Tentýž.

Karel tuto komunikaci znemožnil tím, že si vybíral, koho k sobě pustí a koho ne.

¹² WOOLRYCH, A., *Britain in Revolution 1625-1660*, Oxford 2002, s. 52.

Dlouhý parlament zasedal od roku 1640 až do roku 1653 s krátkým přerušením tzv. Krátkého parlamentu, který se sešel v dubnu 1640 a byl rozpuštěn v květnu stejného roku.

¹³ *Tonnage and poundage* jsou celní poplatky z vína a některého dalšího dováženého zboží.

¹⁴ WOOLRYCH, c. d., s. 56.; KOVÁŘ, M., *Stuartovská Anglie...*, s. 85-86.

v roce 1625, náboženské problémy a vévoda z Buckinghamu.¹⁵ Od roku 1627 též probíhala válka s Francií. Oba konflikty byly ukončeny smírem: se Španělskem v roce 1630 a s Francií v roce 1629.

V roce 1628 se sešel již třetí parlament, který se rozhodl poskytnout králi potřebné finance, ovšem za podmínky, že vyslechne a vyřeší jejich stížnosti.¹⁶ Poslanci navrhli tzv. zákon o právech (*Bill of Rights*), v němž by Karel uznal nezákonnost vybírání daní bez souhlasu parlamentu, uvěznění bez rozhodnutí soudu a ubytování vojáků v soukromých domech bez souhlasu majitelů.¹⁷ Návrh zákona nebylo reálné prosadit, a proto poslanci zvolili mírnější formu petice, kterou král v červnu 1628 schválil. Na počátku roku 1629 se parlament sešel znovu, aby projednal spory kolem *tonnage and poundage*.¹⁸ V březnu 1629 došlo k rozhodujícímu zlomu, kdy poslanci schválili tři rezoluce,¹⁹ jež vyjadřovaly opětovný nesouhlas s *tonnage and poundage* a s náboženskou politikou Koruny.²⁰ Krále to rozčílilo natolik, že parlament rozpustil a uvěznil deset poslanců.

Druhou polovinu dvacátých let a třicátá léta 17. století můžeme označit jako vládu Karla I. bez parlamentu.²¹ Jedním z problémů, s nimiž se musel král potýkat, byl opět nedostatek financí. Kromě *tonnage and poundage* se rozhodl vybírat daně, zavedené v 16. století, které se již nevztahovaly na současnou dobu.²² Příkladem je vymáhání pokut za nedovolený vstup do královských lesů, rozšiřování měst nebo tzv. *wardship*, což bylo vymáhání peněz za nedostavení se ke králi při každoročním udělování rytířských hodností.²³ Nenáviděnou se stala též tzv. lodní daň (*ship money*), již platila přímořská hrabství za ochranu před napadením z moře.

Nařízení o nucené půjčce znamenalo vypsání daní bez souhlasu parlamentu. Toto nařízení posílilo opozici proti králi. Ti, kdo odmítli zaplatit nucenou půjčku, byli bez soudu zatčeni (příklad může být tzv. Případ pěti rytířů – pět představitelů venkovské *gentry*, kteří odmítli nucenou půjčku zaplatit).

¹⁵ HILL, *Who's Who...*, s. 218.

George Villiers, první vévoda z Buckinghamu byl Karlovým rádcem a nejbližším přítelem již od mládí. Poslanci viděli Buckinghamu jako nepřítele, obvinili ho ze shromažďování majetku a protěžování vlastní rodiny. Vedl neúspěšná tažení ve válce s Francií. Byl zavražděn v roce 1628.

¹⁶ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 86.

¹⁷ TUMIS, S., *Radikální náboženství a jeho vliv na anglickou společnost a politiku v letech 1649-1660*, Praha 2005, s. 64.

¹⁸ WOOLRYCH, c. d., s. 59.

¹⁹ Tamtéž, s. 60.

²⁰ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 88.; MUNCK, c. d., s. 99.

²¹ MORGAN, c. d., s. 282.

²² WOOLRYCH, c. d., s. 65-67.

²³ TUMIS, *Radikální náboženství...*, s. 22.

Rozhodnutí vybírat *ship money* i ve vnitrozemských hrabstvích vyvolalo velký odpor.²⁴ Tamější obyvatelé ji přirovnávali k nucené půjčce a prohlašovali, že je útokem na parlamentní svobody.²⁵ Pokus vylepšit státní správu měla nařízení z let 1631-1632, tzv. *Book of Orders*.

Dalším problémem se ukázala být Karlova náboženská politika. Již nestál nad všemi skupinami v církvi jako jeho otec, ale přikláněl se k arminiánské²⁶ frakci Lancelota Andrewse a Williama Lauda (pozdější arcibiskup z Canterbury). Většina Angličanů patřila na konci 16. a na počátku 17. století k umírněným kalvinistům. Hlavní smysl existence duchovních spatřovali v úkolu vykládat obsah Bible ostatním věřícím.²⁷ Laudíáni naopak zdůrazňovali formální stránku bohoslužeb, například přemístění oltáře za mřížku.²⁸ Byli též nenáviděni za vyžadování poslušnosti duchovních nebo za perzekuci puritánů; vše vyústilo v jejich radikalizaci (do té doby byli relativně umírnění).²⁹

Vzpouru Skotů, jež se Karel pokoušel přimět používat Knihu společných modliteb (*Book of Common Prayer*), lze chápat jako přímý podnět pro vypuknutí občanské války. Král se jim pokoušel vnutit, stejně jako Angličanům, řád a disciplínu. Prosazoval laudiánskou církev, což mělo za důsledek zničení současné skotské církve (tzv. *Kirk*) a růst protianglických nálad. Otevřený odpor po celém Skotsku vyvolaly hlavně Církevní zákoník z roku 1636 a Kniha modliteb z roku 1637³⁰ – obě byly sestaveny bez účasti Skotů.³¹ V letech 1637-1638 se zrodilo jednotné petiční hnutí, jehož členové vytvořili tzv. Národní úmluvu (*National Covenant*),³² která získala širokou podporu jako projev odporu proti laudiánské politice. Karel vnímal tento postoj jako vzpouru a připravoval se na tažení do Skotska. V roce 1639 si král po několika porážkách uvědomil, že nemá dostatek

²⁴ WOOLRYCH, c. d., s. 67.

²⁵ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 102.

²⁶ http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=4991&title=armini%E1ni (15. 4. 2011).

Směr v nizozemské kalvínské církvi v první polovině 17. století. Stoupenci učení nizozemského kazatele Jacoba Arminia. Hlásali, že božské předurčení (predestinace) je podmíněno vírou, a že každý člověk může přispět ke svému spasení.

²⁷ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 105.

²⁸ MUNCK, c. d., s. 101.

²⁹ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 44.; MORGAN, c. d., s. 283.

³⁰ WOOLRYCH, c. d., s. 92.

³¹ MUNCK, c. d., s. 103.

³² WOOLRYCH, c. d., s. 99-100.

financí na vedení války, a proto se rozhodl uzavřít se Skoty mír přinejmenším do té doby, než se mu podaří peníze získat. Svolal tzv. Krátký parlament (*Short Parliament*),³³ který ale finanční potíže panovníka nevyřešil. Podnikl další útok proti Skotům, jenž ale skončil jejich vítězstvím u Newburnu v roce 1640,³⁴ což ukázalo jejich jasnou vojenskou převahu.³⁵ Král, nacházející se v tíživé finanční situaci, byl donucen svolat další parlament.

Tzv. Dlouhý parlament (*Long Parliament*) zasedal od listopadu 1640. Nejdříve se soustředil na odstranění nenáviděných králových mužů. Okamžitě uvěznili Thomase Wentwortha, hraběte ze Straffordu; v květnu 1641 Karla přinutili podepsat zákon, jímž vydal Strafforda katu.³⁶ V prosinci 1640 schválili poslanci *impeachment*³⁷ proti Williamu Laudovi, k jehož popravě došlo v roce 1645.³⁸ Během osmi měsíců přijal parlament zákony, které ustanovily, že se musel scházet nejméně jednou za tři roky, i kdyby jej král nesvolal (tzv. *Triennial Bill*);³⁹ zrušil též nepopulární daňová opatření ze třicátých let.⁴⁰ Hrabě z Bedfordu a John Pym (v Dolní sněmovně) vypracovali plány na umírněnou reformu, ta však v květnu 1641 padla kvůli smrti hraběte z Bedfordu.

John Pym vystoupil s tzv. Deseti návrhy (*Ten Propositions*), v nichž poslanci požadovali kontrolu nad armádou, odstranění jezuitů a kněží nenarozených v Británii; především však měl panovník propustit své rádce a nahradit je takovými, jimž by mohl parlament důvěřovat.⁴¹ Ještě horší důsledky měly události v Irsku. Napětí v této zemi pramenilo ze sporů týkajících se náboženství a konfliktů v Ulsteru, kde Jakub nahradil katolické Iry a starousedlíky skotskými a anglickými majiteli půdy.⁴² Karel jednal se staroanglickými předáky o posílení své armády.

³³ <http://www.british-civil-wars.co.uk/glossary/short-parliament.htm> (15. 4. 2011).

Krátký parlament zasedal v období duben- květen 1640 a Karel jej svolal, protože potřeboval finance na vedení války se Skotskem. Parlament za to žádal omezení královské moci, což Karel samozřejmě odmítl.

³⁴ WOOLRYCH, c. d., s. 146.

³⁵ MORGAN, c. d., s. 284.

³⁶ WOOLRYCH, c. d., s. 164, 175-182.

³⁷ *Impeachment* je obvinění z protiprávního jednání, po kterém následuje odvolání z funkce nebo nějaký jiný trest.

³⁸ Tamtéž, s. 295.

³⁹ TUMIS, *Radikální náboženství...*, s. 23.

⁴⁰ MUNCK, c. d., s. 104-105.

⁴¹ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 53-54.

⁴² MUNCK, c. d., s. 106.

Situaci ještě zhoršily přehnané zprávy o zvěrstvech páchaných na staroanglických usedlících, šířící se z Irska šířily do Anglie.⁴³

Na počátku roku 1642 Karlovi došla trpělivost a obvinil šest poslanců (mezi nimi i Johna Pyma) z velezrady a pokusil se je v parlamentu zatknout,⁴⁴ což se ovšem nezdařilo (díky informovanosti poslanců o chystaném zatčení); král pak musel díky nenávistným projevům Londýňanů z hlavního města uprchnout.⁴⁵ Tento čin potvrdil zrádné úmysly krále a stal se jedním z faktorů, které dovedly zemi k občanské válce.

1.2. První občanská válka 1642-1646

Válka oficiálně začala v srpnu 1642,⁴⁶ kdy Karel vyvěsil svůj praporec v Nottinghamu.⁴⁷ Probíhala v letech 1642-1646.⁴⁸ Panovníka podporovali ti, kteří se obávali příliš velké moci parlamentu a veřejných nepokojů. Naopak příznivce parlamentu spojovala nedůvěra v krále a strach z absolutistické vlády.⁴⁹ Zjednodušeně lze konstatovat, že sever většinou podporoval krále, zatímco jih, východ a Wales stál na straně parlamentu. Dělicí čára mezi oběma soupeřícími tábory však byla velmi proměnlivá; často záleželo na tom, která z armád se nacházela poblíž.⁵⁰ Obecně můžeme říci, že král i parlament měli příznivce ve všech koutech země i ve všech vrstvách obyvatelstva.

První střetnutí končila většinou smírně, protože ani jedna z válčících stran neměla mnoho zkušeností s vedením války. To otevíralo prostor pro mírová jednání, jež skončila neúspěšně, protože Karel doufal ve vítězství svého vojska. V prosinci 1642 byla ustanovena tzv. Východní asociace, jejímiž členy se stala hrabství Norfolk, Essex, Sussex, Cambridgeshire a Herefordshire. John Pym zastával názor, že armáda potřebuje jednotné a pevné velení, a proto se velitelem Východní asociace

⁴³ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 119.

⁴⁴ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 55.

⁴⁵ WOOLRYCH, c. d., s. 212-214.

⁴⁶ Mapa Anglie, Skotska a Irska během občanských válek viz příloha č. 2-4.

⁴⁷ DAVIES, N., *Ostrov: Dějiny*, Praha 2003, s. 444.

⁴⁸ MORGAN, c. d., s. 287.

⁴⁹ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 125.

⁵⁰ MUNCK, c. d., s. 237.

stal Edward Montagu, hrabě z Manchesteru.⁵¹ Místo generála jízdy v této armádě zaujal do té doby nepřítel významný Oliver Cromwell.⁵² Východní asociace se stala v první polovině roku 1644 nejvýkonnější jednotkou, jež se od počátku občanské války objevila.

V roce 1643 podepsali parlamentní vůdci a Skotové tzv. Slavnou dohodu (*Solemn League and Covenant*). Presbyteriánská církev se měla stát státní církví i v Anglii, za což měli Skotové pomoci parlamentu ve válce.⁵³ Ve čtyřicátých letech panovala v Anglii v náboženských záležitostech velmi složitá situace. Kromě anglikánů se zde objevila i nezávislá hnutí. Parlament se rozdělil na dvě skupiny: na presbyteriány a independenty, přičemž nelze mluvit jen o náboženském rozdělení, nýbrž i politickém.⁵⁴ Posílení parlamentní armády o skotské bojovníky vedlo k prvnímu velkému vítězství nad Karlem I. u Marston Mooru v červenci 1644.⁵⁵

Když král odmítl další mírová vyjednávání, prosadil Cromwell v parlamentu dva důležité výnosy. Prvním bylo tzv. nařízení o nezištnosti (*Self-Denying Ordinance*), jež členům parlamentu zakazovalo podílet se na velení armády. Cílem bylo odstranit z velení armády Essex a Manchester a za cenu toho, že bude muset odejít sám Cromwell (nakonec však získal výjimku).⁵⁶ Druhé, *New Model Army Ordinance*, ustanovovalo tzv. Armádu nového typu, což byla plně profesionalizovaná a jednotná armáda placená parlamentem. Velitelem tohoto útvaru byl jmenován Thomas Fairfax,⁵⁷ velitelem jízdy se později stal Oliver Cromwell. Profesionalita vojáků se osvědčila v červnu roku 1645, kdy Armáda nového typu

⁵¹ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 130.

⁵² WOOLRYCH, c. d., s. 262.; HILL, *Who's Who...*, s. 134-140.

Oliver Cromwell se narodil v Huntingdonu. Oženil se s dcerou bohatého obchodníka Elizabeth. Cromwell nebyl vůdcem opozice, proti panovníkovi se postavil až poté, co se král pokusil v roce 1642 zatknout opoziční vůdce. V armádě Východní asociace byl velitelem jízdy; v roce 1650 se stal vrchním velitelem parlamentní armády. Od roku 1653 byl v čele Protektorátu. Zemřel v roce 1658.

⁵³ WOOLRYCH, c. d., s. 271.

⁵⁴ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 58.

Presbyteriáni zahrnovali bývalou tzv. „mírovou stranu“ (strana Denzila Hollese, která chtěla narovnáni s králem za každou cenu), zatímco independenti obsáhli původní „skupinu středu“ a „válečnou stranu“ (válečná strana zahrnovala Henryho Vanea a chtěla zásadní změnu vlády; strana středu, podporovaná Johnem Pymem, chtěla narovnáni v rámci tradičního uspořádání státu a církve).

⁵⁵ DAVIES, *Ostrovy...*, s. 448.

⁵⁶ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 134.

⁵⁷ WOOLRYCH, c. d., s. 305.

porazila Karlovo vojsko u Naseby⁵⁸ a následujícího roku přispěla ke kapitulaci krále v Nottinghamshiru.⁵⁹

1.3. Druhá občanská válka a poprava Karla I.

Po ukončení první občanské války se dolní komora parlamentu rozdělila víc než na jejím začátku. Převahu měli presbyteriáni, kteří chtěli narovnáni s králem za velmi mírných podmínek, omezit moc armády a snížit její výdaje, což vzhledem k vysokému daňovému zatížení v předchozích letech většina obyvatel velmi vítala.⁶⁰ Protivníky presbyteriánů se stali tzv. independenti, kteří požadovali větší omezení královských práv. Část poslanců zaujala neutrální postoj a čekala, jak se situace vyvine. Většina obyvatel se přikláněla spíše k požadavkům presbyteriánů, protože chtěli obnovení klidu a pořádku v zemi. Díky rozkolu v parlamentu bylo dosažení dohody s králem ještě těžší. Parlament mu poslal tzv. návrhy z Newcastleu (*Propositions of Newcastle*), ve kterých byly obsaženy mírové podmínky (například souhlas se Slavnou dohodou, reformou náboženství podle presbyteriánského vzoru, zrušení episkopátu, atd.). Pro Karla však byly nepřijatelné.⁶¹

Situace se o něco zjednodušila, když Skotové předali krále do rukou anglických poslanců.⁶² Parlament se tak mohl začít věnovat svým problémům. Jedním z nich byla situace v armádě. Poslanci se usnesli (bez přítomnosti Cromwella) na snížení početního stavu armády; zbylí vojáci měli být posláni do Irska. Ve vojsku vzrůstala nespokojenost. Parlamentu chyběly peníze na vyplacení žoldu, vojáci vyžadovali pravidelnou mzdu pro nadále sloužící muže, zaopatření postižených a jejich rodin atd. Za této složité situace se v Londýně v roce 1647 zrodilo nové hnutí, tzv. rovnostářů (levellerů).⁶³ „Jejich požadavky na širší a demokratičtější volební práva a na zrušení Sněmovny lordů a monarchie byly jasně formulované.“⁶⁴ Hlavní vůdci levellerského hnutí, John Lilburne, Richard Overton

⁵⁸ Tamtéž, s. 316-318.

⁵⁹ MUNCK, c. d., s. 239.

⁶⁰ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 148.

⁶¹ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 60.

⁶² DAVIES, *Ostrovy...*, s. 450.

⁶³ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 61.; WOOLRYCH, c. d., s. 381-382.

⁶⁴ MUNCK, c. d., s. 240.

a William Walvyn, vypracovali dlouhodobý politický program, v němž prosazovali náboženský individualismus, politickou demokratizaci, legislativní a daňové reformy a odmítali monarchii a Sněmovnu lordů.⁶⁵

Rozkol mezi parlamentem a armádou vyvrcholil v květnu 1647, kdy zákonodárci rozpustili armádu pouze s osmitýdenním žoldem místo vyplacení celého dluhu.⁶⁶ Reagovala sepsáním Poníženého protestu (*Humble Remonstrance*), v němž poslancům oznámila, že se nerozejde, dokud jí nebude vyplacen dlužný žold.⁶⁷ Dne 2. června téhož roku kornet Joyce unesl krále z Holdenby House⁶⁸, což armádě přišlo velmi vhod. Vojsko přistoupilo k akci, která vycházela z řad mužstva a již se Cromwell rozhodl podpořit. Začalo vystupovat jako politická síla – odmítlo se rozpustit, ustanovilo armádní radu a zformulovalo svůj politický program. Nejvýznamnějším dokumentem armády byly tzv. Články návrhů (*Heads of Proposals*).⁶⁹ Tuto nabídku, zaslanou Karlovi, historici hodnotí jako nej přijatelnější narovnání, jaké kdy král obdržel. Přesto, že všechny strany, i parlament, byly ochotny návrhy přijmout, král i tentokrát odmítl. Vojákům i důstojníkům došla trpělivost a v srpnu 1647 obsadili Londýn.

V listopadu 1647 král uprchl ze zajetí v Hampton Courtu a uchýlil se na ostrov Wight; již v prosinci téhož roku podepsal se Skoty spojeneckou dohodu (*Engagement*), která se mu však stala osudnou.⁷⁰ Parlament se utvrdil v tom, že králi nelze důvěřovat a schválil rozhodnutí *The Vote of No Adresses*, že mu již nebudou předkládat žádné nabídky ani se nebudou zabývat jeho návrhy.⁷¹

Druhá občanská válka začala v roce 1648 a v témže roce i skončila. Parlamentní vojsko potlačilo několik rojalistických povstání, poté porazilo Skoty v bitvě u Prestonu⁷² a následně Cromwell s vojskem táhl proti Skotsku, čímž byla válka rozhodnuta. Ačkoliv tato epizoda byla dalším důkazem, že králi nelze důvěřovat a že se nechce změnit, vyjádřili presbyteriáni ochotu jednat s ním

⁶⁵ Tentýž.

⁶⁶ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 153.

⁶⁷ MUNCK, c. d., s. 240.

⁶⁸ WOOLRYCH, c. d., s. 363.

⁶⁹ Tamtéž, s. 372.

⁷⁰ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 163.

⁷¹ TUMIS, *Radikální náboženství...*, s. 105.

⁷² WOOLRYCH, c. d., s. 416-417.

o nových podmínkách mírového narovnání. V následujících dnech proto část armády pod velením plukovníka Pridea provedla čistku mezi členy parlamentu.⁷³ „*Ráno 6. prosince 1648 plukovník Thomas Pride a lord Grey z Groby se svými vojáky vtrhli do Dolní sněmovny a vyhnali odtud asi 110 poslanců. Dalších přibližně 260 zákonodárců odešlo samo.*“⁷⁴ Zbylí poslanci tzv. Kusého parlamentu (*Rump Parliament*) poté projednali a nakonec schválili postup na sesazení a odsouzení krále.⁷⁵ Karel I. byl označen za hlavního viníka občanské války, protože „*mu nikdy nešlo o dosažení přijatelného narovnání*“⁷⁶. Dne 20. ledna 1649 začal proces s Karlem I. Stuartem, jenž skončil vynesením rozsudku smrti.⁷⁷ Byl popraven 30. ledna 1649.

1.4. Commonwealth 1649-1653

Po popravě krále stanuli poslanci Kusého parlamentu před otázkou, jakým způsobem vlastně dále řídit stát. Jejich situace byla o to složitější, že museli čelit vzrůstajícímu radikalismu náboženských hnutí. „*Jejich rozvoj byl spojen s činností baptistů, hledačů, Pátých monarchistů a dalších menších skupin.*“⁷⁸

Pro další vnitropolitický vývoj bylo důležité, že *Rump* zrušil monarchii a Sněmovnu lordů (zákony na jejich zrušení byly formálně schváleny v březnu 1649).⁷⁹ Spolu s nimi zmizela větší část starého státního aparátu, především Tajná rada. Dne 19. května 1649 Kusý parlament vyhlásil „*Commonwealth neboli svobodný stát*“. Nejvyšší moc měla Dolní sněmovna, nejvyšší výkonnou moc Státní rada.⁸⁰

Kusý parlament byl již od počátku neoblíbený – souviselo to s neochotou vytvořit ústavní reformy, s nedůsledností v církevních záležitostech, korupcí

⁷³ MUNCK, c. d., s. 241-242.; MORGAN, c. d., s. 293.

⁷⁴ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 167.

⁷⁵ SKŘIVAN, A., Historie v heslech, in: *Historický obzor*, 1-2/2010, s. 45.

⁷⁶ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 168.

⁷⁷ WOOLRYCH, c. d., s. 432-433.

⁷⁸ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 65.

⁷⁹ WOOLRYCH, c. d., s. 450.

⁸⁰ SKŘIVAN, c. d., s. 45.

a především neochotou vypsát nové volby.⁸¹ Historici dnes nehodnotí Kusý parlament tak přísně. Oliver Cromwell musel s řešením sporů mezi parlamentem a armádou počkat až do roku 1653, protože jej naléhavé záležitosti v Irsku a ve Skotsku odvedly mimo Anglii.

Z Cromwellova tažení do Irska zmíním především dvě události: pobití obránců města Droghedy ze září 1649 a masakr více než 2 000 civilistů ve Wexfordu z října téhož roku. Po četných problémech (pomalý postup; choroby, jež postihly vojáky atd.) Cromwell nakonec Iry na jaře 1650 porazil,⁸² velení svěřil Henry Iretonovi a vrátil se do Anglie.⁸³ Irsko čelilo neblahým důsledkům své porážky - hromadný převod půdy a majetku do rukou anglických feudálů snížil podíl irské půdy v katolickém vlastnictví; projevila se i nouze a hlad a ubylo obyvatel Irska.⁸⁴ Díky tomu je Cromwell jednou z nejvíc nenáviděných postav v Irsku.

V Anglii Cromwell ale moc dlouho nepobyl a již musel čelit hrozbě ve Skotsku v podobě syna popraveného krále Karla II. Stuarta, jenž toužil po anglickém trůnu a spoléhal přitom na pomoc presbyteriánů ve Skotsku. Ti jej donutili, aby konvertoval k presbyteriánství a odpřisáhl věrnost *Covenantu*.⁸⁵ V červnu 1650 začal Karel II. chystat vpád do Anglie. Cromwell byl přesvědčen, že musí zaútočit jako první a porazit Skoty na jejich vlastním území, což se také stalo. V září 1650 porazil u Dunbaru⁸⁶ generála Davida Leslieho a o rok později dosáhl s pomocí generálů Lamberta, Harrisona a Moncka konečného vítězství v bitvě u Worcesteru.⁸⁷ Poté se vrátil do Londýna.

Nejvýznamnější zahraniční událostí, která se odehrála na počátku padesátých let 17. století, byla anglo-nizozemská válka, probíhající od roku 1652. Zpočátku parlament podporoval spolupráci mezi Nizozemím a Anglií, v březnu 1651 dokonce přijeli do Haagu vyslanci *Rumpu*, aby zde jednali o společné státní suverenitě. Nizozemci je ale odmítli a podepsali obchodní smlouvu s Dány, což byla pro

⁸¹ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 66.

⁸² COWARD, c. d., s. 89.

⁸³ WOOLRYCH, c. d., s. 464, 468-477.

⁸⁴ MUNCK, c. d., s. 243.

⁸⁵ WOOLRYCH, c. d., s. 478.

⁸⁶ Tamtéž, s. 486.

⁸⁷ COWARD, c. d., s. 93.

Angličany neodpustitelná urážka.⁸⁸ Kusý parlament na to odpověděl přijetím tzv. zákona o plavbě (*Navigation Act*) z října 1651,⁸⁹ který povoloval dovážet do Anglie zboží pouze na anglických lodích nebo na lodích těch států, ve kterých bylo vyrobeno. Tím se vztahy obou zemí ještě zhoršily. Válku ukončila v roce 1654 westminsterská mírová smlouva.

Konflikty mezi parlamentem a armádou dosáhly již takového stupně, že obě strany stály před otázkou jak dál. Cromwell si na jaře 1653 uvědomil, že se bude muset rozhodnout mezi civilisty a armádou. Rozkol mezi parlamentem a armádou se zdál nepřekonatelný. Cromwell zvolil armádu, protože za své úspěchy vděčil právě jí.⁹⁰ K energickému řešení se odhodlal v roce 1653, kdy *Rump Parliament* rozpustil.⁹¹

1.5. *Protektorát 1653-1658*

Po rozpuštění *Rumpu* vyvstala znovu otázka, co bude dál. Generál Lambert radil Cromwellovi, aby ustanovil dvanáctičlennou radu složenou z představitelů armády, než zvolí nové poslance.⁹² Cromwellovi se ovšem zalíbil návrh Thomase Harrisona o vytvoření „shromáždění nejctihodnějších mužů Anglie“.⁹³ Jeho návrh podpořil a tak vznikl tzv. parlament „svatých“. Poslanci se věnovali finančním a obchodním otázkám, sociálním opatřením, podpoře vzdělání či reformě zákonodárství. Pro Cromwella a jeho generály byl tento parlament pouze „provizoriem“, než bude svolána řádná sněmovna.⁹⁴

Od července do října 1653 své posty museli opustit smířčí soudci podporující Kusý parlament, což mělo za následek, že v těchto úřadech zůstalo málo příslušníků *gentry*.⁹⁵ To vedlo k nedůvěře majetných vrstev k parlamentu; vzrůstaly též obavy

⁸⁸ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 68.

⁸⁹ WOOLRYCH, c. d., s. 510.

⁹⁰ TUMIS, *Radikální náboženství...*, s. 174.

⁹¹ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 70.

⁹² COWARD, c. d., s. 102.

⁹³ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 185.

⁹⁴ WOOLRYCH, c. d., s. 539.

⁹⁵ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 187.

z jeho ovládnutí náboženskými radikály,⁹⁶ jichž tam bylo poměrně mnoho. Přesto poslanci dokázali prosadit některé zákony či nařízení (například zrušení kancléřského soudu, aj.). Jejich činnost vzbuzovala obavy i u samotného Cromwella. Hlavní roli při rozpuštění parlamentu „svatých“ se hrál generál Lambert, který se dohodl s umírněnými poslanci, aby opustili sněmovnu a zbylé radikály rozehnala armáda.⁹⁷

Armádní rada (*Council of Officers*) jmenovala Cromwella lordem Protektorem⁹⁸ a republika se tak změnila v protektorát. Byl vypracován tzv. Nástroj vlády (*Instrument of Government*), jenž měl zklidnit rozčeřené vnitropolitické poměry a dát novému režimu ústavní rámec. „*Nástroj vlády odděloval moc výkonnou, která byla svěřena lordu Protektorovi a Státní radě, a moc zákonodárnou, kterou měl vykonávat parlament.*“⁹⁹ Autorem dokumentu byl již zmíněný John Lambert. Nástroj vlády určoval, že každý třetí rok musí být vypsány volby a sněmovna musela zasedat minimálně pět měsíců v roce.

Cromwell byl úspěšný i na poli zahraniční politiky. Nejprve ukončil válku s Nizozemím a poté uzavřel spojenectví s Francií. Podporoval obchod s Dánskem, se Švédskem a s Portugalskem.¹⁰⁰ Námořnictvo se též podílelo na úspěšné zahraniční politice – flotila admirála Roberta Blakea čistila pobřeží Anglie od pirátů a v době anglo-nizozemské války bojovala s Nizozemci.

Vládě a Cromwellovi se též podařilo zorganizovat náboženský život v Anglii. Velmi výrazně omezili státní dohled nad věřícími. Katolíci a anglikánští duchovní nebyli perzekuováni, pokud se nedopouštěli akcí proti režimu. „*Oliver Cromwell byl ztělesněním náboženské tolerance, neboť otevřeně diskutoval s vůdcem kvakerů Georgem Foxem, či se přátelil s katolíkem Kenelmem Digbym.*“¹⁰¹

První protektorátní parlament se sešel v září 1654 a hned na počátku se opozice v čele s Arthurem Haselrigem pokusila omezit Protektorovu moc. Cromwell s nimi ztratil trpělivost a přinutil je podepsat listinu, v níž slibovali, že se nepostaví proti

⁹⁶ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 68.

⁹⁷ Tamtéž, s. 73.

⁹⁸ MUNCK, c. d., s. 244.

⁹⁹ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 188.

¹⁰⁰ COWARD, c. d., s. 15.

¹⁰¹ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 191.

vládě (tzv. *Recognition*). Na počátku roku 1655 poslanci odmítli schválit rozpočet, a tak Cromwell parlament na konci ledna stejného roku rozpustil.¹⁰²

V březnu 1655 došlo v Salisbury k rojalistickému povstání.¹⁰³ Povstalci byli poraženi, přesto se šířily zvěsti o dalších spiknutích. Cromwell se proto rozhodl pro zásadní reformu státní správy: rozdělil Anglii a Wales na dvanáct „obvodů“, jejichž řízením byli pověřeni tzv. generálmajoři.¹⁰⁴ Odpovídali nejen za bezpečnost, ale zasahovali také do místní správy, kladli důraz na náboženskou toleranci a v některých případech se snažili provádět sociální opatření. Ve většině oblastí nebyli příliš oblíbení, protože „představovali výkonnou ruku ústřední vlády“;¹⁰⁵ v roce 1657 lord Protektor toto uspořádání zrušil.

V srpnu 1656 se konaly volby do druhého protektorátního parlamentu, jenž překvapil svojí vstřícností; ale jen do té doby, než se poslanci neshodli na opatření proti „jinověrcům“.¹⁰⁶ Cromwellovi chyběla moc, jež by omezila vliv poslanců, a proto se rozhodl obnovit druhou komoru parlamentu.

V průběhu roku 1657 jednali poslanci o Ponížené petici a radě (*Humble Petition and Advice*), která jeho ideu o druhé komoře parlamentu prosazovala. Cromwellovi nevadilo, že tento návrh omezoval moc exekutivy, protože jmenováním druhé komory by dostal celou sněmovnu pod kontrolu. Jediný bod Ponížené petice a rady Cromwell neakceptoval, a to přijetí královského titulu.¹⁰⁷ V červnu téhož roku poslanci zvolili Cromwella lordem Protektorem. Vyvrcholení neshod přišlo o měsíc později, kdy John Lambert odmítl přísahat Protektorovi věrnost a raději odešel z armády.¹⁰⁸ Cromwell nakonec svůj druhý parlament v roce 1658 rozpustil.

Závěrečné měsíce života byly pro Cromwella velmi trpké. Zklamán v osobním životě a vyčerpán malárií zemřel v září 1658.¹⁰⁹

¹⁰² WOOLRYCH, c. d., s. 614.

¹⁰³ Tamtéž, s. 621.; DAVIES, *Ostrovy...*, s. 455.

¹⁰⁴ MORGAN, c. d., s. 295.

¹⁰⁵ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 195.

¹⁰⁶ Tentýž.

¹⁰⁷ WOOLRYCH, c. d., s. 651.

¹⁰⁸ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 77.

¹⁰⁹ WOOLRYCH, c. d., s. 696.

1.6. Závěrečná léta Protektorátu a obnovení monarchie 1658-1660

Richard Cromwell převzal úřad lorda Protektora i lorda Generála po svém zemřelém otci. Ujal se zděděných titulů a snažil se upevnit své postavení; jeho úsilí však bylo předem odsouzeno k neúspěchu. Richard si nikdy nemohl získat stejný respekt, jaký měl jeho otec. V lednu 1659 se sešel k prvnímu zasedání další parlament. Mladý Cromwell nedokázal čelit nespokojenosti v řadách vojska, především ambicím vyšších důstojníků, a proto rozpustil parlament a rezignoval na své úřady.¹¹⁰ Na rozpadu Protektorátu se podíleli společně armáda, republikáni i radikální sekty.¹¹¹

Znovu se sešel Kusý parlament ve stejném složení, jak jej Oliver Cromwell rozehnal.¹¹² Nenaplnil však očekávání armády ani sektářů, a tak byl znovu rozehnán Johnem Lambertem. Londýnská City ale zastavila armádě veškeré půjčky, což znamenalo, že velitelé nedokázali zajistit vojákům pravidelnou mzdu. V tu chvíli přestalo vojsko jako celek existovat.¹¹³ Celý rok 1659 se vyznačoval neustálými srážkami mezi *Rumpem* a armádou, do kterých zasahovaly náboženské sekty.¹¹⁴

V tomto neutěšeném stavu do řešení situace vstoupil generál George Monck;¹¹⁵ v první občanské válce stál na straně Karla I., poté se přidal na stranu Cromwella. Se svou armádou Monck vstoupil do Londýna (díky rozhádané anglické armádě, která nebyla schopná se mu postavit na odpor). Dne 25. dubna 1660 se sešel tzv. *Convention Parliament*,¹¹⁶ jehož poslanci se dohodli na tom, že vláda by se měla vrátit do rukou krále a dvoukomorového parlamentu.¹¹⁷ V květnu téhož roku nastoupil Karel II. Stuart na anglický trůn.¹¹⁸ Monarchie byla obnovena.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 721.

¹¹¹ TUMIS, *Radikální náboženství...*, s. 191.

¹¹² WOOLRYCH, c. d., s. 755.

¹¹³ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 202.

¹¹⁴ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 78.

¹¹⁵ HILL, *Who's Who...*, s. 218-223.

¹¹⁶ Mimořádné zasedání parlamentu v Anglii, které nesvolal panovník. Zasedal od 25. 4. – 29. 12. 1660 a povolal Karla II. na anglický trůn.

¹¹⁷ KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie...*, s. 203.

¹¹⁸ WOOLRYCH, c. d., s. 778.

2. Vznik a vývoj kvakerského hnutí v Anglii do roku 1660

Kvakerské hnutí bychom dnes mohli označit jako jednu z mála náboženských skupin, která vytrvala od svého vzniku v polovině 17. století až do dnešní doby.¹¹⁹ Občanská válka v Anglii, která vypukla na počátku čtyřicátých let 17. století, ovlivnila mnoho lidí: zemanů, rolníků, *gentry*¹²⁰; i jejich domovy a usedlosti. Byla to doba nových myšlenek, nápadů, ale také zpochybňování starých jistot.¹²¹ V tomto období vznikaly též nové náboženské skupiny a hnutí.

2.1. Kdo byli a jsou kvakeři

Kvakeři, neboli Náboženská společnost Přátel,¹²² je náboženské hnutí vzniklé v polovině 17. století v Anglii. Názvu této skupiny bychom mohli najít více: *kvakeři* (*Quakers*), „*Society of Friends*“, „*Children of Light*“ či „*Friends*“. Označení *Quakers* bylo původně hanlivou přezdívkou, která se nakonec ujala jako další pojmenování.

Kdo vlastně kvakeři jsou? Hnutí kvakerů vzniklo v roce 1652; jejím zakladatelem byl George Fox. Kvakeři nemají pevně stanovenou věrouku; kvakerem se člověk nestane tím, že by souhlasil s nějakou biblickou doktrínou. Stávají se „Přáteli“ Ježíše a odtud pochází i jejich další název. Ježíš řekl: „*Již vás nenazývám služebníky, protože služebník neví, co činí jeho pán. Vás jsem ale nazval přáteli, protože jsem vám oznámil všechno, co jsem slyšel od svého otce.*“¹²³ Kvakeři tento text interpretují v tom smyslu, že jestliže člověk naváže s Bohem kontakt a má s ním osobní zkušenost, pak už není třeba, aby mu někdo jiný říkal, jaký Bůh je. Věří, že Bůh se jim dal poznat, nenutí je dělat věci, které by se jim mohly jevit jako

¹¹⁹ <http://www.kvakeri.cz/Home/kdo-jsou-kvakeri> (22. 3. 2011).

¹²⁰ *Gentry* je vlivná venkovská šlechta bez titulu.

¹²¹ HERON, A., *The British Quakers 1647-1997*, Kelso 1997, s. 1.

¹²² Ke kvakerům: REAY, B., *The Quakers and the English Revolution*, London 1985.; BRAITHWAITE, W. C., *The Beginnings of Quakerism*, Cambridge 1961 (poprvé vydáno 1912).; BARBOUR, H. - FROST, W. J., *The Quakers*, New York, 1988.; DAVIES, A., *The Quakers in English Society 1655-1725*, New York 2000.; či se o nich můžeme dočíst ve stručnosti na www.kvakeri.cz (25. 3. 2011).

¹²³ <http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/nbk/J15.php> (24. 3. 2011);

<http://www.kvakeri.cz/Home/kdo-jsou-kvakeri> (24. 3. 2011).

samoúčelné, dává jim poznat své záměry; nejsou tu od toho, aby Bohu dělali služebníky, nýbrž aby s ním měli vztah.

Fox působení Boha v člověku přirovnal k vnitřnímu světlu, jež se nachází v každém z nás. Skrze přítomného ducha a sílu Bůh Foxovi vyjevil, že „*každý muž je osvícen Kristovým božským světlem...oni v něj uvěřili a přišli ke světlu života a stali se dětmi tohoto světa*“.¹²⁴ Kvakeři kladli důraz na „vnitřní světlo“ (*light within*), což mělo vést ke spáse a k dokonalosti.¹²⁵

Kvakeři nemají systematickou věrouku, ale věří v několik obecných principů: Za prvé věří v upřímnost, pravdu ve slovech i v jednání. V chování člověka by se měl projevit soulad mezi tím, co dělá, co říká a co si myslí. Proto odmítají přísahy, které vyvolávají dojem, že jen tehdy mluvíme pravdu, zatímco jindy ne. V počátcích svého vzniku měli kvakeři s přísaháním velké problémy. Když někdo obvinil kvakera, musel jít obviněný před soud, kde po něm soudce vyžadoval přísahu. Když ji kvaker odmítl, byl vsazen do vězení, byl mu zabaven majetek apod.

K dalším principům, jež kvakeři přijímali, patří například jednoduchost či rovnost. Žili velmi skromně a jednoduše, nevedli nákladný život. Členové Společnosti Přátel hlásali rovnost všech lidí před Bohem. Každý z nás něco od Boha dostal a tím jsme si před ním všichni rovni. Tento egalitarismus¹²⁶ kvakeři uplatňovali i ve společnosti, což v praxi znamenalo, že každému tykali. Od tykání začali kvakeři ustupovat až po druhé světové válce. Zásadu rovnosti aplikovali i tím, že považovali ženy a muže za sobě rovné. Mezi kvakery může jakoukoliv činnost nebo funkci vykonávat i žena, což bylo v Anglii v 17. století naprosto nemyslitelné.¹²⁷

Kvakeři rovněž odmítali války a byli známí svým pacifismem. Věřící, že když Bůh promlouvá k člověku, je každý jedinec jakýmsi chrámem Božím. Není možné ubližovat bytosti, v níž je něco z Boha, kterého milujeme. V dalších letech se kvakeři

¹²⁴ REAY, *The Quakers...*, s. 7.

¹²⁵ <http://otazky.vira.cz/otazka/Kvakeri-cirkev-nebo-sekta.html> (20. 4. 2011).

¹²⁶ <http://encyklopedie.vseved.cz/egalitarismus> (3. 4. 2011).

Egalitarismus = hlásání rovnostářství jako všeobecný princip organizace společenského života bez ohledu na materiální či stavovský původ.

¹²⁷ REAY, *The Quakers...*, s. 26.

začali organizovat v různých protiválečných hnutích; čímž byli známi zejména v 19. století, kdy disponovali ve společnosti značným vlivem.¹²⁸

Kvakeři pořádali schůze či shromáždění, které byly většinou vedeny v tichu. Na nich v tichosti čekali, až k nim Pán promluví a oni jeho poselství budou moci sdělit ostatním shromážděným.

Výše uvedené principy a důrazy se v průběhu staletí měnily. V počátcích hnutí nebyl kvakerský pacifismus tak důsledný jako po roce 1661, kdy vznikla první „*deklarace absolutního pacifismu za všech okolností*“, jak to vyjádřil Christopher Hill.¹²⁹ Někteří členové kvakerů zdůrazňovali mírovou povahu hnutí, ale nebránili se použití síly v případě nezbytnosti. Jejich postoj k této věci nebyl jednotný a jednoznačný. Vycházel z víry, že konečný boj bude mít duchovní povahu.

V 18. století se z kvakerství stalo v Anglii i Americe uznávané náboženství. Tato skutečnost měla na hnutí neblahý vliv, protože ustaly misijní cesty a kvakeři se spíše soustředili na to, aby žili podle svých ideálů, než aby o nich přesvědčovali jiné.¹³⁰ Ačkoli již nebyli pronásledováni, nesměli nadále vykonávat některá povolání, což vedlo k tomu, že se začali angažovat ve vědě, v obchodu a průmyslu. Nejznámější kvakerští průmyslníci či obchodníci žili v 19. století. Patřili k nim například John Cadbury,¹³¹ který založil čokoládovnu či vědec John Dalton.¹³² V 19. století se kvakerské hnutí začalo dělit na různé skupiny, od konzervativních skupin až po liberálnější. Byla to doba, kdy se hnutí uzavřelo samo do sebe: „*Kvakerští starší soustřeďovali svou pozornost na dodržování přísných standardů v chování a oblékání. Každý kvaker, který si vzal partnera nekvakera, byl vyloučen. Umění, hudba, hry, tanec, divadlo a jiné zábavy byly zakázány. Zdůrazňováním prostoty a jednoduchosti se kvakeři snažili odlišit podstatné od nepodstatného a také peníze, které by mohly být rozmařile rozházeny, použít pro blaho druhých. Neustále se opakující vylučování členů řady Společnosti Přátel se zmenšilo. Mladí lidé se*

¹²⁸ <http://www.kvakeri.cz/Home/kdo-jsou-kvakeri> (25. 3. 2011).

¹²⁹ HILL, Ch., *The World Turned Upside Down*, London 1975 (reprinted in 1991), s. 241.

¹³⁰ <http://www.kvakeri.cz/Home/kdo-jsou-kvakeri> (20. 4. 2011).

¹³¹ <http://www.cadbury.com.au/About-Cadbury/The-Story-of-Cadbury.aspx> (25. 3. 2011).

John Cadbury se narodil v roce 1802 a stal se jedním z nejznámějších dodavatelů čokolády v Anglii.

¹³² <http://www.nndb.com/people/278/000049131/> (25. 3. 2011).

John Dalton se narodil do kvakerské rodiny v Cumberlandu v roce 1766. Proslavil se svou atomovou teorií, podle které mají všechny atomy jednoho prvku stejnou hmotnost. V roce 1794 vědecky vysvětlil podstatu barvosleposti, kterou sám trpěl (tzv. daltonismus).

*bouřili a pouze nemnozí mimo Společnost byli přitahováni pochmurným a upjatým životním stylem, kterým se kvakerství začalo vyznačovat. Kolem poloviny 19. století obcházeli kvakerští starší domácnosti členů, aby změřili délku třásní na potazích nábytku. Nosili s sebou nůžky a zkracovali ty, které byly příliš dlouhé, tudíž okázalé.*¹³³ V průběhu 20. století se kvakerské hnutí začalo opět pozvolna otevírat světu. Začaly se zakládat organizace, mezi nimi i v roce 1903 založené kvakerské studijní centrum Woodbrooke v Birminghamu. Většina kvakerů nyní žije v USA. V Evropě se k hnutí hlásí kolem 18 000 členů, z toho nejvíce ve Velké Británii a v Irsku. Menší skupinky jsou roztroušeny po celé střední Evropě.

Kvakerské hnutí vzniklo na severu Anglie, ale po roce 1654 se rozšířilo na jih a žádné hrabství neuniklo jejich vlivu. Během padesátých let 17. století se jejich počet rozrostl až na 60 000 členů.¹³⁴ Byli stejně početní jako katolíci a početnější než Pátí monarchisté a baptisté. Hugh Barbour předpokládá, že v době vzniku se muselo zdát, jako kdyby byla celá Anglie zaplavena kvakery.¹³⁵ Zpočátku je lze vnímat jako venkovské hnutí, postupně se ale rozšiřovali i do velkých měst, jako byl Londýn či Bristol.

V Anglii bychom našli čtyři hlavní oblasti, kde měli kvakeři v padesátých a na počátku šedesátých let 17. století silné zastoupení: 1) Sever, zahrnující Cheshire; 2) Londýn a skupina hrabství severně a východně od Londýna (Buckinghamshire, Herefordshire, Bedfordshire, Cambridgeshire a Essex); 3) Bristol, Somerset a Wiltshire a 4) Warwickshire a Worcestershire.¹³⁶

Většina kvakerů byla původním vyznáním presbyteriány; byli ovlivněni radikálním puritanismem a myšlenkami familistů.¹³⁷ Existují důkazy, že

¹³³ WHALEN, W. J., *Kvakeři aneb Naši bližní, Přátelé*, Bangalore 1966. Dostupný z WWW: <http://www.kvakeri.cz/kvakerska-literatura/kvakeri-aneb-nasi-blizni-pratele> (25. 3. 2011).

¹³⁴ REAY, B., Quakerism and Society, in: MCGREGOR, J. F. & REAY, B. (ed.), *Radical Religion in the English Revolution*, Oxford 1984, s. 141.

Údaje v rozmezí 35-60 000 členů; srv. REAY, *The Quakers...*, s. 26-27.

¹³⁵ BARBOUR, H., *The Quakers in Puritan England*, New Haven 1964, s. 182.

¹³⁶ REAY, *The Quakers...*, s. 29. – viz příloha č. 6.

¹³⁷ *Familisté* byli náboženským hnutím; pocházejí z Holandska z poloviny 16. století. Henry Nicholas měl podobnou zkušenost s „osvícením“ jako George Fox. Odmítali přísahy, války a trest smrti. Familisté a kvakeři měli k sobě názorově blízko.

v Cambridgeshire (a možná i v Essexu) bylo „*spirituální hledání a nepokoj velmi rozšířené...a že kvakerství vzniklo ještě před samotným příchodem kvakerů.*“¹³⁸

První konvertité byli většinou prostí lidé, kteří odmítali ortodoxní puritanismus. Mnozí z nich byli nějakým způsobem upoutáni k zemědělské práci. Ačkoliv můžeme najít regionální rozdíly v sociálním původu kvakerů, většina z nich pocházela z řad velkoobchodníků, maloobchodníků, řemeslníků, zemanů a farmářů.¹³⁹ Někteří patřili k *gentry*, jiní k chudším vrstvám obyvatel.¹⁴⁰

Richard T. Vann předpokládal, že nové myšlenky kvakerství šířili hlavně obchodníci. Vzhledem k novým poznatkům se lze domnívat, že tvrzení Richarda T. Vanna o tom, že obchodníci mezi kvakery převažovali, je přinejmenším mylné. V Somersetu, Cheshiru a Essexu bylo procentuálně více rolníků a farmářů než obchodníků, což ale nelze tvrdit v případě hrabství Colchester, Norwich, Buckinghamshire a Norfolk.¹⁴¹ Můžeme obecně uzavřít, že kvakeři nepocházeli ani z nejbohatších vrstev, ale ani z těch nejchudších, i když zástupci *gentry* a chudých se v hnutí vyskytovaly také; sociální složení kvakerů se lišilo regionálně.

Mnoho členů působilo též v armádě, námořnictvu, někteří pracovali jako soudci (například Thomas Fell ze Swarthmore či Anthony Pearson z Ramshaw v Durhamu) a někteří jako členové hrabských komisí (*county commissions*). Našli bychom mezi nimi bývalé levellery či diggery. Součástí kvakerské společnosti byly ve značném počtu ženy. Kázaly, psaly a tiskly traktáty a pamflety. Mezi kvakery se těšily větší míře nezávislosti, než bylo zvykem v tehdejší běžné společnosti.

Kvakery lze zařadit do kategorie tzv. extatických hnutí. Třesení se bylo vnějším projevem vnitřní síly Boha.¹⁴² Víra v potenciální moc vnitřního světla mohla vést a také vedla k bizarnímu chování. „Duch uvnitř“ „nutil“ Johna Toldervyho, aby dal své ruce do hrnce s vařící vodou, aby si spálil svou nohu a aby si zabodl jehlu do palce.¹⁴³ Toto chování bylo velmi neobvyklé a vyskytovalo se jen zřídka. Znamější

¹³⁸ REAY, Quakerism and Society..., s. 143.

¹³⁹ TUMIS, Radikální náboženství..., s. 161.

¹⁴⁰ VANN, R. T., Quakerism and the Social Structure in the Interregnum, in: *Past and Present*, č. 43, 1969, s. 72, 78.; REAY, Quakerism and Society..., s. 144.

¹⁴¹ VANN, c. d., s. 71-91.; REAY, *The Quakers*..., s. 24-25. - viz příloha č. 7.

¹⁴² TUMIS, Radikální náboženství..., s. 164.

¹⁴³ TOLDERVY, J., *The Foot out of the Snare*, 1656. Dostupný z WWW: <http://www.qhpress.org/texts/toldervy/out.html> (25. 3. 2011).

kvakeři považovali za nutné demonstrovat „Boží souhlas“. Kristus se postil, což činili i mnozí kvakeři. Fox, Nayler a řada dalších se postili někdy i dvacet dní. Richard Hubberthorne byl po hladovění tak slabý, že si lidé mysleli, že je mrtvý.¹⁴⁴ Někteří z kvakerů též tvrdili, že jsou schopni léčit a vykonávat zázraky. Jak napsal Richard Farnworth, Bůh ukázal svou moc ve „*svých služebnících*“ tak, že mohou „*položít ruce na nemocné a vyléčit je, jako to dělali Apoštolové.*“¹⁴⁵ Dalším z extravagantních projevů kvakerů bylo, že chodili nazí po městech, čímž dosvědčovali duchovní nahotu světa; jiní považovali nahotu za symbol obnovené duchovní přirozenosti.¹⁴⁶ Taková znamení byla vysoce symbolická a měla šokovat veřejnost.

Kvakeři velmi silně protestovali proti desátkům, církevní hierarchii i nobilitě. Někteří prohlašovali, že *gentry* za své postavení vděčí normanskému dobytí, když jejich předci „*zabili anglického muže a vzali si jeho majetek*“, nebo založili své rodiny na „*podvodu, útlaku a klamu*“.¹⁴⁷

Po vzniku kvakerské společnosti bylo proti hnutí vydáno mnoho zákonů a nařízení. Uvedme například obnovení zákona o potulce zavedeného ještě za královny Alžběty. Poslanci v parlamentu ho rozšířili tak, aby mohl být použit proti kvakerům. Nová verze dala soudcům a úředníkům volnou ruku zakročit proti „*všem a každé zahálčivé, volné a nezřízené osobě a osobám... hledala... tuláka a potulujícího se z jeho nebo jejich obvyklého místa obydlí a ty, kteří neměli dobrý a dostatečný důvod pro své cestování.*“¹⁴⁸ Všechno záviselo na rozmarech místních soudců, kteří dostali do ruky zbraň, aby znemožnili a omezili pohyb kvakerů nejenom z hrabství do hrabství, ale též i uvnitř farností.

Proč se vládnoucí skupiny kvakerů bály? Jednoduše proto, že měly strach ze sociální anarchie.¹⁴⁹ Kvakeři odmítali nadvládu elit, ustanovenou církev a měnili zavedenou hierarchii společnosti. Když mluvili s výše postaveným, užívali tykání místo vykání (*thee* a *thou* místo *you*) a odmítali sejmout klobouk při pozdravu

¹⁴⁴ REAY, Quakerism and Society..., s. 148.

¹⁴⁵ Tentýž.

¹⁴⁶ TUMIS, S., Působení radikálních sekt za anglické revoluce, in: *Historický obzor*, č. 1-2/2010, s. 26.

¹⁴⁷ REAY, *The Quakers...*, s. 39.

¹⁴⁸ REAY, Quakerism and Society..., s. 159.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 161.

sociálně výše postaveným.¹⁵⁰ *Gentry* a duchovní byli znepokojeni tím, jaký vliv mělo kvakerské hnutí na obyčejné lidi.

2.2. Vývoj kvakerského hnutí v letech 1652-1655

Počátky kvakerského hnutí jsou spjaty s Georgem Foxem, mladým učedníkem z Leicestershire, který se v roce 1643 vydal na cestu po střední Anglii.¹⁵¹ George Fox je tradičně uznáván jako zakladatel hnutí kvakerů. Po pár letech putování Anglií, kdy se dostal až do Londýna, zažil v roce 1647 osvětlení: „*Poté, co jsem se znovu zrodil, mi Pán ukázal, že v Cambridgi ani v Oxfordu nejsou vhodní lidé, kteří by měli sloužit Bohu.*“¹⁵² Dále mu Bůh zjevil, že návštěvy kostela nejsou důležité, protože Bůh přebývá v srdcích všech mužů i žen.¹⁵³ Fox tvrdil, že je schopen „rozeznat ducha“ uvnitř těch, které potkal, protože „*duchovní člověk je schopen poznat a soudit všechny věci*“.¹⁵⁴

V letech 1647 a 1648 žil George Fox v okolí Mansfieldu v hrabství Nottinghamshire, kde se živil jako švec. Zde potkal skupinu bývalých baptistů, kteří ho požádali, aby zůstal s nimi. Tato skupina si dala jméno *Children of Light*, což byl první název, jež užíval Fox i jeho společníci. Foxova prvotní síla v jeho kázáních byla namířena proti náboženské neupřímnosti, již považoval za zlo oněch dní: „*Černý, světský duch kněze ranil moji mysl; když jsem slyšel vyzvánět zvon, který svolával lid do kostela, zasáhlo mě to do hloubi duše, protože mi to připadalo jako zvon, který obyvatele upozorňuje, že se koná trh.*“¹⁵⁵

Členové kvakerů i sám George Fox se nejednou dostali do vězení. Fox v Derby¹⁵⁶ navštívil kázání, a když duchovní domluvil, zakladatel kvakerů začal mluvit o „*pravdě, o dni Páně a o světle uvnitř nich* (kvakerů – pozn. J. S.),

¹⁵⁰ TUMIS, *Radikální náboženství...*, s. 167.

¹⁵¹ FOX, G., *A Journal or Historical Account of the Life, Travels, Sufferings, etc. of George Fox*, Philadelphia 1808, s. 85.

„Na příkaz Boha jsem opustil všechny své příbuzné, přerušil jsem kontakty se svojí rodinou a s mladými či starými.“

¹⁵² REAY, *The Quakers...*, s. 7.

¹⁵³ Tentýž.

¹⁵⁴ Tentýž.

¹⁵⁵ BRAITHWAITE, c. d., s. 51.

¹⁵⁶ Město v hrabství Derbyshire.

a o Duchu, který nás učí a vede k Bohu“.¹⁵⁷ Za toto „vystoupení“ Foxe a jeho dva společníky uvěznil a obvinil z rouhání se před dvěma soudci z vyššího stavu, Gervaisem Bennettem a plukovníkem Nathanaelem Bartonem, kteří se později stali členy Barebonesova parlamentu za Derbyshire. Fox strávil ve vězení skoro rok, protože nedovolil rodině, aby se za něj zaručila, že se bude dobře chovat.¹⁵⁸ Když byl Fox vyslýchán, soudce Gervaise Bennett Foxe a jeho dva společníky nazval kvakery (*Quakers*) a toto posměšné jméno se ujalo jako název celého hnutí.¹⁵⁹ Poprvé se v tisku objevilo v traktátu, publikovaném v Londýně v roce 1652, a nazvaném *The Pulpit Guarded with XVII Arguments*.¹⁶⁰ Cestou po Anglii George Fox navazoval kontakty se skupinkami separatistů kolem Doncasteru a Wakefieldu.¹⁶¹

Když byl George Fox ve vězení v Derby, udržoval čilou korespondenci s tzv. „hledači“¹⁶² (*seekers*), kteří působili poblíž Doncasteru, v Balby, ve Warmsworthu a v Tickhillu.¹⁶³ K hlavním osobnostem této skupiny náleželi Richard Farnworth,¹⁶⁴ Thomas Aldam a jeho žena Mary, bratři John a Thomas Killamové a jejich ženy Mary a Joan. Richard Farnworth se stal vedle George Foxe další významnou osobností kvakerského hnutí. Zdá se, že Farnworth či Aldam a i další členové hnutí dosáhli „kvakerského osvícení“ ještě před tím, než k nim Fox přišel se svým poselstvím. S Jamesem Naylerem se George Fox setkal poblíž Stanley, jen několik mil severně od Wakefieldu. Stejně jako Fox měl i Nayler „zjevení“: „*Když jsem oral, přemýšlel jsem o Bohu a náhle jsem slyšel hlas, který mi říkal, ať odejdu od svých příbuzných a ze svého otcovského domu. Měl jsem velkou radost, že jsem slyšel ten hlas, který jsem od mala znával.*“¹⁶⁵

¹⁵⁷ BRAITHWAITE, c. d., s. 53.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 54.

¹⁵⁹ HERON, c. d., Kelso 1997, s. 2.; BRAITHWAITE, c. d., s. 57.; STEERE, D. V., *Quaker Spirituality: Selected writings*, New Jersey 1984, s. 73.

Quakers (quake znamená chvět se, třást se), čili kvakeři, bylo pojmenování známé již z roku 1647, ale ne pro kvakerské hnutí, jak ho známe od roku 1652, jejímž zakladatelem byl George Fox, nýbrž tímto pojmenováním se označovala sekta žen ze Southwarku.

¹⁶⁰ BRAITHWAITE, c. d., s. 58.

¹⁶¹ Obě dvě města se nachází v hrabství Yorkshire.; REAY, *The Quakers...*, s. 8.

¹⁶² *Seekers* (hledači) „čekali“ na vyšší moc, čekali na obnovení všech věcí, a ustanovení církve podle Nového Zákona. Tvrdili, že „pravá církev“ zanikla a všechny svátosti a rituály jsou neplatné. Hledači poskytovali velmi úrodnou půdu pro nové hnutí kvakerů.

¹⁶³ Balby, Warmsworth a Tickhill jsou vesnice či malá města v okolí Doncasteru v hrabství Yorkshire.

¹⁶⁴ Někde jeho jméno uváděno jako Richard Farnsworth.

¹⁶⁵ BRAITHWAITE, c. d., s. 62.; REAY, *The Quakers...*, s. 8.

V dalších letech cestoval George Fox po celé severní a střední Anglii. Dostal se do Yorkshiru, kde se zformovaly další skupiny kvakerů v místech, jež navštívil. Fox měl přirozenou autoritu a značnou schopnost promlouvat k lidem a přesvědčovat je o pravdě a „světle uvnitř“. Nejdůležitější kvakerskou skupinou byla ta zformovaná v Balby; další se objevily ve Wakefieldu, v Selby, Yorku, Borrowby, Stokesley, Staithes, Livertonu, Maltonu, Ulromu, Patringtonu.¹⁶⁶ Fox za sebou nechával skupiny lidí, kteří věřili v „pravdu“ a konvertovali.

Vlastní počátky kvakerského hnutí se datují do roku 1652, kdy George Fox a cestující kazatelé - Richard Farnworth, Thomas Aldam, Margaret Killamová, William Dewsbury a James Nayler - spojovali skupinky separatistů. Foxe můžeme pokládat za zakladatele Společnosti Přátel, ale jak dokládá Christopher Hill, rozhodně to nebyl jediný vůdce tohoto hnutí v padesátých letech 17. století.¹⁶⁷

V květnu 1652 se George Fox a jeho „spolucestující“ kazatel Richard Farnworth dostali až do severozápadního Yorkshiru, kde se v místě zvaném Sedbergh, či přesněji Brigflatts, seznámili se skupinou hledačů pod vedením duchovního Thomase Taylora. Již jako mladý hoch měl smysl pro spravedlnost. Jeho bratr říkal, že byl „*pravým hledačem (seekerem)*“.¹⁶⁸ Thomas Taylor odmítal svůj podíl z desátků,¹⁶⁹ když zjistil, že jsou papeženské a anti-křesťanské. Stal se duchovním v Preston Patricku, několik mil jižně od Kendalu.¹⁷⁰ Zde si získal velký vliv a kaple v Preston Patricku se stala centrem hledačů. Mezi jejich kazatele patřili také budoucí kvakerské významné osobnosti John Audland a Francis Howgill. Později musel Taylor odejít do Richmondu, aby podpořil hledače ze Swaledale a komunita v Preston Patricku byla ponechána v péči Francise Howgilla a Johna Audlanda. V této době westmorlandští hledači přišli do kontaktu s Georgem Foxem. Mnoho jich vyslyšelo jeho poselství a přidalo se ke kvakerskému hnutí.¹⁷¹

Oblast Westmorlandu, Yorkshiru a Lancashiru byla domovem mnoha významných kvakerských kazatelů v padesátých letech 17. století, jako příklad

¹⁶⁶ Všechna vyjmenovaná místa se nachází v hrabství Yorkshire, především v jeho severní části.

¹⁶⁷ HILL, *The World...*, s. 232.

¹⁶⁸ BRAITHWAITE, c. d., s. 80.

¹⁶⁹ Thomas Taylor byl duchovním, a proto mu náležel podíl z desátků. Když zjistil, že jsou desátky antikřesťanské, tak si tento podíl odmítl vzít.

¹⁷⁰ Kendal je součástí nynějšího hrabství Cumbria, v minulosti hrabství Westmorland.

¹⁷¹ BRAITHWAITE, c. d., s. 82.

můžeme uvést již zmíněné Francise Howgilla a Johna Audlanda, dále Edwarda Burrougha, Johna Camma, Richarda Hubberthorna, Ann Blayklingovou. Kazatelé cestovali většinou po dvojicích – Francis Howgill s Edwardem Burroughem či John Camm a John Audland. Westmorland se stal silným centrem kvakerství. Po vzoru hledačů začali kvakeři pořádat schůze, kde se mohli přirozeně rozvíjet a kde se potkávaly různé skupiny, které se mohly radit o dalším postupu.

V roce 1652 se George Fox dostal až do oblasti Furnessu a do Swarthmore Hall poblíž Ulverstonu,¹⁷² kde se setkal s Margaret Fellovou¹⁷³, manželkou soudce Thomase Fella. Margaret sama sebe popisovala jako hledače.¹⁷⁴ Účastnila se kázání, jež vedl Fox v místním kostelíku v Ulverstonu, a jeho projev ji natolik uchvátil, že během několika dalších týdnů se ona i členové její domácnosti ke Společnosti Přátel připojili. „*Moc Pána vstoupila do mě,*“¹⁷⁵ řekla Margaret a Fox k tomu dodává: „*Moc Pána uchopila Margaret Fellovou a její dceru Sarah a několik dalších.*“¹⁷⁶ Swarthmore Hall byl otevřen cestujícím kazatelům a stal se významným kvakerským centrem. Thomas Fell se s kvakery nikdy neztotožnil a jejich členem se nestal, ale chránil je a ukrýval je před pronásledováním.¹⁷⁷ Po smrti soudce Fella v roce 1658 se Margaret stala paní na Swarthmore Hall a později, v roce 1669, se vdala za George Foxe.¹⁷⁸

Zimu v letech 1652-1653 strávil George Fox na Swarthmore, odkud psal dopisy těm, kteří pronásledovali kvakery. Nayler čelil v lednu obvinění z rouhání a spolu s Howgillem byli ve vězení až do Velikonoc 1653. V létě 1653 se kvakerské hnutí dostalo až do Durhamu, kde působil hlavně James Nayler. Kromě Naylera se do této oblasti dostali také Francis Howgill, John Audland či jeho manželka Ann. Systematická práce kvakerů zde pokračovala až do roku 1654.

Lze konstatovat, že v některých oblastech severu bylo kvakerské hnutí velmi vítáno a místní obyvatelé jim horlivě naslouchali. Příkladem mohou být hrabství Westmorland, Yorkshire či Lancashire. Na druhé straně potíží čelili kvakeři

¹⁷² Ulverston je částí nynějšího hrabství Cumbria, v minulosti patřil pod hrabství Lancashire.

¹⁷³ HILL, *Who's Who...*, s. 208.

¹⁷⁴ BRAITHWAITE, c. d., s. 100.

¹⁷⁵ FOX, c. d., s. 62.

¹⁷⁶ STEERE, c. d., s. 80.

¹⁷⁷ BRAITHWAITE, c. d., s. 104.

¹⁷⁸ HILL, *Who's Who...*, s. 207.

v hrabství Northumberland.¹⁷⁹ Na jaře 1654 byli Edward Burrough a další členové vyhnáni z Alnwicku a Berwicku, kde je označili za zloděje koní. Edward Burrough k tomu poznamenal: „*Ti lidé byli nejhrubší a nejdivočejší, jaké jsem kdy viděl.*“¹⁸⁰ Rok 1653 strávil George Fox převážně ve Westmorlandu a ve Swarthmore. Na jaře 1654 se na své cestě z Durhamu dostal do Cumberlandu, jenž byl kvakerskému poselství víc než nakloněn. Stejně jako ve Westmorlandu i lidé v Cumberlandu se na několika místech dostali ke kvakerské zkušenosti, či k „osvícení“ ještě dříve, než k nim kvakerští kazatelé přišli. Kromě Cumberlandu došlo kvakerské hnutí až do Cheshiru a k hranicím s Walesem.

Na severu se kvakerské učení dostalo skoro do všech hrabství; ujalo se hlavně v Yorkshiru, ve Westmorlandu, v Severním Lancashiru, Cumberlandu a Durhamu. Také ve středu severních hrabství se kvakerští kazatelé rozšiřovali (jmenovitě v Nottinghamshiru, Leicestershiru, Derbyshiru, Warwickshiru a Lincolnshiru), ale nebyla zde žádná centra podobající se těm, která se objevila v Yorkshiru a severně od něj.¹⁸¹ Na počátku roku 1654 se kvakerství rozšířilo po celém severu Anglie; stále vznikala nová centra a přibývali noví členové. Kolem roku 1654 čítala populace v Anglii kolem 5 milionu lidí, z toho pouhá jedna sedmina žila na sever od Humberu.¹⁸²

Kvakeři chtěli své působení rozšířit na města a oblasti jihu Anglie, především na Londýn, Bristol a Norwich. Fox na začátku léta roku 1654 prohlásil: „*V tomto čase Pán poslal mnohé z nás za prací na vinicích, cestovat na jih, kázat Jeho nekonečné slovo Boží na východ, jih a západ: Francise Howgilla a Edwarda Burrougha poslal do Londýna, Johna Camma a Johna Audlanda do Bristolu, Richarda Hubberthorna a George Whiteheada k Norwichi a Thomase Holma do Walesu; a mnoho dalších poslal jinými cestami. Šedesát z nás Pán povznesl a poslal je za hranice Severních hrabství.*“¹⁸³ V červnu 1654 se na jih vydali první kazatelé. Francis Howgill a Edward Burrough mířili přímo do Londýna;¹⁸⁴ Richard

¹⁷⁹ BRAITHWAITE, c. d., s. 116.

¹⁸⁰ Tentýž.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 127.

¹⁸² Tamtéž, s. 154.; Humber je ústí řeky, které tvoří hranici mezi východním Yorkshirem a severním a severo-východním Lincolnshirem.

¹⁸³ FOX, c. d., s. 241.; STEERE, c. d., s. 86.

¹⁸⁴ BRAITHWAITE, c. d., s. 156.

Hubberthorne strávil dva týdny v Oxfordu, zatímco John Audland a Thomas Ayrey šli přes Chester a okraj Walesu do Bristolu, poté do Exeteru a Plymouthu¹⁸⁵ a do Londýna se dostali začátkem srpna 1654. Evangelizační práci se kvakerství postupně stávalo národním hnutím, nikoli pouhým regionálním problémem.¹⁸⁶

Letmá návštěva Johna Audlanda na západě Anglie byla povzbuzující. V Bristolu mluvil na shromáždění baptistů a independentů. Na rozdíl od úspěchu v Bristolu, nebyl Richard Hubberthorne v Oxfordu vřele přivítán. Přesto rozšířil kvakerskou literaturu a uspořádal jedno nebo dvě shromáždění, kde přesvědčil řadu lidí. Univerzitní města Oxford a Cambridge však kvakerskému poselství příliš nakloněna nebyla. Kvakerští kazatelé zde byli bičováni a pronásledováni městskými autoritami.

Na počátku července se Howgill a Burrough dostali do Londýna. Ubytovali se v domě Roberta Dringa v Moorfields a chodili se dívat a promlouvat na schůze waiterů,¹⁸⁷ anabaptistů a independentů a poté uspořádali své vlastní shromáždění. V Londýně našli kvakerští kazatelé velké množství zbožných lidí, kteří, nabití moudrostí, trávili svůj čas pokládáním otázek ohledně vyznání a diskutovali o nich mezi sebou.¹⁸⁸ Mnoho členů ze sekt hledačů, independentů či ranterů konvertovalo ke kvakerům. Howgill a Burrough kázali velmi jasně a jednoduše, používali prostá slova, což velmi kontrastovalo se složitostí mluvy tehdejší doby. Kvakeři se shromažďovali třikrát až čtyřikrát v týdnu;¹⁸⁹ navštěvovali kostely, kde vyhlášovali „pravdu“. Margaret Fellová psala Howgillovi a zbylým kvakerům v Londýně, čímž ukazovala svůj hluboký zájem o tuto misi na jihu: „*Všichni jste mi velmi drazí a všichni jste tu se mnou a setkáváme se v mém srdci.*“¹⁹⁰

Na začátku srpna 1654 se malá skupina lidí, kteří se vydali na jih, sešla v Londýně, kde uspořádala velké shromáždění, aby si sdělila a porovнала své dojmy a dohodla se na dalším postupu své práce. Nakonec se usnesla, že Howgill

Na jaře 1654 se do Londýna dostali Francis Howgill a John Camm; zde se setkali s Oliverem Cromwellem a hovořili s ním. Tato návštěva položila základy práce kvakerů v Londýně.

¹⁸⁵ Exeter je hlavním městem hrabství Devon; Plymouth se rovněž nachází v tomto hrabství.

¹⁸⁶ REAY, *The Quakers...*, s. 10.

¹⁸⁷ *Waiters* je jiné označení hledačů (*seekers*) – viz BRAITHWAITE, c. d., s. 26.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 160.

¹⁸⁹ BARCLAY, A. R., *Letters of Early Friends*, London 1841. Dostupné z WWW:

<http://www.hallvworthington.com/Historical%20Letters/HLetters-1.html> (27. 3. 2011).

¹⁹⁰ BRAITHWAITE, c. d., s. 162.

a Burrough zůstanou v Londýně, aby zde pokračovali ve svých kázáních a dohlíželi na celé poslání; Camm a Audland se měli vydat do Bristolu a na západ, zatímco Hubberthorne směrem ke Cambridgi a Norwichi, kam ho ostatní brzy následovali.¹⁹¹

Ve východních hrabstvích nebyl úspěch kvakerského poslání tak působivý. Richarda Hubberthorna a George Whiteheada zatkli a uvěznil v Norwichi za neprokázání úcty soudu, když si neodložili klobouk. Do května 1655 většinu uvězněných propustili a v kraji se konaly na šesti nebo sedmi místech schůze mimo Norwich. Obecně lze konstatovat, že ve východních hrabstvích, hlavně v Norfolku (v Norwichi), bylo prostředí ke kvakerskému učení spíše nepřátelské.

V západních hrabstvích kvakerské poselství přijímali s větší vřídností. John Camm a John Audland odešli z Londýna v půlce srpna, o dva týdny později dosáhli Bristolu, kde je přivítala skupina hledačů. Na konci září Camm a Audland odešli na sever; cestovali přes Hereford a Chester. V Bristolu nastalo během podzimu velké „duchovní probuzení“. Členové kvakerů v Bristolu stále přibývali a nebyli pronásledováni od místních úřadů jako v jiných hrabstvích.

Do konce roku 1654 se westmorlandští kvakeři rozšířili kolem Londýna, Bristolu a jejich nejbližšího okolí a usilovně pracovali; menší úspěch zaznamenali kolem univerzitních měst Oxford a Cambridge a v Norwichi. James Nayler zůstal po celý rok 1654 na severu, stejně jako William Dewsbury a Richard Farnworth. George Fox strávil stejný rok v Yorkshiru a přilehlých hrabstvích. V prosinci 1654 se uskutečnilo setkání ve Swanningtonu v Leicestershiru, které navštívili, mezi jinými, Aldam, Farnworth, Camm, Audland, Howgill a Burrough, kteří přišli z Londýna. Seskupení, jež čítalo kolem dvě stě lidí, znepokojilo místní úřady, které neměly pochopení pro jejich schůzi, a podezřívali kvakery ze spiknutí.¹⁹² Po tomto shromáždění Fox navštívil své příbuzné v Draytonu. Cestoval spolu s Alexandrem

¹⁹¹ Tentýž.

¹⁹² BIRCH, T. (ed.), *A Collection of the State papers of John Thurloe (volume 3: Dec 1654-Aug 1655)*, London 1742, s. 94, 116.

Dostupné z WWW: <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55362#s22> (1. 4. 2011)
a <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55363#s28> (1. 4. 2011) – viz příloha č. 8.

Parkerem,¹⁹³ který pocházel z oblasti Bowlandu v Lancashiru, a stal se jeho nejbližším přítelem.

2.3. Vývoj kvakerského hnutí v letech 1655-1660

Cesty kvakerských kazatelů po jihu Anglie dále pokračovaly. V roce 1655 se setkal George Fox s lordem Protektorem. K Oliveru Cromwellovi se dostala informace, že se proti němu spojili kvakeři s rojalisty, a proto rozkázal, aby byl George Fox zatčen, což se v únoru 1655 stalo.¹⁹⁴ Odvedli jej do vězení v Marshalsea v Leicesteru, kam za ním chodili členové jiných náboženských seskupení a on s nimi mluvil o jejich víře a náboženských problémech. Po ukončení věznění v Leicestershiru byl poslán do Londýna. Spolu se svým žalávníkem, kapitánem Druryem, se Fox v březnu 1655 sešel s Cromwellem a ubezpečil jej, že proti němu žádné spiknutí nechystá.¹⁹⁵ Neústupný a bojovný postoj kvakerů dělal starosti úřadům, které na ně pohlížely s velkým podezřením. Cromwell vydal prohlášení, které striktně vyžadovalo zanechání nezákonných a neukázněných praktik od všech nedávno vzniklých hnutí, ať už se jednalo o kvakery, rantery a jiné.¹⁹⁶

Když George Foxe propustili na svobodu, byli na něj lidé v Londýně velmi zvědaví. Stal se námětem k hovoru po celém městě - lidé mluvili o jeho pronikavém pohledu, kožených kalhotách a jeho kouzlu. Místní obyvatelé neudělali na Foxe velký dojem: „*Co to je za svět.... Muži a ženy si dávají pudr na vlasy... Mají stuhy a tkanice okolo pasu, okolo zápěstí, v různých barvách a napudrované vlasy... Nejen ženy jsou vyzdobené zlatem, mají pihy na nose a tvářích... Když nemají tyto věci, jsou nespokojení... jsou plní pýchy...*“¹⁹⁷

¹⁹³ Alexander Parker se narodil v roce 1628 v Lancashiru v Anglii a v roce 1653 se přidal ke kvakerům. Stal se kazatelem a cestoval Anglií a Skotskem. Zemřel v roce 1689.

¹⁹⁴ BARCLAY, c. d.; ve Foxově *Journalu* datum uvedeno na prosinec 1654: FOX, c. d., s. 256.

¹⁹⁵ NOBLE, V., *The Man in Leather Breeches: The Life and Times of George Fox*, London 1953, s. 87-88.

¹⁹⁶ BRAITHWAITE, c. d., s. 181.

¹⁹⁷ FOX, c. d., s. 267-269.

Na počátku roku 1655 se v části starého domu uvnitř Aldersgate¹⁹⁸ začala konat shromáždění, kterým se říkalo *Bull and Mouth meeting*, což byl název odvozený ze znamení na dveřích hostince, jenž byl součástí této budovy. Kvakeři chtěli mít stálé místo, kde by se konala jejich pravidelná setkání.

Členové kvakerů byli rovněž vášnivými vyznavači veřejných náboženských sporů. Francis Howgill řekl: „*Kněží a všechna shromáždění ve městě kázala proti nám a měli velký vztek. Edward Burrough a já jsme vedli dva veřejné spory s jejich vedoucími; oni ztratili řadu lidí tak rychle, že ani nevěděli, co se stalo. Město je nyní klidné a tiché.*“¹⁹⁹

Během roku 1654 a jara 1655 se stal jedním z nejdůležitějších center kvakerského hnutí Londýn. Dochované dopisy, které kvakeři psali Margaret Fellové dokazují blízký kontakt mezi nimi a centrem hnutí ve Swarthmoru. Cestující kazatelé, jak již bylo řečeno, většinou cestovali ve dvou. Edward Burrough a Francis Howgill pracovali v Londýně, John Camm a John Audland v Bristolu; další mířili do krajů netknutých kvakerským poselstvím. Například John Stubbs a William Caton se vydali směrem k Doveru, Richard Clayton a Thomas Bond k Norwichi a do Suffolku, Miles Halthead a Thomas Salthouse k Plymouthu a další odešli do Sussexu, Surrey, Kentu či do Bedfordshiru.

V březnu 1655 se učení kvakerů dostalo díky Johnu Stubbsovi a Williamu Catonovi až do Kentu. Zde navštívili města Dover, Folkestone či Maidstone, odkud byli vyhnáni místními úřady zpět domů. Ve východních hrabstvích vůči nim nadále převládalo nepřátelství a byli pronásledováni. Centrem perzekuce se stal i Suffolk, kde kvakery věznili v otřesných podmínkách a týrali je krutým způsobem. Propustili je až v říjnu 1656 po vydání zvláštního nařízení lordem Protektorem.²⁰⁰

V Essexu se naplnil osud jednoho z významných kvakerských členů Jamese Parnella. Při svých putováních se dostal až do měst Colchesteru a Cogeshallu. Navštívil zde shromáždění svolané kvůli modlitbě za odchod kvakerů. James Parnell se nepohodl s kazatelem a vyprovokoval výtržnosti, jež skončily jeho zatčením. Převezli jej na hrad v Colchesteru, kde ho postavili před soud. Po verdiktu soudu

¹⁹⁸ Aldersgate byla jedna z bran, které vedly do Londýna. Tato brána dala název městské čtvrti a také ulici.

¹⁹⁹ BARCLAY, c. d.

²⁰⁰ BRAITHWAITE, c. d., s. 188.

strávil osm měsíců v žaláři, kde v dubnu 1656 zemřel. „*Zde zemřu nevinně, nyní musím jít, budeš mě držet?*“, řekl na konci života Thomasi Shortlandovi, který se nabízel, že půjde místo něj na nějaký čas do vězení, než načerpá síly; a poté James zemřel.²⁰¹ Věznitelé Jamese Parnella uvedli jako příčinu smrti desetidenní půst.²⁰² Tato pověst se v literatuře rozšířila jako pamflet a později jako balada; na obě díla kvakeři okamžitě reagovali sepsáním své práce.²⁰³

Rok 1655 se stal obdobím pronásledování kvakerů především ve vnitrozemských hrabstvích. Jedním z center perzekuce byl Evesham ve Worcestershiru, kde se do vězení dostal i Richard Farnworth, protože nepozdravil sejmutím klobouku kolem procházejícího soudce. V témže roce Fox navštívil jih Anglie, červen strávil v Kentu, poté odešel do Sussexu, kde probíhala první setkání v tomto hrabství. Na konci července se vydal do východních hrabství, do Cogeshallu, kde kvakeři uspořádali shromáždění v počtu asi dvou tisíc lidí.²⁰⁴ Další velká setkání se konala v Colchesteru, Mendleshamu, Wramplinghamu a Lynnu.²⁰⁵ Ke konci roku 1655 Fox cestoval na západ Anglie a dostal se do Poole, Dorchesteru a Weymouthu.²⁰⁶ Přes Devon došel do hrabství Cornwall,²⁰⁷ do „temných koutů země“, působením kvakerů ještě nedotčených.²⁰⁸ Úkolem kvakerských kazatelů i Foxe samotného bylo prozkoumat místa ještě netknutá kvakerským poselstvím, a zjistit, jak moc jsou tamější lidé připraveni přijmout „pravdu“ Boží.

Velmi rychle rostlo nepřátelství místních úřadů vůči procházejícím i usídleným kvakerům, což bylo dáno tím, že se jejich učení rychle rozšiřovalo a nabývalo na síle. Mnoho kazatelů bylo v zimě 1655-1656 ve vězení, mezi nimi George Fox, Richard Farnworth či již zmiňovaný James Parnell.

²⁰¹ Tamtéž, s. 192.

²⁰² Tentýž.

²⁰³ Příběh byl sepsán jako pamflet: GLISSON, H. a kol., *A True and Lamentable Relation of the most desperate death of James Parnell, Quaker*, 1656.; jako balada: PRICE, L., *The Quaker's Fear, etc.*, 1656.; odpověď kvakerů na tato díla: SHORTLAND, T., *The Lamb's Defence against Lyes, etc.*, 1656.

²⁰⁴ FOX, c. d., s. 278.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 279-280.; Cogeshall a Colchester jsou města v hrabství Essex; Mendlesham je v hrabství Suffolk, Wramplingham a Lynn jsou v Norfolku.

²⁰⁶ Všechna tři města se nachází v hrabství Dorset (dříve Dorsetshire) na jihozápadě Anglie.

²⁰⁷ FOX, c. d., s. 303-307.

²⁰⁸ BRAITHWAITE, c. d., s. 205.

George Fox a jeho dva společníci, kapitán Edward Pyott a William Salt, nastoupili svůj osmiměsíční pobyt ve vězení v lednu 1656;²⁰⁹ uvěznil je kvůli obvinění pro potulku, šíření literatury rušící všeobecný klid, odmítání přísah a pozdravu smeknutím klobouku.²¹⁰ Lidé za Foxem přicházeli do vězení: někteří konvertovali, když slyšeli jeho kázání, jiné rozhořčilo užívání prostého jazyka a odmítání pozdravu smeknutím klobouku. Soudce uložil Foxovi a jeho společníkům pokutu za pohrdání soudem s tím, že dokud nezaplatí, tak půjdou do vězení. Podle kvakerského zvyku se raději nechali uvěznit a přestáli všechny strasti žaláře, než aby slevili ze svých zásad.

Odsouzené poslali na hrad Launceston,²¹¹ do části zvané Doomsdale. Zde bývali vězněni vrahové a čarodějnice, kteří očekávali popravu. UVěznění se tu brodili po kotníky v blátě a žalářníci s nimi zacházeli velmi krutě.²¹² Po nějakém čase se skupina kvakerů dostala do Castle Greenu, kde nebyly tak tvrdé podmínky. Ať se George Fox nacházel kdekoliv, chodili za ním lidé poslechnout si jeho poselství a někteří ke kvakerům dokonce přistoupili. Během svého věznění stál nadále v čele kvakerského hnutí a cestující kazatelé k němu přicházeli z celé země i z Walesu, aby se s ním radili o dalších krocích. V červnu 1656 ho spolu s dalšími dvěma členy hnutí navštívil Thomas Holme; v červenci téhož roku William Caton hovořil s Foxem o mnoha důležitých záležitostech.

George Fox byl se svými společníky propuštěn v září 1656, aniž by zaplatili jedinou pokutu. O měsíc později byli volní též kvakerští vězni z Exeteru, Dolchesteru, Colchesteru a Bury St. Edmunds.²¹³ Osm měsíců, jež Fox strávil ve vězení, velmi ovlivnilo hnutí Společnosti Přátel. Na jedné straně se kvakerství dostávalo až do Nového světa, na straně druhé jej velmi poznamenal James Nayler a jeho druzi svými výstřednostmi.²¹⁴

Ve zbývajících letech Protektorátu byl patrný vliv a práce cestujících kazatelů. Přinášeli svěžest a inspiraci kvakerům v jednotlivých hrabstvích. Mezi místními skupinami byli velmi vítáni. Arthur Cotten z Plymouthu si v březnu 1659 stěžoval

²⁰⁹ FOX, c. d., s. 312-342.

²¹⁰ NOBLE, c. d., s. 96-101.

²¹¹ Launceston se nachází v hrabství Cornwall.

²¹² BRAITHWAITE, c. d., s. 234.; NOBLE, c. d., s. 99.

²¹³ Bury St. Edmunds můžeme najít v Suffolku na východě Anglie.

²¹⁴ Výstřednosti Jamese Naylera viz třetí kapitola.

Georgi Foxovi na špatné podmínky v Devonu a Cornwallu, protože ani do jednoho z těchto hrabství nedorazili cestující kazatelé, kteří by se „*znovu a znovu odevzdávali v bázni a moudrosti; kteří by stáli nad všemi stranami.*“²¹⁵ Chtěl, aby se Thomas Salthouse, jenž pracoval především v západní Anglii, vrátil do jejich krajů.

Občas se objevovaly případy žárlivosti na cestující kazatele. Francis Howgill, Edward Burrough, kteří se právě vrátili z Irska, a John Audland navštívili generální shromáždění konané v březnu 1656 v Birkhaggu.²¹⁶ Když dokončili své projevy, Robert Collinson (jeden z prvních kvakerů v Kendalu) odmítl všechno, co řekli jako slova bez života a síly; vyzval je, aby zůstali doma v tichu a nechodili sem a tam; obvinil je, že zastavili sílu, která byla mezi kendalskými Přáteli předtím, než přišli.²¹⁷

Pro George Foxe představovala poslední léta Protektorátu období velkého duchovního konfliktu. V době Naylerova soudu Fox v Londýně nezůstal, ale odjel do Lincolnshiru a Yorkshiru; ke konci roku 1656 se vrátil do Londýna. Již v lednu 1657 byl opět na cestách, tentokrát směřoval na jih a západ Anglie až k Exeteru, kde se počátkem března téhož roku konalo generální shromáždění.

V červnu a červenci roku 1657 se Fox vydal do Walesu. Jeho společníky na této cestě byli John ap John²¹⁸ a Edward Edwards; části cesty se též účastnili Thomas Holme a Richard Hubberthorne. Díky chování Jamese Naylera v Bristolu se začínající hnutí kvakerů v jižním Walesu²¹⁹ otřáslo ve svých základech. Když použijeme slova samotného George Foxe, který procházel Walesem, „*a byli to ti, kdo se obrátili proti pravdě, shlukli se do skupin a povstali jeden proti druhému*“.²²⁰ Velmi vřele kvakery přijali v Tenby, Haverfordwestu i v Pontymoilu,²²¹ kde působili vůdci Walter Jenkins a Richard Hanbury. V Pontymoilu se také konalo velké shromáždění, kde vyslyšelo kvakerské poselství mnoho lidí.

²¹⁵ BRAITHWAITE, c. d., s. 343.

²¹⁶ Několik mil jižně od Kendalu, v bývalém hrabství Westmorland; nyní Cumbria.

²¹⁷ BRAITHWAITE, c. d., s. 345.

²¹⁸ <http://www.bbc.co.uk/wales/northeast/guides/halloffame/historical/john.shtml> (30. 3. 2011).

John ap John se narodil v roce 1625 a stal se prvním kvakerem pocházejícím z Walesu. Studoval ve Wrexhamu a seznámil se s Georgem Foxem; pobýval ve Swarthmore, kde se učil o „vnitřním světle“ a naslouchal jeho kázáním. Velkou část svého života strávil procházením Walesu a kázáním o kvakerství. Zemřel v roce 1697.

²¹⁹ O cestě do Walesu viz FOX, c. d., s. 412-420.

²²⁰ BRAITHWAITE, c. d., s. 347.

²²¹ Tenby a Haverfordwest jsou ve waleském hrabství Pembrokeshire; Pontymoile se nachází v hrabství Monmouthshire.

Na druhou stranu, sever Walesu nebyl ke kvakerskému učení tak přívětivý jako jih. Ve Wrexhamu cestujícím kazatelům naslouchalo mnoho lidí, kteří „byli velmi hrubí a divocí; měli v sobě jen málo pravdy od Boha“.²²² Při zpáteční cestě se Fox zastavil ve Swarthmoru, aby zde načerpal nové síly. Od svého propuštění v Launcestonu navštívil většinu země a dodával energii tamějším kvakerským obyvatelům. Fox také napsal dva dopisy určené všem kvakerům. V prvním naléhal na Přátele, aby setrvali v „pravdě“ Boží; v druhém je nabádal, aby byli všichni stateční v den jejich soudu a aby viděli, že Boží písmo nepadne.²²³

Další cesta George Foxe směřovala do Skotska;²²⁴ vydal se na ni se svými společníky v září roku 1657. Plukovník William Osburne, jeden z prvních kvakerských kazatelů severně od řeky Tweed, přišel do Cumberlandu, aby tuto výpravu vedl. Navštívili kvakery v Douglasu, Heads, Badcow, Gartshore a v dalších městech. Fox zůstal ve Skotsku pět měsíců a na konci února 1658 odešel zpět na jih přes Durham a Yorkshire.

Léto 1658 strávil Fox především v Londýně a jeho okolí. V srpnu 1658 se naposledy setkal s Oliverem Cromwellem: „Viděl jsem a cítil závan smrti, který se k němu blížil.“²²⁵ O jeho skonu se doslechl, když byl v Essexu; vrátil se do Londýna, kde zůstal přes zimu. V červnu 1659 pobýval spolu s Edwardem Burroughem v Kentu a v červenci odjel do Mitchamu v hrabství Surrey, aby zde čelil divokému davu, který kvakery ohrožoval.

Když přišel do Readingu, prožíval velkou slabost a duchovní krizi. Byla to jeho hodina temnoty a, skrze zármutek mysli a cvičení ducha, se jeho tvář změnila; byl bledý a hubený.²²⁶ Na konci října 1659 se vrátil do hlavního města, kde zůstal až do ledna následujícího roku, kdy se smířil s Jamesem Naylerem.²²⁷ Poté se Fox vydal na jih a západ Anglie, kde probíhala různá setkání; navštívil příbuzné v Draytonu; v dubnu 1660 se nacházel v Balby, kde se konalo další velké shromáždění.

Cestující kazatelé dál pokračovali ve svých cestách celou zemí. Richard Hubberthorne kázal převážně v Londýně a statečně snášel útlak a těžkosti spojené

²²² BRAITHWAITE, c. d., s. 349.

²²³ Tyto dopisy viz FOX, c. d., s. 422, 457.

²²⁴ Cesta do Skotska viz tamtéž, s. 432-448.

²²⁵ Tamtéž, s. 474; BRAITHWAITE, c. d., s. 354.; STEERE, c. d., s. 101.; NOBLE, c. d., s. 106.

²²⁶ FOX, c. d., s. 478-480.

²²⁷ BRAITHWAITE, c. d., s. 356.

s Naylerovou epizodou. Navštívil východní hrabství, Wales, Cheshire a Midlands. Několikrát se dostal do vězení. O práci dalších cestujících kazatelů – Edwardu Burroughovi, Francisu Howgillovi, Williamu Dewsbury a Richardu Farnworthovi – se zmíním v jejich stručných životopisech ve třetí kapitole.

Na následujících řádcích bych ráda ve stručnosti analyzovala vývoj v jednotlivých oblastech v letech 1655-1660.²²⁸ Silným centrem kvakerů na severu Anglie byl Yorkshire. Ke klíčovým „městům“ kvakerského působení patřila následující: Balby, Wakefield, Settle district, Cinderhill Green, Richmond a Cleveland. K dalším oblastem, kde měli kvakeři silné zastoupení lze zařadit i Westmorland a Furness, dále je třeba zmínit se o Kendalu, který byl jedním ze zakládajících center Společnosti Přátel, o Grayriggu, Sedberghu, Underbarrowu či Newby Stones.²²⁹ Ve všech těchto místech se konaly schůze a shromáždění kvakerů a práci se zde věnovalo mnoho lidí. Dalším pro kvakery příznivým krajem byl Cumberland, kde je vřele přijali a kde se k novému hnutí přidávaly místní skupiny hledačů.

Na jihu Anglie byl centrem kvakerismu Londýn. Mnoho mužů a žen se stalo kazateli a předávali poselství dalším a dalším lidem. Shromáždění se konala v domě Simona Dringa ve Watling Street či v domě Gerrarda Robertse, jenž se stal hlavním útočištěm cestujících kvakerů, když se pobývali v Londýně.²³⁰ Ve východních hrabstvích se zformovalo několik silných skupin kvakerů, především v Colchesteru. V tomto městě bylo, na rozdíl od zbylých částí východních hrabství pronásledováno jen velmi málo kvakerů. Mezi nepřátelská místa patřil především Norwich v Norfolku, jak jsem se již v předešlém textu několikrát zmínila.

Kvakerské poselství vítali i v Bristolu či městech v Devonu, Cornwallu, Gloucestershiru, Herefordu (s centrem v Leominsteru)²³¹, dále ve Worcestershiru či Staffordshiru a mnoha dalších. Lze konstatovat, že vlivu kvakerů neuniklo žádné hrabství, i když se o to některé místní autority pokoušely.

²²⁸ Tamtéž, s. 368-400.

Tato kapitola velmi stručně pojednává o jednotlivých oblastech kvakerů a o jejich hlavních vůdcích.

²²⁹ Tamtéž, s. 370.

²³⁰ Tamtéž, s. 377.

²³¹ Tamtéž, s. 389.

V roce 1657 byly vydány minimálně dva zákony proti kvakerům. O zákonu o potulce jsem se již zmínila v úvodní části o kvakerech (viz strana 29). Parlament dále schválil zákon o uctívání dne Páně. Chození do kostela se stalo opět povinné pro všechny bez výjimky. Kvakeři nyní mohli být soudně stíháni za nenavštěvování kostela nebo cestování o sabatu. Soudci zákonů zneužívali a trestali i ty, kteří neměli potřebné povolení k cestování.²³²

Do roku 1659 kvakeři zažili mnohá pronásledování, věznění, trpěli pro myšlenku „vnitřního světla“ (*light within*) a pro „pravdu“; v roce 1659 dosáhlo pronásledování a nepřátelství proti kvakerům svého vrcholu. Barry Reay podotýká, že vzrůstající obavy z radikálních hnutí přimělo mnohé pohlížet na monarchii jako na jedinou spásu proti sociální a náboženské anarchii. Řečeno jinými slovy, nepřátelství proti kvakerům podle historiků přispělo k restauraci Stuartovců.²³³

V dubnu 1659 parlament svolaný Richardem Cromwellem, rezignoval a nahradil jej obnovený Kusý parlament (*Rump Parliament*).²³⁴ Kvakeři si od tohoto orgánu hodně slibovali. Očekávali, že nastanou velké změny; brzy se však ukázalo, že tomu tak nebude. Bylo jasné, že požadavky sektářů (zrušení desátků, náboženská tolerance či státní církev) nebudou naplněny. Mnoho kvakerů se obrátilo ke Komisi bezpečnosti (*Committee of Safety*), která nahradila *Rump* v říjnu téhož roku, ale opět zklamala všechny naděje, takže v prosinci byl *Rump* opět obnoven.²³⁵

Kvakerští kazatelé byli po celý rok 1659 velmi aktivní v armádě. Edward Burrough a Samuel Fisher odešli do Dunkirku v květnu téhož roku, kde pořádali setkání pro „stovky důstojníků a vojáků“.²³⁶ V září Richard Hubberthorne svolal shromáždění, na něž se dostavilo mnoho vojáků.²³⁷

Celý rok se nesl ve znamení pronásledování kvakerů. Byli obviňováni z nejrůznějších zločinů, například z incestu, sodomie nebo čarodějnictví; lidé na

²³² REAY, *Quakerism and Society*..., s. 160.

²³³ REAY, *The Quakers*..., s. 80.

Barry Reay se o událostech, které se staly v tomto roce, podrobněji rozepisuje v kapitole *The Quakers, 1659, and Restoration of Monarchy*, s. 80-100.

²³⁴ *Rump Parliament*, tzv. Kusý parlament, je označení Dlouhého parlamentu po armádní čistce v roce 1648.

²³⁵ REAY, *The Quakers*..., s. 82.

²³⁶ BRAITHWAITE, c. d., s. 358.

²³⁷ REAY, *The Quakers*..., s. 90.

kvakery často útočili. Některé útoky se nesly v duchu loupeží nebo byly sexuálně motivované,²³⁸ kvakery často napadal dav a bil je vším, co měl po ruce.

Po restauraci Stuartovců a nástupu Karla II. na anglický trůn v květnu 1660 se zdálo, že se věci změní k lepšímu. Král upřednostňoval toleranci náboženských hnutí a zopakoval svůj záměr, že kvakeři mohou konat svá setkání v míru a tichu tak dlouho, dokud budou žít mírumilovně a tiše v království.²³⁹ Zdálo se, že vše směřuje ke kompromisu mezi kvakery a králem; počátkem roku 1661 však povstání Pátých monarchistů vzbudilo starý strach ze sektářů, což vedlo většinu úřadů k tomu, aby uvěznila „neproblémové“ kvakery.²⁴⁰ Doba pronásledování opět začala.

2.4. Vývoj kvakerského hnutí – Wales, Irsko, Skotsko

O šíření kvakerského poselství po celé Anglii jsem se již zmínila, v této části podrobněji pojednám o vývoji kvakerského hnutí ve Walesu, v Irsku a ve Skotsku. Lidé na těchto místech nebyli ochotni jejich poselství naslouchat a mnohdy se k nim chovali nepřátelsky. Kvakerství se uchytilo nejen v armádě anglické, ale i irské a skotské.

Do **Walesu** se kvakerství dostalo díky Morganu Lloydovi, který byl independentským duchovním ve Wrexhamu a na počátku července 1653 poslal do Walesu dva členy své kongregace. Jedním z nich byl John ap John, který horlivě přijal kvakerství v roce 1653 ve Swarthmoru. V říjnu téhož roku do Wrexhamu odešli John Lawson z Lancasteru a Richard Hubberthorne. Jejich návštěva však nedopadla dobře, protože zde nenašli lidi ochotné kvakerské poselství přijmout.²⁴¹

Zakladatelem první skupiny kvakerů ve Walesu se stal již zmíněný John ap John, který položil základy kvakerství v severním Walesu. Již v říjnu 1655 John ap John přesvědčil značný počet lidí v Monmouthshiru a Glamorganshiru, aby vyslyšeli jeho poselství a přidali se k němu. Hlavním vůdcem kvakerů v celém Walesu byl Thomas Holme z Kendalu, který zde žil spolu s manželkou Elizabeth. Do jižní části Walesu dorazili v lednu 1656.

²³⁸ Tamtéž, s. 93.

²³⁹ BRAITHWAITE, c. d., s. 478.

²⁴⁰ FOX, c. d., s. 520.

²⁴¹ BRAITHWAITE, c. d., s. 123.

Do dubna stejného roku se ve Walesu nacházely na deseti až jedenácti místech malé skupinky kvakerů. Žil a kázal zde puritánský duchovní Vavasor Powell²⁴² a svou výmluvností a opravdovou upřímností přitáhl mnoho konvertitů. Od roku 1639 působil jako cestující evangelista. Shromáždilo se kolem něj mnoho dalších kněží a sám se stal známým jako „metropolita pocestných“.²⁴³ Ačkoli Vavasor neměl kvakery příliš v lásce, zdálo se, že jeho bývalí přívrženci se ke kvakerům ve středním Walesu velmi často přidávali.

Členem Powellovy kongregace byl též Richard Davies, který otevřeně vyznával kvakerství v roce 1657. Oddělil se od Powella, jenž kázal čím dál více proti kvakerům. Jeho příbuzný, William Lewis, se přidal k hnutí v roce 1662 a jeho dům sloužil k pravidelným setkáním Společnosti Přátel dalších čtyřicet let.

Překvapujícím zjištěním je fakt, že ve Walesu se členy kvakerského hnutí stával velký počet soudců, například z Presteignu, Pontypoolu, Cardiffu a Tenby. Fox přišel do Walesu v roce 1657 a jeho popis mravů tamějších obyvatel není moc lichotivý: „*Jedno město bylo plné independentů, jenže bylo velmi zpustlé a falešné. Prikázali jsme hostinskému, aby dal našim koním oves a jakmile jsme se otočili, oves našim koním ukradli.*“²⁴⁴

V **Irsku**²⁴⁵ se kvakerské učení šířilo velmi pomalu. První kvakerští kazatelé přišli již v roce 1654, ale pouze na krátkou dobu. Zakladatelem kvakerství v Irsku se stal William Edmundson, voják Cromwellovy armády, který se do Irska přistěhoval kolem roku 1652. Již v roce 1653 slyšel kázání Jamese Naylera a prohlásil, že „*nepromlouvá mnoha slovy, ale jeho poselství je mocné.*“²⁴⁶ Edmundson se přestěhoval do Lurganu, kde v roce 1654 se svým bratrem založil první ustálené shromáždění kvakerů v Irsku. Na konci roku 1655 odešel Edmundson do Warwickshiru, kde se setkal s Georgem Foxem a přinesl od něj do Irska pozdravy.²⁴⁷

²⁴² HILL, *Who's Who...*, s. 204.

Vavasor Powell se narodil v roce 1617, vystudoval v Oxfordu a po studiích se vrátil zpět do Walesu jako učitel. V roce 1650 Parlament ustanovil komisi, která měla lépe rozšiřovat a kázat slovo Boží. Tři roky pracoval jako poradce pro farnosti, kde rozhodoval, který duchovní zůstane a který nemá potřebné kompetence. Dostal se do vězení, kde v roce 1670 zemřel.

²⁴³ BRAITHWAITE, c. d., s. 208.

²⁴⁴ FOX, c. d., s. 414.

²⁴⁵ Mapa Irska viz příloha č. 9.

²⁴⁶ BRAITHWAITE, c. d., s. 210.

²⁴⁷ FOX, c. d..

V roce 1656 se kolem deseti lidí scházelo v Lurganu a kolem tuctu v Kilmore. I v Irsku znamenala kvakerská tvrdošijnost a odmítání sejmout klobouk při pozdravu urážku.

V té době bylo Irsko pod pevnou svrchovaností Olivera Cromwella, probíhaly tam konfiskace majetků a obsazování půdy anglickými přistěhovalci. Kvakerství hledalo přístup do „nuzné“ země pod vojenskou nadvládou, jehož domorodé obyvatelstvo „krvácelo“ díky nedávnému dobytí Irska a jehož vojenská posádka a noví osadníci byli z větší části horliví baptisté a independenti.²⁴⁸ Nejvíce kvakerů přišlo, navzdory silnému odporu místních úřadů, v letech 1655-1656. Edward Burrough a Francis Howgill, kteří pracovali hlavně v Londýně, přesídlili na příkaz Pána do Irska. Edward Burrough prohlásil, že pozdě večer 28. června 1655 mu Bůh řekl, aby se vydal do Dublinu; to samé se přihodilo jen o pár dní později Howgillovi: „*Jdi do Dublinu v Irsku s mým služebníkem Edwardem Burroughem.*“²⁴⁹ Než se vydali na cestu, navštívili na krátkou dobu Swarthmore a kolem poloviny srpna 1655 dorazili do Dublinu. Tři týdny po příjezdu se oba kvakerští poslové rozdělili; Howgill odešel na jih Irska a Burrough pokračoval ve své práci a kázání v Dublinu, kde někteří „hladověli“ po Bohu. V Kinsalu, Bandonu a Corku Francise Howgilla přijali mnozí důstojníci a vojáci, například praporčík Edward Cook z Bandonu a jeho žena či plukovník Robert Phayre, guvernér Corku. Robert Phayre sám navštěvoval setkání kvakerů a řekl, že „*kvakeři toho udělali mnohem více než co všichni kněží v hrabství za celé století.*“²⁵⁰ Edward Burrough mezitím přešel z Dublinu do Waterfordu, kde narazil na odpor baptistů. Se stejným odporem se setkal i v Kilkenny, ale povedlo se mu zde získat několik lidí, kteří přijali jeho poselství.

V roce 1655 se velitelem vojenských sil v Irsku stal čtvrtý syn lorda Protektora Henry Cromwell.²⁵¹ Na počátku roku 1656 psal, že „*nejvýznamnějším nepřítelem v Irsku jsou kvakeři, kteří se začali rozšiřovat v hrabství Cork a jejich setkání navštěvují někteří důstojníci a vojáci. Myslím si, že jejich zásady a praktiky nejsou*

²⁴⁸ BRAITHWAITE, c. d., s. 212.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 213.

²⁵⁰ REAY, Quakerism and Society..., s. 154.

²⁵¹ HILL, *Who's Who...*, s. 172.

Henry Cromwell se narodil v roce 1628 jako čtvrtý syn (William Braithwaite uvádí, že to byl druhý syn) Oliveru Cromwellovi a jeho ženě Elizabeth. Během občanských válek sloužil v jezdecktu plukovníka Harrisona. V 1657 byl zvolen jako zástupce lorda protektora v Irsku.

v souladu s civilní vládou, tím méně s vojenskou disciplínou. Někteří se domnívají, že nemají žádný plán, ale já nejsem téhož názoru. Jejich předstíraná jednoduchost a prostota se mi jeví mnohem nebezpečnější.“²⁵²

Mladý Cromwell rozkázal uvěznit několik kvakerů, další byli zatčeni na konci února 1656 v Corku a místní autority je poslaly zpět do Anglie, i když proti nim nevznely obvinění. Úřady v hrabstvích se dívaly na kvakery jako na nepřátele. Henry Cromwell toto hnutí považoval za antisociální a zvláště podvrtné pro civilní vládu a vojenskou disciplínu.²⁵³ Mladý Cromwell vnímal přítomnost kvakerů v armádě jako nebezpečnou nákazu. Řešením problému podle něj bylo rušit vliv baptistů a Přátel podporou presbyteriánství a independentů.

Irsko se ukázalo pro „kvakerské oráče“ jako velmi „neúrodná půda“. Navzdory všemu útlaku a pronásledování se kvakerství začalo šířit po celém ostrově. Konala se shromáždění, schůze a vznikaly silné kvakerské komunity. Mnoho nových konverzí ke kvakerům bylo zaznamenáno v Cromwellově armádě;²⁵⁴ jednalo se například o praporčíka Cooka, majora Williama Barcrofta či kapitána Williama Morrise z Ulsteru. Plukovník Ingoldsby v Limericku nařídil, že pokud do pevnosti přijde někdo kvakerského vyznání, okamžitě ho mají poslat pryč nejbližší bránou. Dále vydal nařízení proti ukrývání kvakerů a irských papeženců. Propustil vojáky, kteří vyznávali kvakerství, ne pro jejich víru, ale pro neposlušnost vůči nadřízeným a dalším neukázněností; tato řešení odradila další, kteří se chtěli ke kvakerům přidat.²⁵⁵

Kolem roku 1656 se William Edmundson a další členové kvakerského hnutí v Lurganu přestěhovali do Cavanu, kde bojovali proti desátkům. Někteří z nich se poté usadili v Mountmellicku a začali tam pořádat kvakerská setkání. V Dublinu se konalo shromáždění kvakerů, ale bylo málo početné a slabé. Howgill a Burrough byli vykázáni z města, ale když se v roce 1660 vrátili, byl jejich popis postavení kvakerů

²⁵² BIRCH, *A Collection of the State papers volume 4...*, s. 508.

Dostupné z WWW: <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55439#s14> (1. 4. 2011) – viz příloha č. 10.

²⁵³ BRAITHWAITE, c. d., s. 223.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 215.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 219.

v Irsku mnohem příznivější: „*Všiml jsem si, že kvakeři jsou v této zemi velmi dobře zapsáni, a Pravda zde roste a převládá.*“²⁵⁶

Jedním z nejoddanějších kvakerských průkopníků v Irsku byl Thomas Loe z Oxfordu. Jeho první návštěva Irska se uskutečnila na podzim 1655. V roce 1657 přijel na ostrov znovu a vydal se pěšky z Münsteru do Dublinu a navštívil další členy v Carlow a Ulsteru. Jeho dopis Foxovi ze srpna 1660 podává živý obraz života irských kvakerů a shoduje se s Burroughovým popisem v téže době: „*Pronásledování se zmírnilo a záležitosti (kvakerů – pozn. J. S.) jsou téměř přijatelné.*“²⁵⁷ V době, kdy psal Loe dopis Foxovi, se nacházel na severu, kde byla perzekuce mnohem mírnější než na západě Irska - tam místní úřady posílaly do vězení celé skupiny kvakerů. V roce 1660 se Thomas Loe vrátil zpět do Anglie, ale po pár měsících byl i s dalšími kvakery poslán do žaláře v Oxfordu.

Podobné snahy o rozšíření kvakerského poselství se rozmáhaly i ve *Skotsku*.²⁵⁸ Bylo mnohem méně přístupné než Irsko, ačkoli ze Skotska pocházel jeden z nejslavnějších kvakerů Robert Barclay²⁵⁹ či další významný člen George Keith.²⁶⁰ Před zavedením Cromwellovy nadvlády zde byly nejmocnějšími „institucemi“ šlechta a církve (*the Kirk*). Církev ve Skotsku zavedla silnou organizaci vyžadující od svých členů velmi pevnou disciplínu, a nedovolila, aby se rozmáhaly tendence k sektářství. Politická situace ukazovala, proč byla tato země tolik nehostinná a nepřátelská ke kvakerství či jiným jižním vlivům. Skotům se Cromwellova vláda zdála jako silná vojenská síla, která ohrožovala jejich národní nezávislost, kdežto anglická armáda (dle názoru skotské církve) jim připadala jako ohnisko sektářů a spirituálních anarchistů.²⁶¹

²⁵⁶ Tamtéž, s. 221.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 222.

²⁵⁸ Mapa Skotska viz příloha č. 11.

²⁵⁹ <http://www.ccel.org/b/barclay/> (3. 4. 2011).

Robert Barclay se narodil v roce 1648 ve Skotsku v části zvané Moray. Stejně jako jeho otec, se po svém návratu ze studií do Skotska v roce 1667 přidal ke Společnosti Přátel. Stal se významným spisovatelem. V roce 1670 se oženil s členkou hnutí Christian Mollisonovou a měli spolu sedm dětí. Jeho nejvýznamnější práce *An Apology for the True Christian Divinity* je považována za jedno z nejlepších teologických děl 17. století. Zemřel v roce 1690.

²⁶⁰ George Keith se stal v šedesátých letech 17. století členem kvakerů a doprovázel George Foxe, Williama Penna a Roberta Barclaye na misi do Nizozemí a Německa. Narodil se v roce 1638 a zemřel 1716.

²⁶¹ BRAITHWAITE, c. d., s. 226.

Již v roce 1653 se ve Skotsku pořádala první setkání Společnosti Přátel, například v Clydesdale, Gartshore, Dumbartonshire a v Edinburghu. Na konci roku 1655 přišli do Skotska John Stubbs a William Caton a našli zde nedůvěřivé obyvatele, kteří se jich báli: „*Dívali se na nás, jako kdybychom byli vojáci.*“²⁶² Učení se tak dostalo především do anglických pevností. Stejně jako v Irsku přijali kvakery nejlépe v armádě a i zde jejich přítomnost probudila nepřátelství vojenských úřadů. Na konci téhož roku se zdálo, že generál Monck²⁶³ k nim má přátelský a mírný postoj, ale o rok později psal lordu Protektorovi,²⁶⁴ že se kvakeři v jeho armádě rozšiřují.

Generál Monck rozkázal svým důstojníkům,²⁶⁵ aby propustili z armády všechny, kdo se přidali ke kvakerské víře. Na podzim 1657 se ve skotské armádě uskutečnila „čistka“. Ačkoliv bylo propuštěno málo lidí – asi jen kolem čtyřiceti – kvakeři mezi nimi hráli rozhodující roli. V Monckově armádě byly zasaženy tři z pěti jízdních regimentů, pět z jedenácti pěších jednotek a regiment dragounů.²⁶⁶

Timothy Langley, který psal sekretáři a šéfu špionáže v protektorátu Olivera Cromwella o činnosti kvakerských kazatelů ve Skotsku, nám poskytuje laický pohled na kvakery.²⁶⁷ K dispozici je též názor Francise Howgilla a Thomase Robertsona na obyvatele Skotska: „*Je to temný národ, ztracený pro nedostatek znalostí... hloupí, opilí, ignorantští lidé... duchovní jsou takoví zbabělci... panuje tu nenávist proti všemu anglickému.*“²⁶⁸ Z tohoto textu je jasné, že pro kvakerské kazatele nebylo šíření učení ve Skotsku ničím jednoduchým. Armáda se proti jejich působení uzavřela a malé skupinky spřátelených lidí měly velmi slabou víru. Francis Howgill

²⁶² Tamtéž, s. 229.

²⁶³ HILL, *Who's Who...*, s. 218.

²⁶⁴ BIRCH, *A Collection of the State papers volume 6...*, s. 136.

Dostupné z WWW: <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55585#s7> (3. 4. 2011).

²⁶⁵ Tamtéž, s. 241. Dostupné z WWW:

<http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55593#s12> (3. 4. 2011).

²⁶⁶ REAY, *Quakerism and Society...*, s. 154.

²⁶⁷ BIRCH, *A Collection of the State papers volume 6...*, s. 708.

Dostupné z WWW: <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55631#s10> (3. 4. 2011) – viz příloha č. 12.

²⁶⁸ BRAITHWAITE, c. d., s. 231.

Foxovi napsal, že „*je to temný a neobvyklý národ s velmi malou touhou po Bohu a s falešnými obyvateli.*“²⁶⁹

2.5. Vliv kvakerského hnutí na společnost a politiku

Vliv kvakerů na společnost a politiku byl značný ve všech hrabstvích země - nejen v Anglii, ve Walesu a Skotsku, ale v pozdějších letech i na kontinentu²⁷⁰ a v Novém světě.

Kvakerské hnutí bylo produktem anglické revoluce.²⁷¹ Před vznikem Společnosti Přátel si Anglie prošla dvěma občanskými válkami. Král a arcibiskup z Canterbury byli odsouzeni a popraveni. Horní sněmovna, Hvězdná komora i církevní soudy byly zrušeny²⁷² a hlavní hybnou silou se stala armáda. *Rump Parliament* (Kusý Parlament), který vznikl v roce 1648, zasedal, zatímco ve stejné době George Fox cestoval po severu Anglie.²⁷³

Náboženská situace v letech 1642-1660 byla velmi složitá.²⁷⁴ V této době neexistovala jednotná církev.²⁷⁵ Parlament stále zakročoval proti radikálům; rouhačské a hanebné názory se trestaly.²⁷⁶ Náboženská tolerance ve velké míře závisela na rozmarech vůdců místních úřadů. Nejvýraznějším rysem těchto bouřlivých let bylo, že náboženská roztržičnost puritánů i *Church of England* dovolila vznik nových hnutí a sekt.²⁷⁷

Kvakeři se aktivně zapojovali do boje proti desátkům, proti kněžím, kteří se více než problémy svých farníků zabývali svým majetkem,²⁷⁸ či proti univerzitním

²⁶⁹ Tentýž.

²⁷⁰ George Fox byl dva roky v Americe a několikrát v Evropě, například v Německu či Nizozemí.

²⁷¹ REAY, *The Quakers...*, s. 14.

²⁷² KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmocí...*, s. 16-79.

Zde najdeme ve stručnosti popsanou situaci od dob panování krále Jakuba I. až do návratu Karla II. Stuarta na anglický trůn.

²⁷³ REAY, *The Quakers...*, s. 14.

²⁷⁴ CROSS, C., *Church and People: England 1450-1660*, Oxford 1999, s. 175-195.

²⁷⁵ V době Commonwealthu se nedá mluvit o národní církvi. - BRAITHWAITE, c. d., s. 16.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 15.

²⁷⁷ Tentýž.

²⁷⁸ REAY, *Quakerism and Society...*, s. 149.

duchovním. Na jejich místo měli přijít obyčejní muži a ženy, kteří mluvili prostým jazykem.²⁷⁹

Díky svému přesvědčení a skutkům pobývali kvakeři často ve vězení. Úřady v hrabstvích je zatýkaly, ať už ze své vlastní iniciativy nebo na popud stěžujících si duchovních. Nejčastějším proviněním se proti autoritám bylo rušení kázání jiných duchovních, odmítání platit desátky či zdravit výše postavené sejmutím klobouku. Nejvýraznějšího prohřešku se dopustil James Nayler, když v roce 1656 přijel s malou skupinou lidí do Bristolu a napodobil zde příchod Ježíše Krista do Jeruzaléma.²⁸⁰ Vyrušování jiných kněží při kázáních bylo věcí, která se Oliveru Cromwellovi vůbec nelíbila. Když se v roce 1654 setkal s Francisem Howgillem a Johnem Cammem, vysvětlil jim, že náboženská svoboda, jak ji chápe on, znamená, že jeden duchovní nepřerušuje druhého.²⁸¹

George Fox a Cromwell se poprvé setkali v roce 1655, kdy byl kvakerský duchovní obviněn, že spolu s rojalisty chystá proti Protektorovi spiknutí. Kapitán Drury, který Foxe doprovázel do Londýna, se u lorda Protektora přimlouval za jeho propuštění; Cromwell po něm vyžadoval písemné potvrzení, že nebude podnikat nic proti protektorátu ani podněcovat rebelii. George Fox poslal lordu Protektorovi dopis, jenž podnítil jeho zvědavost a chtěl se se zakladatelem kvakerů vidět osobně.²⁸² Při setkání spolu hovořili o náboženských záležitostech a Cromwell se Foxe podrobně vyptával na jeho víru.

Fox a Cromwell měli mnoho společného: oba si byli dosti podobní vzhledem i povahou. Oba měli tváře poznamenané těžkým životem. Cromwell byl voják a politik; Foxe vyčerpávaly jeho cesty na různá místa, kde kázal, a samozřejmě také časté pobyty ve vězení. Oba chodili ve velmi prostém oblečení, Foxovi se ne náhodou přezdívalo „muž v kožených kalhotách“ („*the man in leather breeches*“).²⁸³ Oba sdíleli odpor ke katolíkům, ale každý pro to měl jiné důvody - Cromwell z důvodu vyvolání rebelie v Irsku katolickými duchovními a pro podporu rojalistů;

²⁷⁹ Tentýž.

²⁸⁰ BRAITHWAITE, c. d., s. 255.

²⁸¹ NOBLE, c. d., s. 89.

²⁸² Tamtéž, s. 88.

²⁸³ <http://www.ravenhill.org/fox.htm> (12. 4. 2011).

Foxovi se nelíbilo jejich modlářství, materialismus a vadila mu jejich mylná interpretace Bible.²⁸⁴

Podruhé se setkali v roce 1656 po propuštění Foxe z vězení v Launcestonu. Nejednalo se o oficiální pozvání do Whitehallu, ale o náhodné setkání v Hyde Parku.²⁸⁵ Fox jel na koni poblíž Hyde Parku, když zahlédl shromažďující se dav a jel se podívat, co se děje. Kolem projížděl kočár, v němž seděl Cromwell. Strážníci jej nechtěli pustit blíž, ale lord Protektor nechal jet Foxe vedle svého kočáru až k parku St. James, zatímco mu Fox kázal a podával zprávu o kvakerech ve vězení. Než se rozdělili, Cromwell pozval Foxe, aby ho navštívil.

Cromwell ukázal velkou trpělivost s kvakery tím, že jim naslouchal, četl jejich dopisy a zasahoval v jejich prospěch u místních úřadů. Fox si uvědomoval těžkou situaci, ve které se Cromwell nacházel: snažil se udržet mír mezi nepřátelskými stranami a nade všechno preferoval bezpečnost ve státě.²⁸⁶ V březnu 1656 se viděli znovu, a to v den, kdy byla Cromwellovi nabídnuta královská koruna, již v květnu téhož roku definitivně odmítl. Navzdory všemu, co se odehrávalo v tomto složitém období, Fox nikdy neztratil naději, že Cromwell jednoho dne zmírní utrpení Prátel nejen ve vězeních vydáním ediktu místo občasného zasahování v jednotlivých případech.²⁸⁷ Naposledy se viděli krátce před Cromwellovou smrtí v roce 1658. Potkali se v Hampton Courtu, kdy byl již Cromwell velmi nemocný, fyzicky a psychicky (v témže roce zemřela jeho milovaná dcera Alžběta). Opět spolu mluvili o utrpení a pronásledování kvakerů a Oliver řekl Foxovi, aby přišel další den. Doktoři mu ale již návštěvu nedovolili; Cromwell poté brzy zemřel.

Někteří členové kvakerského hnutí zastávali pacifismus, který se naplno projevil až od roku 1661,²⁸⁸ kdy bylo mnoho kvakerů pronásledováno a zatčeno v důsledku neúspěšného povstání Pátých monarchistů.²⁸⁹ V padesátých letech 17. století kvakeři pacifismus nedodržovali tak přísně jako v pozdějších letech. Mnozí z vůdců pocházeli z řad bývalých vojáků, například James Nayler, William Dewsbury, John Whitehead nebo Richard Hubberthorne. Armáda představovala pro

²⁸⁴ NOBLE, c. d., s. 94.

²⁸⁵ BRAITHWAITE, c. d., s. 437.

²⁸⁶ NOBLE, c. d., s. 92-93.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 106.

²⁸⁸ HILL, *The World...*, s. 241.

²⁸⁹ BRAITHWAITE, c. d., s. 479-480.

hnutí živnou půdu, to samé platilo i pro námořnictvo. Řada z nich disponovala politickým vlivem, někteří členové Přátel se stali soudci či členy hrabských komisí (*county commissions*).

Co se týče armády, největší úspěchy zaznamenali kvakeři ve Skotsku a v Irsku. V Irsku patřili k nejvýznamnějším kvakerům například plukovník Nicholas Kempson nebo guvernér Corku Robert Phayre, který prohlásil, že kvakeři toho pro Irsko udělali více než kdokoliv jiný za sto let.²⁹⁰ Na mnoha místech se konala kvakerská shromáždění, na nichž se scházeli hlavně vojáci, například v Kilkenny, Kinsalu, Limericku, Dublinu, ve Wexfordu atd.

Ve Skotsku se situace vyvíjela podobně. Kvakerů bylo ve skotské armádě poměrně hodně, přesto se generál Monck a Henry Cromwell (v Irsku) rozhodli, že své armády od kvakerů očistí. Důvodem bylo jejich rychlé šíření, odmítání vojenských pozdravů a neposlušnost vůči nadřízeným. V roce 1656 Henry Cromwell napsal: „*Myslím si, že jejich praktiky a principy jsou těžko slučitelné s civilní vládou, tím méně s armádou.*“²⁹¹ V roce 1659 se někteří kvakeři do armády vraceli, například Edward Billing nebo Richard Ward (oba byli vyhnáni z armády generálem Monckem).²⁹²

V březnu roku 1655 došlo k roajalistickému povstání, jež bylo okamžitě potlačeno. Zvěsti, které se šířily o dalších spiknutích, přiměly Olivera Cromwella k reformě správy všech hrabství. Rozděлил celou zemi do dvanácti krajů, které řídili vybraní generálmajori. V období, kdy tato správa fungovala, rozhodovaly o osudech tamějších obyvatel instrukce, které přicházely z Whitehallu, ale také od generálmajorů.²⁹³ Příkladem největšího pronásledovatele kvakerů byl generálmajor Boteler, který spravoval oblast Northamptonu, Huntingdonu, Bedfordu a Rutlandu - Fox si na něj „stěžoval“ v jednom z rozhovorů, které vedl s lordem Protektorem. Na druhou stranu se našli i tací, kteří byli ke kvakerům spravedliví - jako příklad lze uvést generálmajora Berryho z Walesu a West Midlands: dal uvěznit dva kostelníky,

²⁹⁰ REAY, *Quakerism and Society*..., s. 154.

²⁹¹ BIRCH, *A Collection of the State papers volume 4*..., s. 508.

Dostupné z WWW: <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55439#s14> (13. 4. 2011); REAY, *Quakerism and Society*..., s. 155.; HILL, *The World*..., s. 246.

²⁹² REAY, *The Quakers*..., s. 90.

²⁹³ BRAITHWAITE, c. d., s. 447.

kteří vykazali z Monmouthu dva kvakery.²⁹⁴ Obecně si generálmajoři nedokázali získat velkou oblibu, proto tento systém Cromwell v roce 1657 zrušil.²⁹⁵

Rump Parliament v květnu 1659 ustanovil komisi, která se měla zabývat osudy uvězněných kvakerů a znovu prověřovat jejich obvinění. Jejím předsedou se stal sir Henry Vane, který se snažil udržet součinnost parlamentu a armády. V roce 1658 měl rozhovor s Foxem, který o něm prohlásil, že nemá v srdci pro „pravdu“ místo.²⁹⁶

Rump Parliament byl rozpuštěn a nahradila jej Komise bezpečnosti (*Committee of Safety*); v prosinci 1659 byl *Rump* opět svolán. Po celý rok 1659 se odehrávaly srážky mezi parlamentem a armádou,²⁹⁷ čímž se politické vyhlídky kvakerů měnily z měsíce na měsíc.²⁹⁸ Tento rok byl též obdobím nepřátelství a pronásledování kvakerů. Restaurace Stuartovců na konci května 1660 byla považována za „boží zásah“, kdy bylo náboženství zachráněno od sektářů.²⁹⁹ Nový král nechtěl kvakery pronásledovat; vše se vyvíjelo ke spokojenosti hnutí, když na počátku roku 1661 povstali Pátí monarchisté, což rozpoutalo vlnu pronásledování všech sektářů, především Pátých monarchistů a kvakerů, ačkoliv kvakeři neměli až na pár výjimek s povstáním nic společného.

²⁹⁴ O jednotlivých generálmajorech viz BRAITHWAITE, c. d., s. 447-450.

²⁹⁵ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 76.

²⁹⁶ BRAITHWAITE, c. d., s. 457.

²⁹⁷ KOVÁŘ – TUMIS, *Zrození velmoci...*, s. 78.

²⁹⁸ BRAITHWAITE, c. d., s. 460.

²⁹⁹ REAY, *The Quakers...*, s. 100.

3. Hlavní osobnosti kvakerského hnutí v padesátých letech 17. století

V této kapitole pojednám o nejvýznamnějších osobnostech kvakerského hnutí. Mezi těmito osobnostmi nebude chybět jejich zakladatel George Fox či jeho spolupracovník James Nayler. V první podkapitole analyzuji působení Foxe, zakladatele hnutí. Ve druhé podkapitole pojednám o Jamesi Naylerovi a ve třetí o dalších významnějších osobnostech, mimo jiné o Richardu Farnworthovi, Williamu Dewsbury, Francisi Howgillovi nebo o Edwardu Burroughovi. O všech jsem se již zčásti zmínila v předešlých částech práce. V této kapitole bych chtěla shrnout jejich práci a život.

3.1. George Fox

George Fox³⁰⁰ se stal jedním z nejvýznamnějších kvakerských kazatelů a zakladatelem hnutí Společnosti Přátel. Narodil se v červenci roku 1624 v Draytonu in the Clay v hrabství Leicestershire v Anglii jako syn tkalce.³⁰¹ O svém otci řekl, že je to čestný muž a je v něm „jádro Boží“ („*a seed of God*“); o své matce, že je to poctivá žena. Jeho rodiče byli velmi zbožní a k Bohu vedli i svých sedm dětí. Již od dětství měl George Fox vážnou povahu. Zpočátku jeho rodiče chtěli, aby se stal duchovním, ale nakonec jej poslali na vyučení k obuvníkovi.³⁰²

Rozhodnutí, které ho vedlo k opuštění rodiny a založení kvakerského hnutí, způsobila jedna událost. Když mu bylo kolem devatenácti let, pozvali jej dva puritánští duchovní na džbán piva, aby uhasili žízeň. Oběma ale nestačil jen jeden džbánek a opili se do němoty. Jejich chování Foxe do hloubi duše zarmoutilo, a proto zaplatil a odešel pryč. V noci nemohl spát, chodil sem a tam po pokoji a modlil se

³⁰⁰ Jako hlavní pramen o životě George Foxe slouží především jeho *Journal*, který sám sepsal, viz FOX, G., *A Journal or Historical Account of the Life, Travels, Sufferings, etc. of George Fox*, Philadelphia 1808.; FOX, G., *Journal of George Fox; bring an Historical account of the Life, Travels, Sufferings, etc.*, London 1856.; *Journal* najdeme i na <http://www.strecorsoc.org/gfox/title.html> (10. 4. 2011) či na <http://www.gwyneddfriends.org/fox.htm> (10. 4. 2011); jeho životem se zabýval i NOBLE, c. d..

O Georgi Foxovi bych se zde ráda zmínila jen ve stručnosti, protože jeho život je zčásti popsán v samotném vývoji hnutí.

³⁰¹ <http://www.strecorsoc.org/gfox/ch01.html> (10. 4. 2011).

³⁰² FOX, c. d., s. 84.

k Bohu. Najednou uslyšel hlas, který mu řekl: „*Vidíš, jak se mladí lidé spojují v marnosti, a staří lidé se scházejí v zemi; ty se musíš vzdát všech, mladých i starých, a stát se pro všechny cizincem.*“³⁰³ Poté, na příkaz Boží, v roce 1643 odešel ze svého domova a přerušil všechny svazky se svými přáteli a známými. Po další čtyři roky Fox cestoval po celé zemi a hledal spojení s Bohem.

Své spirituální zkušenosti nazýval termínem „*openings*“ (otevření se); to mu ukázalo, jak k jeho duši přichází osvobození díky přátelství „*s Kristem, který má klíč a otevírá dveře světla života ve mně.*“³⁰⁴ V roce 1647 začal kázat po celé Anglii. Jeho poselství se soustředilo na oblast kolem Mansfieldu a v Nottinghamshiru, kde se živil jako švec. Kázal na trzích, polích, někdy i v kostelích, když domluvil místní duchovní.

George Fox byl několikrát uvězněn; poprvé v roce 1649 v Nottinghamu, když přerušil kázání. O rok později jej zatkli v Derby a ve vězení strávil skoro rok. Po propuštění odešel do Yorkshiru, kde ho velmi vřele přivítala místní skupina hledačů. Mezi nimi byla i známá jména, například William Dewsbury, Francis Howgill, Thomas Aldam, Richard Farnworth, Thomas Killam nebo Edward Burrough. Samotné hnutí kvakerů vzniklo v roce 1652. Zakladatelem byl George Fox, ale nebyl jediným vůdcem hnutí.³⁰⁵ V téže roce se dostal i do Swarthmoru, kde se setkal s rodinou soudce Fella. Po jeho smrti v roce 1658 se Fox oženil s Margaret Fellovou, která se ke kvakerům s nadšením přidala a stala se jeho oporou.³⁰⁶

Po roce 1654 se nové hnutí rozšířilo ze severních oblastí na jih. Londýn se stal centrem kvakerů na jihu země. Dále se kvakerství dostalo i do Irska, Walesu a Skotska.³⁰⁷ Fox se několikrát za svůj život setkal s Oliverem Cromwellem.³⁰⁸ Poprvé se střetli v roce 1655, podruhé v roce 1656, kdy Fox trval na tom, ať Protektor nepřijímá nabízenou královskou korunu.³⁰⁹ Naposledy se viděli krátce před

³⁰³ BRAITHWAITE, c. d., s. 31.

³⁰⁴ <http://www.strecorsoc.org/gfox/ch01.html> (10. 4. 2011).

³⁰⁵ HILL, *The World...*, s. 232.

³⁰⁶ <http://www.gwyneddfriends.org/fox.htm> (10. 4. 2011).

³⁰⁷ Viz podkapitola 2.4. *Vývoj kvakerského hnutí – Wales, Irsko, Skotsko.*

³⁰⁸ O setkání George Foxe a Olivera Cromwella viz NOBLE, c. d., s. 87-107.

³⁰⁹ <http://www.gwyneddfriends.org/fox.htm> (10. 4. 2011).

Cromwellovou smrtí, kdy Fox „cítil závan smrti, který se k němu blížil.“³¹⁰ Oliver Cromwell krátce nato, v září 1658, zemřel.

V roce 1656 Fox prožil velké zklamání z výstředního chování Jamese Naylera v Bristolu.³¹¹ Usmířili se teprve v lednu 1660, když byl rok předtím Nayler propuštěn z vězení. Foxe uvěznili v Launcestonu za to, že nepozdravil soudce smeknutím klobouku. Poslali jej do části hradu zvané Doomsdale, kde přebývali lidé potrestaní za nejhorší zločiny. Jen pár lidí vyšlo z tohoto žaláře živých.³¹² Propustili ho v roce 1656. Do konce svého života byl zatčen a uvězněn ještě několikrát, například v letech 1664-1666 v Lancasteru nebo v letech 1673-1675 ve Worcesteru.

Fox cestoval po celé Anglii, ale v roce 1657 se vydal do Walesu a Skotska; na dva roky odjel též do Ameriky, odkud se vrátil v roce 1673. Dále navštívil Německo a Nizozemsko a to hned dvakrát - poprvé v roce 1677 a podruhé v roce 1684. Zemřel v roce 1691. Z jeho spisů můžeme zmínit například *The Great Mystery of the Great Whore Unfolded* z roku 1659 nebo *A Warning to All the Merchants in London* z roku 1658.³¹³ Samozřejmě nelze nezmínit jeho *Journal*.

3.2. James Nayler

James Nayler³¹⁴ se narodil v roce 1618, byl tedy o šest let starší než George Fox. Pocházel z vesnice sousedící s West Ardsley nebo Woodkirkem a patřil mezi sedláky. Byl ženatý a měl tři děti. Stal se jedním z nejvýznamnějších kvakerských kazatelů a až do své „duchovní krize“ v roce 1656 byl též jedním z nejspolehlivějších vůdců hnutí. Patřil, stejně jako Francis Howgill a Edward Burrough, mezi „Statečných šedesát“ („*the Valiant Sixty*“), což byli muži a ženy, kteří rozšiřovali učení kvakerů a trpěli pro něj.

³¹⁰ STEERE, c. d., s. 101.; NOBLE, c. d., s. 106.

³¹¹ NOBLE, c. d., s. 115-116.; James Nayler příjezdem do Bristolu demonstroval příchod Ježíše Krista do Jeruzaléma.

³¹² <http://www.strecorsoc.org/gfox/ch09.html> (10. 4. 2011).

³¹³ Seznam děl George Foxe můžeme najít na <http://www.qhpress.org/catalog/f-j.html> (10. 4. 2011) pod heslem Fox, George.

³¹⁴ K Jamesi Naylerovi viz *The Works of James Nayler (1618-1660)*. Dostupné z WWW: <http://www.qhpress.org/texts/nayler/index.html> (9. 4. 2011); BITTLE, W. M., *James Nayler (1618-1660): The Quaker Indicted by Parliament*, York 1986.; MOORE, R., *The Light in their Consciences: Early Quakers in Britain, 1646-1666*, Pennsylvania 2000; HILL, *Who's Who...*, s. 209-211.

V roce 1642 se připojil k parlamentní armádě. Sloužil pod velením generálmajora Johna Lamberta ve Skotsku. Na počátku padesátých let 17. století opustil službu a vrátil se zpět ke svému životu na usedlosti. Není žádným překvapením, že muž, jako byl Nayler, dosáhl „osvícení“ ještě před tím, než se setkal s Georgem Foxem. Stalo se to v lednu 1653: „*Když jsem oral, přemýšlel jsem o Bohu a náhle jsem slyšel hlas, který mi říkal, ať odejdu od svých příbuzných a ze svého otcovského domu. Měl jsem velkou radost, že jsem slyšel ten hlas, který jsem od mala znával.*“³¹⁵ Po tři roky byl Foxovým blízkým spolupracovníkem. V roce 1655 odešel do Londýna a zaujal mezi tamějšími kvakery významnou pozici.³¹⁶

Zlom v jeho životě nastal v roce 1656. Byl velmi zručný především ve vedení veřejných sporů a získával si svým projevem pozornost mnohých.³¹⁷ Než se Edward Burrough vrátil v dubnu téhož roku do Londýna, James Nayler byl hlavním vůdcem místních kvakerských skupin. V době svého příchodu do hlavního města pociťoval duchovní krizi³¹⁸ – „*světlo Kristovo zmizelo z mého srdce a můj starý život se vrátil.*“³¹⁹ V červnu 1656 opustil Londýn a vydal se na krátkou návštěvu Yorkshiru a Lincolnu. Po návratu do Londýna se dostal pod vliv jisté Marthy Simmondsové, která jej přesvědčila, že je převtělením Krista.³²⁰ Po tři dny zůstal v jejím domě, a za tu dobu se natolik změnil, že si mnoho jeho přátel i příslušníků kvakerů myslelo, že ho Martha očarovala. Na konci července téhož roku odjel Nayler do Bristolu, jenže na cestě ho chytili a na příkaz soudců z Devonshiru zatkli. V Exeterském vězení, kde se vymanil z vlivu Marthy, byl Nayler klidný a vyrovnaný. Bohužel, když ho do vězení přišla navštívit, opět se zdálo, že je na ní zcela závislý.³²¹ V říjnu 1656 byli vězni z Colchesteru, Ipswiche, Exeteru a Bury St. Edmunds propuštěni na svobodu - mezi nimi i James Nayler.

Na konci října se Nayler a společnost kolem něj vydala do Bristolu. Naylera doprovázeli Dorcas Erbury, Martha Simmondsová, Hannah Strangerová a její manžel John, Samuel Cater, Robert Crab a Timothy Wedlock. Přišli do Bristolu

³¹⁵ BRAITHWAITE, c. d., s. 62.

³¹⁶ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/407136/James-Nayler> (9. 4. 2011).

³¹⁷ BRAITHWAITE, c. d., s. 242.

³¹⁸ <http://www.qhpress.org/texts/nayler/tolife.html> (9. 4. 2011).

³¹⁹ BRAITHWAITE, c. d., s. 244.

³²⁰ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/407136/James-Nayler> (9. 4. 2011).

³²¹ BRAITHWAITE, c. d., s. 246.

v procesí, které napodobovalo Kristův příchod do Jeruzaléma.³²² To se samozřejmě nelíbilo místním autoritám, všechny zúčastněné dali zatknout a Naylera postavili před soud.

Soudci v Bristolu si ale s Naylerem nevěděli rady, proto napsali svému zástupci v parlamentu a přednesli celou záležitost Dolní sněmovně parlamentu, kde parlament ustanovil komisi, která měla zvážit „*velký poklesek a rouhání Jamese Naylera a dalších v Bristolu a jinde a vyšetřit, jak to doopravdy bylo.*“³²³ Komise poslala pro Naylera, aby jej strážci spolu s dalšími čtyřmi přivedli do Londýna. Nayler se hájil tím, že si jako obyčejný člověk nechtěl přisvojit zvláštní slávu, nýbrž svým činem jen vyjádřil kvakerský názor, že Kristus přebývá ve všech věřících.³²⁴ Po vyšetření případu v Londýně se členové komise dlouho radili, jaký trest pro něj zvolit. Někteří se ho zastávali - například generálmajor Lambert, pod nímž Nayler sloužil, nebo sir Gilbert Pickering. Na druhou stranu se našli i tací, kteří si pro něj přáli smrt. Nejvyššímu trestu nakonec unikl, ale i tak jej potrestali velmi krutě (ačkoliv se za něj přimlouval i Cromwell). Dne 17. prosince 1656 ho na dvě hodiny připoutali k pranýři a bičovali. O tři dny později jej k pranýři připoutali znovu a jeho jazyk propíchli horkým železem a na čelo mu vypálili písmeno B (B jako blasphemer, což znamená kacíř, rouhač – pozn. J. S.).³²⁵ Později Naylera odvezli do Bristolu a v den konání trhů jej bičovali znovu. Nakonec byl uvězněn v Bridewellu v Londýně, dokud ho parlament nepropustil. Musel vykonávat tvrdou práci a nesměl nic psát.³²⁶ V březnu 1657 Naylera navštívil Richard Hubberthorne a řekl, že je „*laskavý a mnohem blíže pravdě, než byl předtím.*“³²⁷

Chování Jamese Naylera mělo následky pro celé kvakerské hnutí. Za prvé: jeho členové byli zastrašováni; za druhé: jeho chování vyvolalo veřejný skandál a hanbu; za třetí: tato epizoda poskytla prostor mnohým, kteří poté rušili kvakerská setkání ve jménu Jamese Naylera; a za čtvrté: vedlo k rozdělení mezi kvakery.³²⁸ Z mnoha míst země navíc přicházely petice proti kvakerům - například z Bristolu,

³²² <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/407136/James-Nayler> (9. 4. 2011).

³²³ BRAITHWAITE, c. d., s. 255.

³²⁴ TUMIS, *Radikální náboženství...*, s. 188.

³²⁵ HILL, *Who's Who...*, s. 210.

³²⁶ NOBLE, c. d., s. 126.; Naylerův trest viz příloha č. 13.

³²⁷ BRAITHWAITE, c. d., s. 267.

³²⁸ Tentýž.

Durhamu, Newcastleu nebo Chesteru. Též v Londýně byla narušována kvakerská shromáždění díky Naylerovým výstřednostem.

James Nayler se chtěl udobřit se svými druhy, především pak s Georgem Foxem. Spojovacím článkem byl William Dewsbury, který se o usmíření Naylera s ostatními kvakery velmi snažil. Nayler svého činu litoval a řekl, že „*nic není mému srdci tak drahé jako pravda Boží a Jeho lidé, kteří v ní žijí.*“³²⁹

V září 1659 byl Nayler propuštěn po téměř třech letech věznění. Navštívil shromáždění kvakerů v Londýně a v lednu 1660 se konečně s Georgem Foxem smířili. Vydal se do Bristolu, kde na setkání kvakerů veřejně přiznal svůj poklesek. V říjnu stejného roku odešel pěšky do Wakefieldu, kde chtěl navštívit svoji rodinu.

James Nayler zemřel v říjnu 1660, když jej lupiči přepadli a nechali v polích poblíž Huntigdonu, kde ho našel doktor, ale nemohl pro něj již nic udělat.³³⁰ Napsal mnoho dopisů, pamfletů a spisů, například *A Discovery of the Wisdom Which Is from Beneath, and the Wisdom Which Is from Above* z roku 1653, *Love to the Lost* z roku 1656 nebo *To the Life of God in All* z roku 1659.³³¹

3.3. Francis Howgill, Edward Burrough, William Dewsbury a Richard Farnworth

V této části pojednám o několika osobnostech, které sice nejsou tak významné jako George Fox nebo James Nayler, ale přesto jsou známy svými činy a skutky. Jedná se zejména o Richarda Farnworthe, Edwarda Burrougha, Francise Howgilla a Williama Dewsburyho.

Francis Howgill³³² se narodil v roce 1618. Žil v Todthornu poblíž Grayriggu³³³ a pracoval jako krejčí a farmář. Stal se jedním z nejznámějších členů

³²⁹ BRAITHWAITE, c. d., s. 271.

³³⁰ NOBLE, c. d., s. 133-134.

³³¹ Seznam spisů Jamese Naylera viz <http://www.qhpress.org/catalog/k-p.html> (10. 4. 2011) pod heslem Nayler, James.; dále na <http://www.qhpress.org/texts/nayler/index.html> (10. 4. 2011).

³³² O životě Francise Howgilla psal BACKHOUSE, J., *Memoirs of Francis Howgill with Extracts of his Writings*, 1828. Dostupné z WWW:

<http://www.hallvworthington.com/Howgill/Memoir1.html> (8. 4. 2011).

³³³ Grayrigg patří do hrabství Westmorland.

kvakerského hnutí padesátých let 17. století. Byl považován za člena „Statečných šedesáti“ („*the Valiant Sixty*“).

Studoval teologii, ale nebyl spokojený s tím, že v učení teologů viděl pověry. Již odmala hodně četl a někdy se i třikrát denně modlil,³³⁴ ale „pravdy“ nedosáhl a Bůh k němu nepromluvil. Obrátil se k učení independentů, anabaptistů a hledačů. Stal se jedním z vůdců westmorlandských hledačů. V roce 1652 slyšel kázání George Foxe a pocítil, že k němu konečně promluvil Bůh a že mu ukázal „pravdu“ a „vnitřní světlo“.³³⁵ Objevil v sobě nového muže, plného míru, a přidal se ke Společnosti Přátel. Na jaře 1654 se spolu s Johnem Cammem vydal z Westmorlandu do Londýna, aby se setkali s Oliverem Cromwellem a přinesli mu zprávu od Boha.³³⁶ Řekli o něm: „*Cromwell hájil náboženskou svobodu pro každého člověka; duchovní by se neměli rušit navzájem při bohoslužbách. Aby si udržel stabilní pozici, tak podporoval všechny.*“³³⁷ Setkání a promluva s Cromwellem položily základy práce kvakerů v Londýně.³³⁸

Za svého působení potkal mnoho kvakerů, ale jeho nejbližším přítelem se stal Edward Burrough. Cestovali spolu do Londýna, kde založili další skupinu; pracovali spolu i v Irsku.³³⁹ Howgill poté odjel do Skotska. Když v roce 1656 James Nayler zažil krizi víry, způsoboval výstřednosti, a tím zkompromitoval celé kvakerské hnutí v očích veřejnosti, nejen Francis Howgill se snažil usmířit kajícího se Naylera s Georgem Foxem. Zprvu neměl úspěch, ale nakonec se Nayler s Foxem udobřili.³⁴⁰ Zemřel ve vězení v Appleby v roce 1669, považován za jednoho z nejvýznamnějších kvakerských kazatelů. Jeho práce byla vydána v roce 1676 jako jedno dílo pod názvem *The Dawnings of the Gospel-Day, and its Light and Glory Discovered*.³⁴¹

³³⁴ BRAITHWAITE, c. d., s. 87.

³³⁵ BACKHOUSE, c. d.

³³⁶ BRAITHWAITE, c. d., s. 156.

³³⁷ Tentýž.

³³⁸ Tamtéž, s. 157.

³³⁹ <http://www.vintagequakerbooks.com/blog/2010/11/16/francis-howgills-works/> (4. 4. 2011).

³⁴⁰ BRAITHWAITE, c. d., s. 356.

³⁴¹ BACKHOUSE, c. d.

Edward Burrough³⁴² pocházel z Underbarrow ležícího mezi Kendalem a Windermere.³⁴³ Narodil se v roce 1634 a byl vychován v anglikánské víře, později se však přiklonil k hledačům. Rodiče jej vychovali dobře a odmala byl velmi zbožný. Howgill o něm řekl: „*Ve své povaze je nebojácný a statečný, zručný a nadšený... milující, laskavý, dvorný, soucitný... málo si všímal sportů nebo zábavy, k níž mladí tíhnou; místo toho se jeho síla obrátila k Bohu.*“³⁴⁴

Stejně jako Howgill, i Burrough patřil mezi „Statečných šedesát“ („*the Valiant Sixty*“), cestoval po Anglii a přinášel na různá místa kvakerské poselství. Již od kolébky miloval Boha,³⁴⁵ což jeho práce velmi dobře ukazují. Když mu bylo sedmnáct, dostalo se mu „pravé vize“ Boží a od té doby se stranil „marnotratným zábavám“ světa. V roce 1652 slyšel kázat George Foxe a zjistil, že se celou dobu nacházel v otroctví své vlastní vůle. Den temnoty a soužení trval, dokud se nerozešel s pozemskou slávou a nepřidal se ke kvakerům. „*Sousedé mnou opovrhují. Nazývají mne rouhačem a podvodníkem. Pro mě není nikoho většího, než je můj Bůh, díky němu je moje duše plná uspokojení a radosti.*“³⁴⁶ Jeho rodiče se ho po příklonu ke kvakerskému hnutí zřekli a Edward Burrough se plně oddal službě Bohu.

Stal se cestujícím kazatelem a spolu se svým přítelem, Francisem Howgillem, přinášel poselství hlavně na severu Anglie, dále pak v Bristolu a v Londýně, kam oba v roce 1654 dorazili a kde vznikly první skupinky konvertitů ke Společnosti Přátel. Kolem poloviny roku 1655 se Burrough i Howgill přesunuli do Dublinu; po pár týdnech společné cesty se rozdělili a přinášeli kvakerskou víru tam, kde jim byli ochotni naslouchat. Po návratu z Irska dál pokračoval v neúnavné práci, hlavně

³⁴² O životě Edwarda Burrougha psal EVANS, W., *A Memoir of The Life and Religion Labor of Edward Burrough: An Eminent Servant of the Christ and Minister of the Gospel in the Society of Friends*, 1890. Dostupné z WWW: <http://www.hallvworthington.com/Burrough/Memoir1.html> (8. 4. 2011); dále na <http://www.calledtoholiness.com/quakers/lives/eburrough/index.html> (8. 4. 2011).

³⁴³ Underbarrow se nachází v hrabství Westmorland.

³⁴⁴ BRAITHWAITE, c. d., s. 90.

³⁴⁵ EVANS, c. d.

³⁴⁶ BRAITHWAITE, c. d., s. 90-91.

v Londýně a okolí. V letech 1656 a 1657 vedl horlivou diskusi v pamfletech s Johnem Bunyanem.³⁴⁷

V květnu 1659 navštívil se Samuelem Fisherem Dunkirk. Jejich hlavním úkolem bylo napomenout papežence, jezuity a „skupinu modlářů“. ³⁴⁸ Rozprava s těmito skupinami neměla skoro žádný efekt. Větší úspěch zaznamenali mezi anglickými vojáky. V roce 1660 cestoval Burrough mimo jiné do Bristolu a poté do Irska.

Edwarda Burrougha pronásledovali po celou dobu jeho cestování a kázání po Anglii a byl i několikrát vězněn. V roce 1662 byl zatčen a uvězněn v žaláři v Newgatu. Král Karel II. vydal příkaz, aby byl Edward Burrough propuštěn, ale místní vězňatelé jej ignorovali a Edward zůstal ve vězení až do své smrti v roce 1662. Pravděpodobně zemřel na tyfus, způsobený špatnými podmínkami ve vězení.³⁴⁹

Byl autorem mnoha dopisů a pamfletů, například *A Declaration to All the World of Our Faith, and What We Believe* nebo *The Visitation of the Rebellious Nation of Ireland*. Také napsal předmluvu *The Epistle to the Reader*³⁵⁰ k Foxově *The Great Mystery*.³⁵¹

William Dewsbury³⁵² se narodil kolem roku 1621 v Allerthorpe v hrabství Yorkshire. Zdá se, že jeho rodiče byli zbožní. Ve svých osmi letech přišel William o otce, a když plakal nad jeho ztrátou, ozval se v jeho mysli hlas, který mu řekl: „*Plač pro sebe, tvému otci je dobře.*“³⁵³ Tato „událost“ jej velmi poznamenala, takže od té doby si byl vědom své morální odpovědnosti a začal číst Bibli a modlit se.³⁵⁴ Mezi osmým a třináctým rokem si uvědomil, že mezi člověkem a jeho Bohem leží

³⁴⁷ John Bunyan (1628-1688) byl anglický spisovatel a baptistický kazatel. Je autorem *The Pilgrim's Progress*, které sepsal během svého pobytu ve vězení.; BRAITHWAITE, c. d., s. 286-288.; HILL, *Who's Who...*, s. 211.

³⁴⁸ BRAITHWAITE, c. d., s. 358.

³⁴⁹ EVANS, c. d. Dostupné z WWW: <http://www.hallvworthington.com/Burrough/Memoir5.html> (8. 4. 2011).

³⁵⁰ <http://www.strecorsoc.org/docs/burrough1.html> (8. 4. 2011).

³⁵¹ Seznam Burroughových děl viz <http://www.qhpress.org/catalog/a-e.html> (8. 4. 2011) pod heslem Burrough, Edward.

³⁵² O životě Williama Dewsburyho viz SMITH, E., *The Life of William Dewsbury, An Early and Eminent Minister of the Gospel in the Society of Friends*, London 1836. Dostupné z WWW: <http://www.archive.org/stream/lifewilliamdews00smitgoog#page/n9/mode/2up> (9. 4. 2011); dále na <http://www.hallvworthington.com/Dewsbury/Bio-1.html> (9. 4. 2011).

³⁵³ SMITH, c. d.

³⁵⁴ BRAITHWAITE, c. d., s. 63.

hřích.³⁵⁵ Ve třinácti letech žil stále v Allerthorpe a stal se pastýřem ovcí. Poté působil jako učedník u krejčího v Holbecku poblíž Leedsu.³⁵⁶ Zde našel mnoho zbožných puritánů, kteří kázali, ale nepotkal nikoho, kdo by mu řekl, co dělá Bůh pro jejich duše.³⁵⁷

Ve svých jednádvaceti letech (rok 1642), po skončení jeho učednictví, nastoupil do parlamentní armády, ochotný zemřít kvůli Bohu, což by jeho duši osvobodilo od hříchů a hněvu, jenž v něm dřímalo.³⁵⁸ Potom se doslechl o církvi ve Skotsku, vydal se do Edinburghu, kde nenašel „nic než formálnost“.³⁵⁹ Poté se vrátil do Anglie, kde nenašel klid ani mezi anabaptisty a independenty. Teprve v této době mu Pán ukázal, že Jeho láska nemůže být dosažena žádnými vnějšími cestami. Mysl Williama Dewsburyho se obrátila ke „světlu“ v jeho svědomí, aby uslyšel, co mu chce Pán říci. Učil ho, že království Kristovo je uvnitř, stejně jako jeho nepřátelé jsou uvnitř. Dewsbury už dále nebojoval pozemskými zbraněmi proti pozemskému králi a opustil armádu.³⁶⁰

Kolem 26 let³⁶¹ se William Dewsbury oženil. Informace o jeho sňatku i o jeho ženě jsou nepřesné. Mladá žena, křestním jménem Ann, pocházela z Yorku a byla anabaptistkou.³⁶²

V roce 1651 se William Dewsbury setkal s Georgem Foxem. Seznámili se v domě poručíka Ropera poblíž Balby v hrabství Yorkshire. Fox tam pořádal shromáždění kvakerů poté, co jej propustili z vězení v Derby. William Dewsbury a jeho žena se tam viděli ještě s Thomasem Goodairem, Jamesem Naylerem a dalšími. Následující rok se Dewsbury stal cestujícím kazatelem a členem Společnosti Přátel. Jeho první cesta jako kazatele kvakerů se uskutečnila ke konci roku 1652; cestoval do Westmorlandu, Cumberlandu a Lancashiru.³⁶³ Několikrát se dostal do vězení, například v Carlisle, v Yorku, Northamptonu nebo Newgatu.

³⁵⁵ <http://www.hallvworthington.com/Dewsbury/Bio-1.html> (9. 4. 2011); SMITH, c. d.

³⁵⁶ BRAITHWAITE, c. d., s. 63.

³⁵⁷ SMITH, c. d.

³⁵⁸ BRAITHWAITE, c. d., s. 63-64.

³⁵⁹ SMITH, c. d.

³⁶⁰ BRAITHWAITE, c. d., s. 30-31.

³⁶¹ Není přesně známo, kdy se oženil.

³⁶² SMITH, c. d.

³⁶³ <http://www.hallvworthington.com/Dewsbury/Bio-1.html#4> (9. 4. 2011).

V Yorku byl uvězněn v roce 1654 a místním duchovním obviněn z rouhačství.³⁶⁴ Zajímavostí je, že Williama Dewsburyho věznili celkem dvacet let jeho života. Nejdelší dobu strávil ve vězení v Northamptonu, odkud byl propuštěn na počátku roku 1656. Roky, které následovaly, strávil na cestách po celé zemi a na mnoha místech navštěvoval kvakery. Po propuštění zamířil ke své rodině ve Wakefieldu a poté šel do Essexu, patrně navštívit Jamese Parnella. Zbytek roku kázal střídavě v Lancashiru a Yorkshiru.³⁶⁵ V říjnu 1657 zamířil do Walesu, kde zůstal devět měsíců, a na podzim 1658 do Skotska. Se svým spolucestovatelem Samuelem Thorntonem dojeli až do Berwicku, kde si koupili boty a dál šli pěšky. Protože bylo období žní, potkávali cestou mnoho lidí, kterým přinášeli kvakerské učení. Navštívili Edinburgh, Clydesdale a přes Glasgow se vrátili zpět do Londýna.³⁶⁶ Zdá se, že celý rok 1659 prožil v Yorkshiru a na konci téhož roku se vrátil do Londýna.

William Dewsbury zemřel v roce 1688 ve Warwicku. Z jeho písemností můžeme jmenovat například *A True Prophecy of the Mighty Day of the Lord* z roku 1655 nebo *Except Ye Be Born Again* z roku 1688.³⁶⁷

Richard Farnworth pocházel z Tickhillu, což je malé město v jižním Yorkshiru. Jeho datum narození není známo, nejaktivněji si počínal v druhé polovině 17. století. Když mu bylo šestnáct let, promluvil k němu Bůh; Richard poté horlivě naslouchal kázáním a začal se modlit. Učil se nazpaměť celé kapitoly z Bible a psal svá kázání. Když byl mladý, nebylo horlivějšího puritána v kraji.³⁶⁸ Když dosáhl dvaceti let, začaly mu v mysli vyvstávat otázky, které rušily jeho náboženský pokoj a klid. Přestal chodit do kostela a očekával, že ho Bůh povede a dá mu cenné rady.³⁶⁹

V roce 1651 navštívil setkání kvakerů v Balby a hovor s Georgem Foxem ho přesvědčil natolik, že se stal jejich členem. S Foxem navštívil v roce 1652 Swarthmore a stal se cestujícím kazatelem. Na podzim 1652 se vrátil do Yorkshiru.³⁷⁰ O tři roky později byl zatčen a uvězněn za nepozdravení starosty města Banbury. Nabídli mu propuštění, když zaplatí žaláříkovi poplatky, ale on odmítl,

³⁶⁴ SMITH, c. d.

³⁶⁵ BRAITHWAITE, c. d., s. 361.

³⁶⁶ <http://www.hallvworthington.com/Dewsbury/Bio-4.html> (9. 4. 2011); SMITH, c. d.

³⁶⁷ Toto kázání viz <http://www.qhpress.org/quakerpages/qhoa/dew.htm> (9. 4. 2011).

³⁶⁸ BRAITHWAITE, c. d., s. 59.

³⁶⁹ Tentýž.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 75.

protože jeho uvěznění nebylo legální. Když odmítl přísahat před soudcem, poslali ho na šest měsíců do vězení. V posledních letech svého života cestoval po celé zemi a šířil kvakerskou víru.³⁷¹ Zemřel na konci června 1666 v Londýně na horečku. Napsal velké množství traktátů, které si získaly značnou oblibu, ale nikdy je nikdo nevydal jako sbírku.

³⁷¹ <http://archiver.rootsweb.ancestry.com/th/read/FARNSWORTH/2004-06/1088247615>
(20. 4. 2011).

Závěr

Náboženská hnutí vznikala v padesátých letech 17. století jako důsledek nesmiřitelné politiky Karla I. a jeho příklonu k arminiánské frakci v *Church of England* v čele s arcibiskupem Williamem Laudem. Touto náboženskou politikou král přestal stát nad jednotlivými skupinami, a stal se jednou z příčin vzniku těchto radikálních seskupení.

Kvakerské hnutí vzniklo v roce 1652 na severu Anglie. Jeho zakladatel George Fox se spojil se skupinou hledačů ve Westmorlandu, kteří se přiklonili ke kvakerskému učení. V letech 1652-1653 se hnutí dále šířilo po celém severu Anglie. Některá hrabství byla ke kvakerům přívětivá, například Yorkshire, Cumberland či Cheshire. Naopak nepřátelští byli obyvatelé v Norwichi nebo v univerzitních městech Cambridgi a Oxfordu. V roce 1654 se hnutí začalo rozmáhat i na jihu Anglie. Centrem tamějších kvakerů se stal Londýn a jeho okolí, dále Bristol. Působili nejenom v Anglii, ale také v Irsku či ve Skotsku, kde působili především cestující kazatelé, například Edward Burrough nebo Francis Howgill.

Původ členů hnutí lze nejčastěji hledat v řadách obchodníků, sedláků, řemeslníků nebo zemanů. Většina z nich byla kromě žen a farmářů gramotných. Našli bychom zde i příslušníky z vyšších vrstev, někteří kvakeři zastávali vysoké funkce, například Thomas Fell ze Swarthmoru byl soudcem stejně jako Anthony Pearson. Přesto se sociální zázemí kvakerů lišilo regionálně.

Obecně můžeme konstatovat, že vlivu kvakerů neuniklo žádné hrabství, město či vesnice. Od založení hnutí se během padesátých let počet kvakerů zvýšil až na 40 000. Byli stejně početní jako katolíci, mnohem početnější než členové jiných sekt - než se rozšířilo do měst, bylo především venkovským hnutím. Mnoho kvakerů přešlo z jiných církví a sekt, nejvíce od hledačů nebo Pátých monarchistů.

Kvakeři byli v zásadě extatickým hnutím; jak z jejich názvu³⁷² vyplývá, třesení se bylo vnějším projevem toho, že Bůh se nachází v nich. Jejich víra ve „světlo uvnitř“ se projevovala též bizarním chováním. John Toldervy si položil ruce na horkou pánev, popálil si nohy ohněm a bodl si jehlu do svého palce. Členové hnutí

³⁷² *Quakers* – kvakeři; quake v překladu znamená třást se, chvět se. Tímto názvem je označil soudce v Derby; původně byl hanlivou přezdívkou, později se ovšem ujal jako pojmenování celého hnutí.

provozovali i dlouhé půsty. James Parnell zemřel na následky půstu po desetidenním vězení. Další tvrdili, že umí vyléčit nemocné a chromé; některé kvakerské ženy tvrdily, že zažily bezbolestný porod.³⁷³

Kvakeři byli známí svým pacifismem, což ale neplatilo pro hnutí z padesátých let 17. století. První konvertité dokonce sloužili v armádě nebo v námořnictvu. Početní byli především v armádě Henryho Cromwella v Irsku, který je tam viděl nerad, nebo v armádě George Moncka ve Skotsku. Oba velitelé se jich po čase kvakerů v armádě zbavili, především z důvodu nekázně vůči nadřízeným. Pacifisty se kvakeři stali až po roce 1661 v zájmu zachování hnutí.

Oliver Cromwell proslul svou tolerantností ke všem náboženským skupinám. Byl velmi trpělivým posluchačem, dokonce se několikrát setkal s Foxem. Mluvili spolu o náboženských otázkách a také o utrpení kvakerů, jež byli vězněni. Lord Protektor byl toho názoru, že každý má právo na svou víru a na kázání, pokud u toho jeden kazatel neruší druhého. Zastával se jednotlivých kvakerů u místních úřadů, když jim hrozilo vězení za rušení kázání druhého kněze nebo když odmítli přísahat před soudem.

Díky svým činům a pro svou víru kvakeři často trpěli a byli posíláni do vězení. George Fox strávil ve vězení v Launcestonu osm měsíců. Nejznámějším vězněm se stal James Nayler, který se dostal pod vliv jisté skupiny, která o něm prohlašovala, že je vtělením Ježíše Krista; James Nayler to přijal a začal se tak chovat. Za toto neomluvitelné vystupování se dostal před soud, který jej odsoudil ke krutému trestu a pobytu ve vězení na víc než tři roky.

Jeho činy podnítily mnoho lidí, kteří se kvakerů báli, aby proti nim zasáhli. V roce 1659 se podnikalo množství útoků proti kvakerům, protože se lidé obávali sociální anarchie, kterou by mohli přinést. Čím rychleji rostl jejich počet, tím více se vůči nim zvyšovalo nepřátelství. Nakonec byli donuceni stáhnout se z politického života v zájmu zachování hnutí. Důvodem bylo povstání Pátých monarchistů z roku 1661, kterého se podle úřadů též účastnili.

³⁷³ REAY, Quakerism and Society..., s. 148.

Seznam zkratek

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
etc.	et cetera (a tak dále)
kol.	kolektiv
pozn.	poznámka
tzv.	tak zvaný
USA	Spojené státy americké

Seznam literatury a pramenů

Prameny

- BACKHOUSE, J., *Memoirs of Francis Howgill with extracts of his writings*, 1828. Dostupné z WWW: <http://www.hallvworthington.com/Howgill/Memoir1.html> (8. 4. 2011)
- BARCLAY, A. R., *Letters of Early Friends*, London 1841. Dostupné z WWW: <http://www.hallvworthington.com/Historical%20Letters/HLetters-1.html> (27. 3. 2011)
- BIRCH, T., *A Collection of the State Papers of John Thurloe 1652-1658*, London 1742. Dostupné z WWW: <http://www.british-history.ac.uk/period.aspx?period=7&gid=101> (10. 4. 2011)
- EVANS, W., *A Memoir of The Life and Religion Labor of Edward Burrough: An Eminent Servant of the Christ and Minister of the Gospel in the Society of Friends*, 1890. Dostupné z WWW: <http://www.hallvworthington.com/Burrough/Memoir1.html> (8. 4. 2011)
- FOX, G., *A Journal or Historical Account of the Life, Travels, Sufferings, etc. of George Fox*, Philadelphia 1808.
- GLISSON, H. a kol., *A True and Lamentable Relation of the most desperate death of James Parnell, Quaker*, 1656.
- PRICE, L., *The Quaker's Fear, etc.*, 1656.
- SHORTLAND, T., *The Lamb's Defence against Lyes, etc.*, 1656.
- SMITH, E., *The Life of William Dewsbury, An Early and Eminent Minister of the Gospel in the Society of Friends*, London 1836. Dostupné z WWW: <http://www.archive.org/stream/lifewilliamdews00smitgoog#page/n9/mode/2up> (9. 4. 2011)
- *The Works of James Nayler (1618-1660)*. Dostupné z WWW: <http://www.qhpress.org/texts/nayler/index.html> (9. 4. 2011)
- TOLDERVY, J., *The Foot out of the Snare*, 1656. Dostupný z WWW: <http://www.qhpress.org/texts/toldervy/out.html> (25. 3. 2011)

Odborná literatura

- BARBOUR, H., *The Quakers in Puritan England*, New Haven 1964.
- BARBOUR, H. - FROST, W. J., *The Quakers*, New York, 1988.

- BITTLE, W. M., *James Nayler (1618-1660): The Quaker Indicted by Parliament*, York 1986.
- BRAITHWAITE, W. C., *The Beginnings of Quakerism*, Cambridge 1961 (poprvé vydáno 1912).
- COWARD, B., *Oliver Cromwell*, Praha 2000.
- CROSS, C., *Church and People: England 1450-1660*, Oxford 1999.
- DAVIES, A., *The Quakers in English Society 1655-1725*, New York 2000.
- DAVIES, N., *Ostrovy: Dějiny*, Praha 2003.
- HERON, A., *The British Quakers 1647-1997*, Kelso 1997.
- HILL, C. P., *Who's Who in Stuart Britain*, London 1988.
- HILL, Ch., *The World Turned Upside Down*, London 1975 (reprinted in 1991).
- KOVÁŘ, M., *Stuartovská Anglie: Stát a společnost v letech 1603-1689*, Praha 2001.
- KOVÁŘ, M. – TUMIS, S., *Zrození velmoci: Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti*, Praha 2007.
- MOORE, R., *The Light in their Consciences: Early Quakers in Britain, 1646-1666*, Pennsylvania 2000.
- MORGAN, K. a kol., *Dějiny Británie*, Praha 1999.
- MUNCK, T., *Evropa sedmnáctého století*, Praha 2002.
- NOBLE, V., *The Man in Leather Breeches: The Life and Times of George Fox*, London 1953.
- REAY, B., *The Quakers and the English Revolution*, London 1985.
- REAY, B., Quakerism and Society, in: MCGREGOR, J. F. & REAY, B. (ed.), *Radical Religion in the English Revolution*, Oxford 1984.
- STEERE, D. V., *Quaker Spirituality: Selected writings*, New Jersey 1984.
- WHALEN, W. J., *Kvakeri aneb Naši bližní, Přátelé*, Bangalore 1966. Dostupný z WWW: <http://www.kvakeri.cz/kvakerska-literatura/kvakeri-aneb-nasi-blizni-pratele> (25. 3. 2011).
- WOOLRYCH, A., *Britain in Revolution 1625-1660*, Oxford 2002.

Časopisy

- SKŘIVAN, A., Historie v heslech, in: *Historický obzor*, 1-2/2010, s. 45-46.
- TUMIS, S., Působení radikálních sekt za anglické revoluce, in: *Historický obzor*, 1-2/2010, s. 13-27.
- VANN, R. T., Quakerism and the Social Structure in the Interregnum, in: *Past and Present*, 43/1969, s. 71-91.

Diplomové práce

- TUMIS, S., *Radikální náboženství a jeho vliv na anglickou společnost a politiku v letech 1649-1660*, Praha 2005.

Internetové zdroje

- www.kvakeri.cz (25. 3. 2011)
- <http://encyklopedie.vseved.cz/egalitarismus> (3. 4. 2011)
- <http://www.cadbury.com.au/About-Cadbury/The-Story-of-Cadbury.aspx> (25. 3. 2011)
- <http://www.nndb.com/people/278/000049131/> (25. 3. 2011)
- <http://www.bbc.co.uk/wales/northeast/guides/halloffame/historical/john.shtml> (30. 3. 2011)
- <http://www.british-civil-wars.co.uk/biog/henry-cromwell.htm> (1. 4. 2011)
- <http://www.ccel.org/b/barclay/> (3. 4. 2011)
- <http://www.ravenhill.org/fox.htm> (12. 4. 2011)
- <http://www.strecorsoc.org/gfox/title.html> (10. 4. 2011)
- <http://www.gwyneddfriends.org/fox.htm> (10. 4. 2011)
- <http://www.qhpress.org/catalog/a-e.html> (10. 4. 2011)
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/407136/James-Nayler> (9. 4. 2011)
- <http://www.qhpress.org/texts/nayler/tolife.html> (9. 4. 2011)

- <http://www.vintagequakerbooks.com/blog/2010/11/16/francis-howgills-works/> (4. 4. 2011)
- <http://www.calledtoholiness.com/quakers/lives/eburrough/index.html> (8. 4. 2011)
- <http://www.streorsoc.org/docs/burrough1.html> (8. 4. 2011)
- <http://www.hallvworthington.com/Dewsbury/Bio-1.html> (9. 4. 2011)
- <http://www.qhpress.org/quakerpages/qhoa/dew.htm> (9. 4. 2011)
- <http://www.ravenhill.org/fox.htm> (12. 4. 2011)
- <http://www.panovnici.cz/henrietta-marie-bourbonska> (15. 4. 2011)
- [http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=4991&title=arm
ini%E1ni](http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=4991&title=arm%ini%E1ni) (15. 4. 2011)
- <http://www.british-civil-wars.co.uk/glossary/short-parliament.htm> (15. 4. 2011)
- [http://archiver.rootsweb.ancestry.com/th/read/FARNSWORTH/2004-
06/1088247615](http://archiver.rootsweb.ancestry.com/th/read/FARNSWORTH/2004-06/1088247615) (20. 4. 2011)
- <http://otazky.vira.cz/otazka/Kvakeri-cirkev-nebo-sekta.html> (20. 4. 2011)

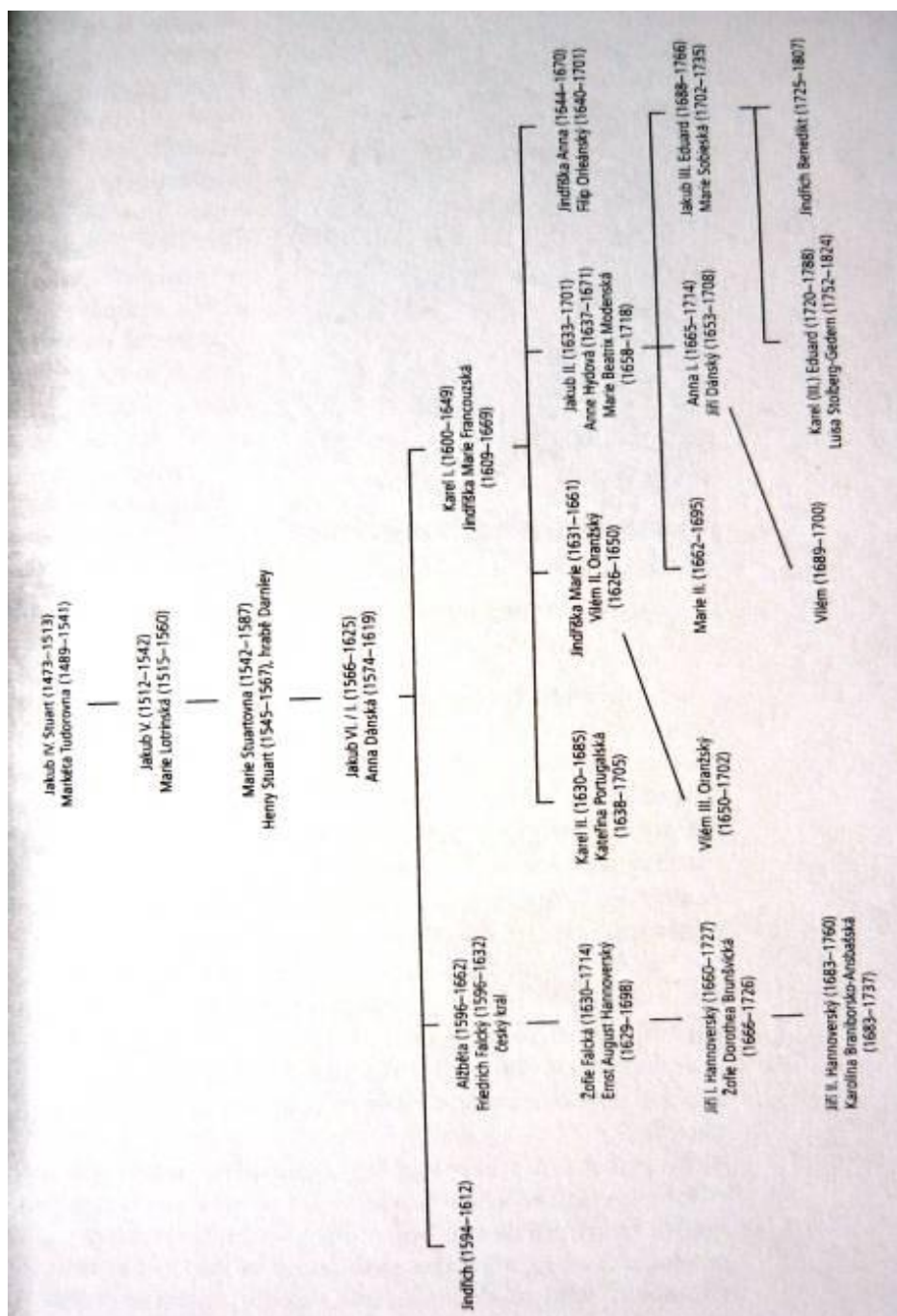
Seznam příloh

Příloha č. 1	Genealogická tabulka rodu Stuartovců	79
Příloha č. 2-4	Mapy Anglie, Skotska a Irska během občanských válek.....	80
Příloha č. 5	Historická hrabství v Anglii a Walesu	83
Příloha č. 6	Hlavní oblasti působení kvakerů mezi lety 1654-1664	84
Příloha č. 7	Rozšíření kvakerů v letech 1654-1664 v procentech.....	85
Příloha č. 8	Dopis W. Sheffielda lordu Protektorovi o setkání kvakerů.....	86
Příloha č. 9	Mapa Irska	87
Příloha č. 10	Dopis H. Cromwella Johnu Thurloeovi z 6. února 1656	88
Příloha č. 11	Mapa Skotska.....	89
Příloha č. 12	Dopis T. Langleyho J. Thurloeovi z 28. prosince 1657.....	90
Příloha č. 13	Trest Jamese Naylera	91

Přílohy

příloha č. 1 – Genealogická tabulka rodu Stuartovců

(zdroj: KOVÁŘ, M., *Stuartovská Anglie: Stát a společnost v letech 1603-1689*, Praha 2001, s. 295.)

příloha č. 3 – Mapa Skotska během občanských válek

(zdroj: WOOLRYCH, A., *Britain in Revolution 1625-1660*, Oxford 2002, s. 799.)

příloha č. 4 – Mapa Irska během občanských válek

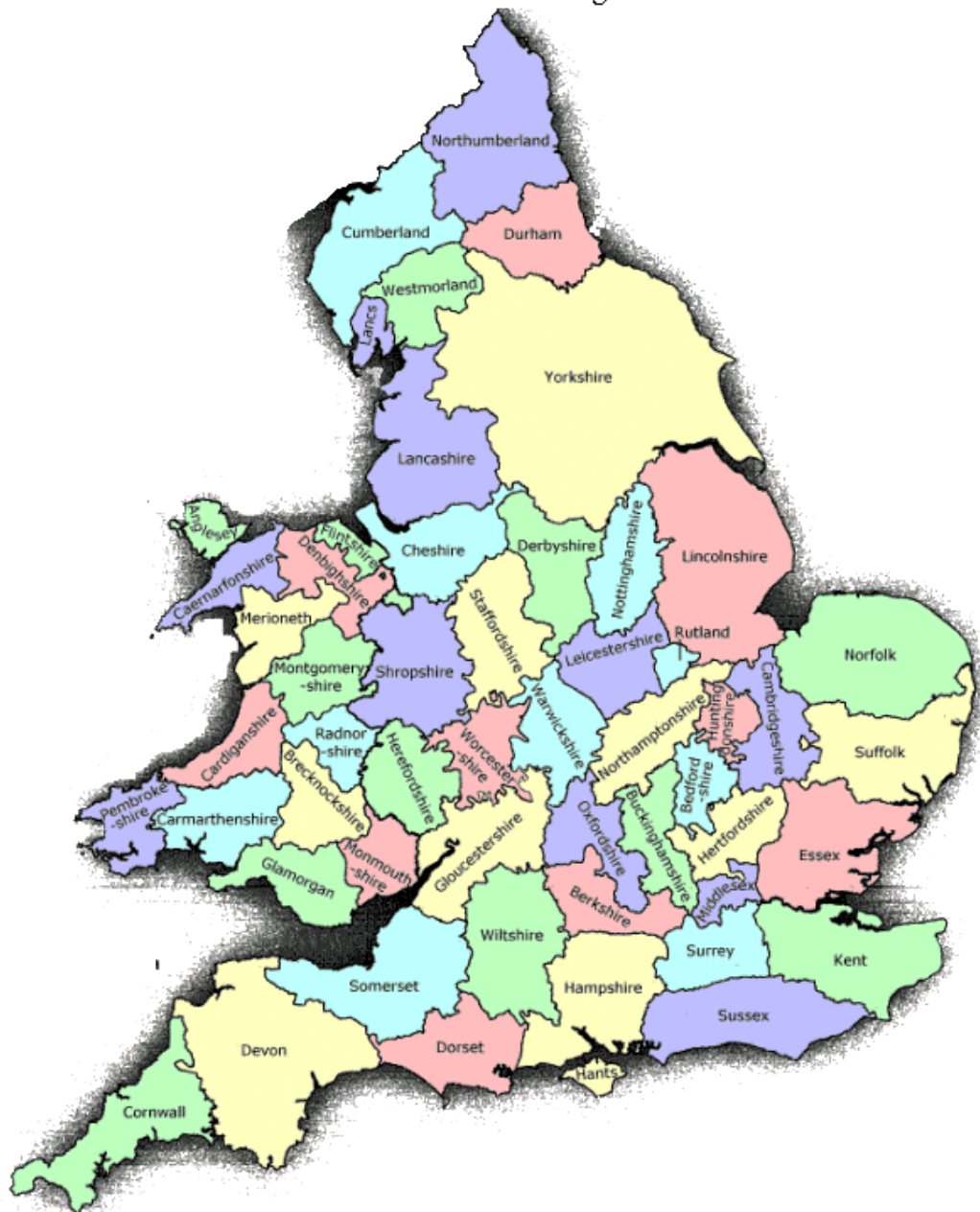
(zdroj: WOOLRYCH, A., *Britain in Revolution 1625-1660*, Oxford 2002, s. 800.)

příloha č. 5 – Historická hrabství v Anglii a Walesu

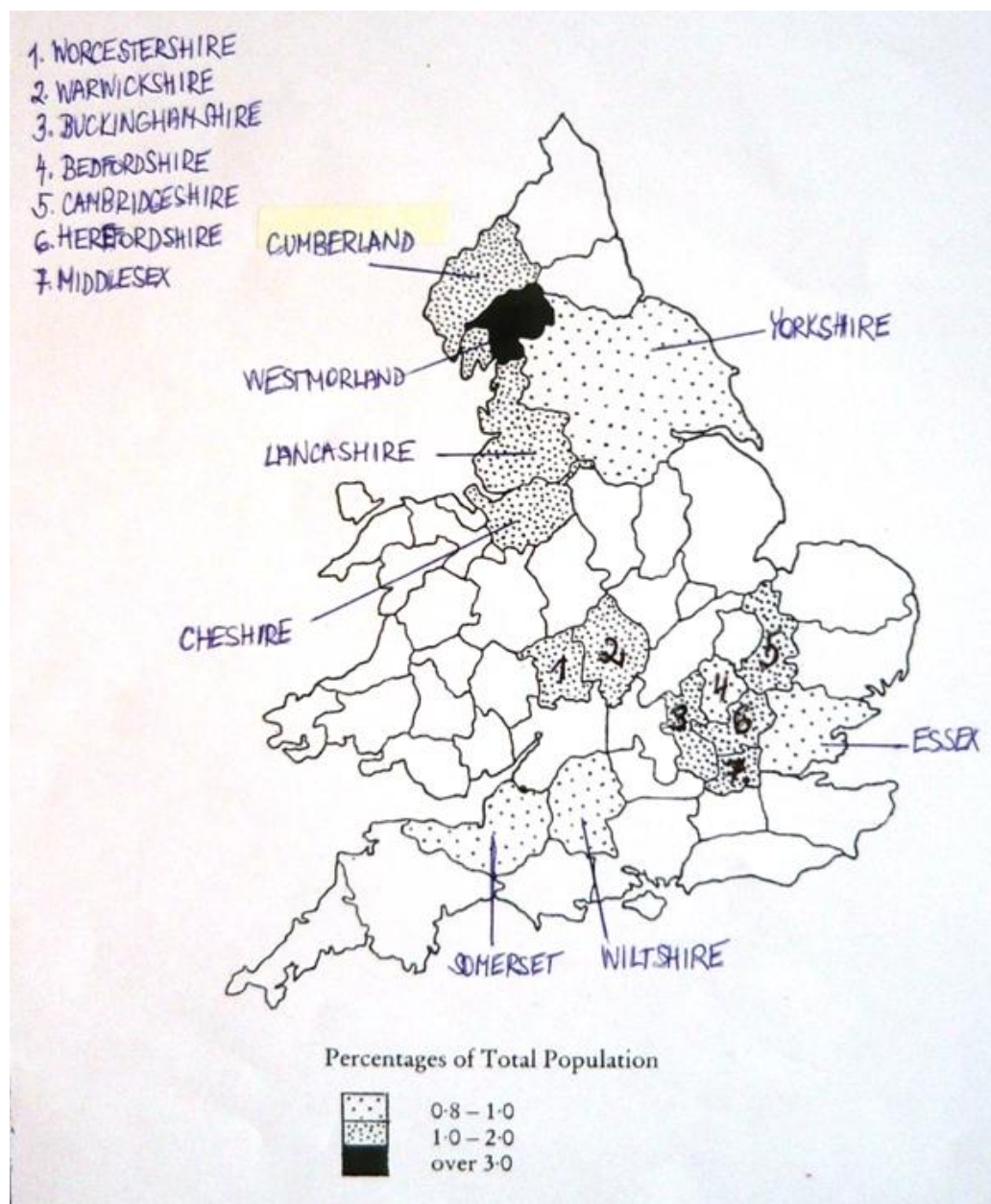
(zdroj: <http://www.ourgenealogy.ca/UnitedKingdom/Englandcounties.gif>;
21. 4. 2011)

Historical Counties of England and Wales

příloha č. 6 – Hlavní oblasti působení kvakerů mezi lety 1654-1664

(zdroj: REAY, B., *The Quakers and the English Revolution*, London 1985, s. 28.)

příloha č. 7 – Rozšíření kvakerů v letech 1654-1664 v procentech

(zdroj: REAY, B., *The Quakers and the English Revolution*, London 1985, s. 22.)

Table 1 Occupational distribution of Quakers c. 1654-1664 (in percentages of those with known occupations)*						
Occupation or Status	Cheshire	Essex	Colchester	Somerset	Norwich	
Gentry	3.2	2.5	13.3	—	7.4	6.3
Professional	1.3	—	3.3	—	1.9	—
Agricultural	59.7	55.4	—	—	35.2	—
Yeomen	21.4	28.9	—	—	20.4	—
Farmers	22.1	17.4	—	—	—	—
Husbandmen	16.2	9.1	—	—	5.6	—
Wholesale Traders and Large Producers (e.g. Clothiers)	—	—	—	—	5.6	—
Retail Traders	3.2	15.7	43.3	—	18.5	12.5
Artisans	14.9	11.6	20.0	—	11.1	18.8
Labourers and Servants	13.0	11.6	20.0	—	—	—
	4.5	3.3	—	—	—	—
Table 2 Occupational distribution of Quakers c. 1654-1664 (in percentages of those with known occupations)						
Occupation or Status	Cheshire	Essex	Colchester	Somerset	Buckinghamshire	Norfolk
Gentry	3.2	2.5	13.3	—	7.3	7.4
Professional	1.3	—	3.3	—	3.6	1.9
Agricultural (inc. Gentry)	63.0	57.9	—	—	45.5	35.2
Yeomen	21.4	28.9	—	—	27.3	20.4
Farmers	22.1	17.4	—	—	5.5	—
Husbandmen	16.2	9.1	—	—	1.8	—
Labourers/Servants	—	—	—	—	7.3	5.6
Wholesale Traders	3.2	9.1	20.0	—	25.5	18.5
Retail Traders	14.9	11.6	20.0	—	16.4	11.1
(Textile production):	—	—	—	—	—	—
Weavers, Woolcombers, and Clothiers	5.2	9.1	40.0	—	—	—
Artisans	7.8	9.1	3.3	—	9.1	16.7
Servants and Labourers	4.5	3.3	—	—	—	16.7

*See note on page 31 for sources.

*příloha č. 8 – Dopis W. Sheffilda lordu Protektorovi o setkání kvakerů
ve Swanningtonu*

(zdroj: THURLOE, J., *A Collection of the State papers of John Thurloe 1652-1658*.

Dostupné z WWW:

<http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55362#s22; 21. 4. 2011>)

William Sheffield and Thomas Cockran to the protector.

MAY IT PLEASE YOUR HIGHNES,

A. D. 1654.
Vol. xxxiv.
P. 177.

WEE having this opportunity, judged it our duty to give your highnes this account : there hath of late bene in our countrey a great concourse of those people called quakers, 200 at least, in Swannington. They had quarters taken up from the adjacent townes : they came from London, Bristol, Cambridge, and Yorke. Those from London and Cambridge sayd they expected 2000. They have a printer with them, and fixe are constantly writing : they are very insolent, disturbing ministers in time of exercise on the Lord's-day ; and they have lett droppe words of ill favour amongst the people frequently, as that if the people will have their priests, they must shortly maintaine them with clubs ; and that the people should see a change, and something to doe betwixt this and the spring. These things doe much amuse the people ; some saying they would not be soe daring, if they had not good backers ; others saying they believe the parliament will take order about them, if your highnes will give leave. By this meanes profane persons are confirmed in their atheisme ; cavaliers encouraged and heightend in their expectations ; godly people discontented, that the government should be soe much a sleep as to suffer such in their insolency, which is falsely called a liberty, for as they manage it, it is not only disturbing but distractive to the civill and christian libertyes of others. These things looke with an ill face in the account of all, and not without much reflection uppon the government ; and generally they strike at those ministers, who are most paynfull, and stand firme in the consciences of the people. To this wee may adde, that some horse-courfers of late have bought up many good horses, and tell their friends privately, that they know where to have 3 l. and 5 l. profitt in a horse without carrying them into a fayre ; and a servant to a Papish within a mile told some, that hee beleevd the army would have worke betwixt this and the spring. Wee shall add noe more, but pray that the Lord would give your highnes understanding of the times to know what England hath to doe ; that hee who dwelt in the bush be your rereward, which is the duty of

Your highnes most humble servants,

Dalby in Leicestershire,
Jan. 9, 1654.

WILLIAM SHEFFIELD,
THOMAS COCKRAM.

příloha č. 9 – Mapa Irska

(zdroj: http://www.visitireland.com/images/map_large.jpg; 21. 4. 2011)

příloha č. 10 – Dopis H. Cromwella Johnu Thurloeovi z 6. února 1656

(zdroj: THURLOE, J., *A Collection of the State papers of John Thurloe 1652-1658*.

Dostupné z WWW:

[http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55439#s14; 21. 4. 2011\)](http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55439#s14; 21. 4. 2011)

H. Cromwell to *secretary* Thurloe.

February 6, 55.

SIR,

Vol. xxxv.
P. 75.

WE have not as yet received your laste weekes letters, but wee hope all is well with you. I cannot be without my feares in relation to his highnes, till I heare of his perfect recovery. It will not become me to say howe much the interest of these nations, and especially of the people of God therein, depends uppon and is wrapt up in his highnes. I have as much reason as well upon that account, as allsoe uppon a more particular, to be earnest with the Lord on his behalf as any. Those, that may secretly desire and contrive harme against hime, would hardly escape the general calamitie, that woulde fall uppon these nations, and which they too much endeavour to pull uppon their owne heades and others by their murmuringes, mutteinyes, and wicked designes.

I have nothinge new heer to acquaint you with, save that wee are quiet, and in a generall calme, as to outward appearance. Our most considerable enemy nowe in our view are the quakers, whoe begin to growe in some reputation in the county of Corke, their meetings being attended frequently by col. Phaier, major Wallis, and moste of the chief officers thereabouts. Some of our souldiers have bin perverted by them, and amongst the rest his highnes's cornet to his owne troop is a professed quaker, and hathe writte to me in their stile. Major Hodden, the governor of Kinsale, is, I feare, goeing that way; he keepes one of them to preach to the souldiers. I thinke their principles and practises are not verry consistent with civil government, much less with the discipline of an army. Some thinke them to have noe designe, but I am not of that opinion. Their counterfeited simplicitie renders them to me the more dangerous. I wish they bee not too much

flighted in Englande. Sir H. Vane, and such like, whoe are as rotten in their principles, can make good use of such delusions as these, 5th monarchy, and the like, to carry on their designes. Mr. Weaver hath writ verry hotly to a freind of his, (who tolde me it as a secrety) that sir H. V. goes up and downe amongst these people and others, endeavouring to withdrawe them from their submission to the present government, which perhaps is no newes to you; but comeinge from such a hand, I thought it not amiss to give you this hint. His expression concerning him is, that if he bee not prevented, he will be a sad scourge to Englande. I hope you will send none of the breed of hime into Ireland. Sankey sayth, that there weer some thoughts of mr. Salloway, but I hope you will consider well what manner of persons to send hither, though wee wante a supply, which I have often minded you of, and doe againe send my desires to you in this particular, (assureinge you the publike suffers extreemly for want thereof.) To tell you, that in that one particular of the renew you have bin manifestly coufined of above one halfe for these 5 yeares would hardly bee credited by you; men have taken that from the state, for which they payed 20 l. *per ann.* rent, and have immediately let it out againe for 150 l. *per annum*; and, sir, this is to be made good in above 40 particuler instances, and fear'd that all your lande in Ireland is let at this rate. I knowe 3 men, that took 18000 acres of the commonwealth's lande in the county of Meathe for 600 l. *per annum*, and let it out againe for 1800. Sir, and these were commissioners intrusted for lettinge your landes. Another, which let himself (being a commissioner) for 400 l. *per annum*, and the state to bear the contribution, that which was at the same time let by the state for 800 l. the countrey at the same time beinge as well stocked and planted as it is nowe. Sir, these and many more particulars might easily bee proved, they beinge soe notorious, that all men knowe of them; and truly we either want hearts or understanding to redress them. What doe you think of mr. Scawen for such a worke as that? I dare scarce venture to propound men, there haveinge bin soe much corruption of this kinde even practised amonge goode men, soe thought to be. Wee are in a very great streight for want of judges. I have often writt aboute judge Donelan. I wish you would speak with my brother Fleetwood aboute him. I shall be very watchfull over the Irish and Scots, whoe are both bigg with expectations of some new busines. I hope suddenly to have faste holde of the considerable persons of the Irish of the three provinces, whome you may doe what you please with, upon the account of their non-transplanting. Connaught will be well looked after. My last propofall about Gallway, if I soe represented it to you, as you understand it, will (in the opinion of all sober men) much conduce to your future safety and advantage. I am

Your truly affectionate freind and humble servant,

H. CROMWELL.

příloha č. 11 – Mapa Skotska

(zdroj: <http://www.mapsofworld.com/scotland/maps/map-of-scotland.jpg>;
21. 4. 2011)

příloha č. 12 - Dopis T. Langleyho J. Thurloeovi z 28. prosince 1657

(zdroj: THURLOE, J., *A Collection of the State papers of John Thurloe 1652-1658*.

Dostupné z WWW:

[http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55631#s10; 21. 4. 2011\)](http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=55631#s10; 21. 4. 2011)

BRITISH HISTORY ONLINE

Timothy Lanisley to *secretary* Thurloe.

SIR,

Leith, Dec. 28, 1657.

Vol. lvi.
P. 331.

SINCE my last I have had much busines, by reason of these two reducements, my company being at Inverloghy in the Highlands. I am ordered by my lord to post away all dispatches, and all other necessaryes for the whole partie, which prevented my writeing foe soone after my list, as I promised. You may please to take notice, that there hath lately beene two male Quakers at Loughmabor, and there came into the garrison among the souldiers, but was suddainly repulsed by the governor. Thence they went to Donstafness-castle, and for other parts; but after they had marched a daye's journey, they returned back to Loughmabor, and there declared in the town, that the spirit within them bid them goe back, and that they had a message to deliver to the garrison. They stayed severall dayes in the town, but whether they were admitted into the garrison or not, I have not heard; only so much I had from my lieutenant, they still send new ones almost every week into these parts, and hence they spread North and West. The two women are now gon West, and some others North. They spare no pains, and voluntarily

3

goe

JOHN THURLOE ESQ. &c.

709

goe into those places, where they may meet with most want of outward things; which makes them the more admired, if not adored, at their returne by their disciples. They say, that they know they shall overspread the face of the earth: and when any oppose their way, they seem to prophecy, and tell them, they may oppose the truth for a time, but they know, they shall be of the same mind within 3 yeres to come. And since the putting of som of them out of the army they sometimes upbraided the officers, and told them, that they deny the truth, fearing the loss of their places; otherwise they knew and could defend, that many of them are convinced by the light that is within them. Our women Quakers in this towne have learned this lesson well of late, and often repeat it to their husbands. They have hired a chamber in this towne to meet in, and have another at Edinburgh; soe that they meete dayly. They have got a small parcell of Scotts into their crew, I thinke about a dufine; and they have great hopes of gaining a lady in Edinburgh, and boast of many converts in the West. The Anabaptists bemone themselves much in pryvat, and blame themselves for many things, which they say hath caused them to be outwitted. This terme one of the cheife urged to me this day, and instanced one particular, which was, that they had omitted settling learned pastors and teachers, and dun themselves harme in letting all sortes of members thereof; and that those that was without, was made thereby contemned by many, that otherwise might, as they thinke, now have been drawne in, seeing to reserve som other reforces, whereby he concluded they had been outwitted. I only tell you this, that you may know how all pulies beat; and that for prevention, that thereby I might endeavour, as farr as in me lyes, to preserve the good peace of these nations, which is my ultimate end, and for which I shall be ever,

Sir,

Your honour's cordiall servant,

TIMOTHIE LANGLEY.

BRITISH HISTORY

příloha č. 13 – Trest Jamese Naylera

(zdroj: NOBLE, V., *The Man in Leather Breeches: The Life and Times of George Fox*, London 1953, s. 96.)

